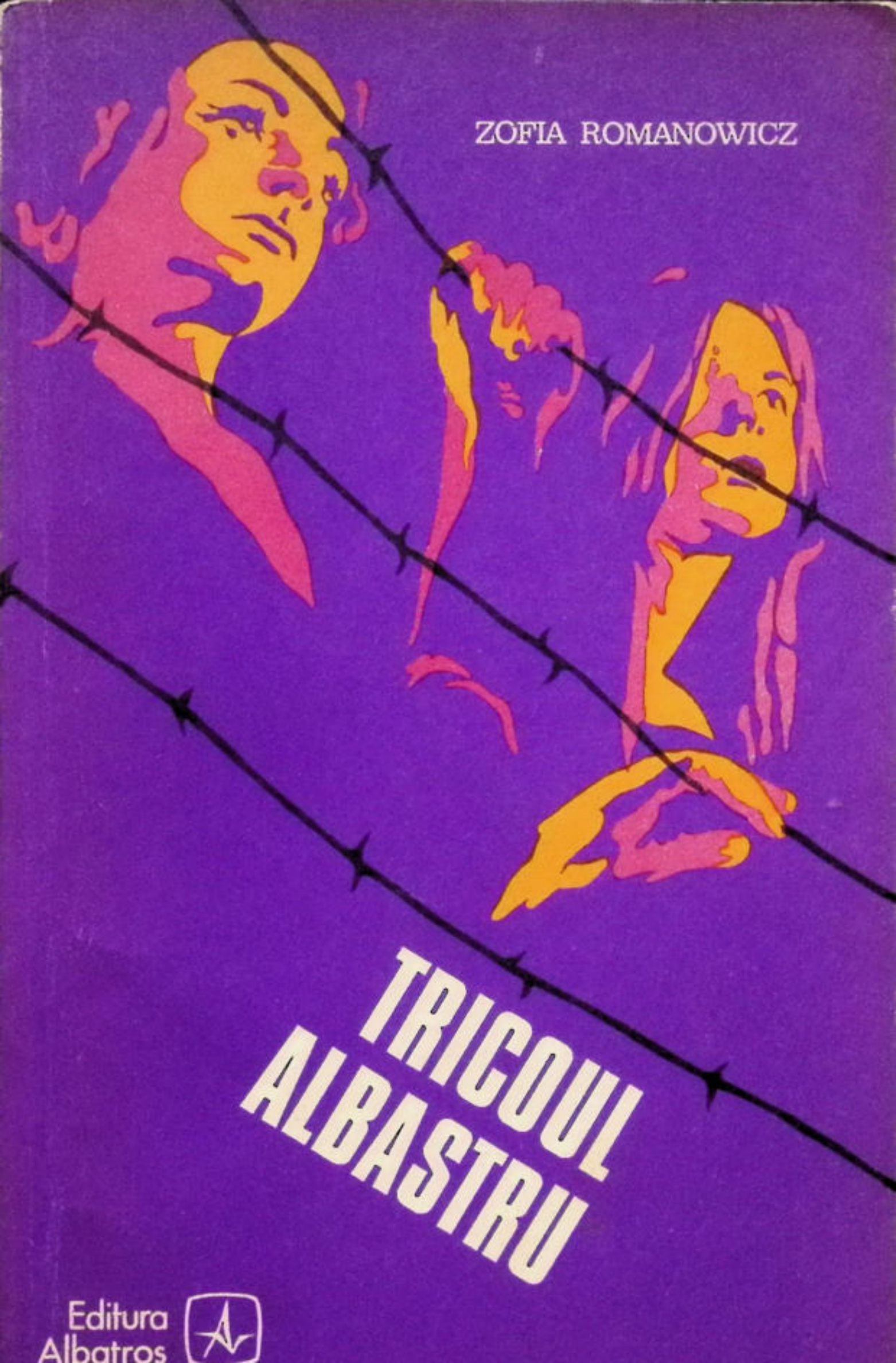

ZOFIA ROMANOWICZ

TRICOUL ALBASTRU

Editura Albatros

ZOFIA ROMANOWICZ

TRICOUL ALBASTRU

Coperta de V. AGALOPOL

ZOFIA ROMANOWICZ

TRICOUL ALBASTRU

În românește de ALEXANDRU BACIU

EDITURA ALBATROS

ZOFIA ROMANOWICZ

LE CHANDAIL BLEU

© Editions du Seuil, 1971

Pe deasupra caselor Capuleților și Montagueilor
Spălat de ploaie, limpezit de furtună,
Ochiul blînd al cerului albastru
Cată gînditor la ruinele cetăților vrăjmașe,
La portalurile sparte ale grădinilor,
Și, din înălțimi, picură o stea...

Chiparoșii zic că e o lacrimă venită din cealaltă lume
Care pentru Julieta și pentru Romeo
Cade și se prelinge pînă la mormîntul lor...
Iar oamenii spun, și știu ei bine ce spun,
Că nu-s lacrimi, ci pietre,
Și că-n mormintele pustii
Nu le-așteaptă nimeni.

CYPRIAN NORWID

I

Pe ea au adus-o mai tîrziu, numai pe ea singură, cînd noi ne şi „adaptasem“ — dacă se poate spune aşa ceva. E greu de explicat, şi astăzi încă nu-mi dau prea bine seama, dar spre sfîrşitul celei de-a treia săptămîni ne adaptasem, da, ne obişnuisem. Căci altfel cine oare ar fi rezistat şi ar fi supravieţuit?

Începeam încetul cu încetul, deşi ne venea greu, să desprindem, în ceea ce înduram şi în ceea ce se petrecea în jurul nostru, un oarecare ritm, revenirea unui ceremonial anumit. Nu mai exista nici zi, nici noapte, dar ne învăţasem să presimţim, apoi, cu timpul, să prevedem şi să ştim, după bocănitul cizmelor pe coridor şi pe scări, după strigătele venite din sala de gimnastică de deasupra capetelor noastre, după larma prelungită de schimbarea gărzii la uşă, ce se întîmpla şi tot ce s-ar putea sau ar urma să se întîmple. Lucru foarte important, căci se iviră unele repere, între perioadele de teroare intensă acalmiile făcură spărturi, timpul încetă de a mai fi ceea ce era la început, acea clipă unică, densă, ce se prelungea la nesfîrşit, acel haos revărsat dincolo de marginile îndurării şi ale raţiunii.

Cînd am fost aduse aici, pendula rotundă atîrnată în faţa tablei avea arătătoarele oprite la cifra doisprezece. Nu-i trecea nimănui prin gînd s-o pună în funcţiune, aşa

încît era, într-adevăr, simbolul acelui veşnic miez de noapte la care eram osîndite. Cele trei ferestre mari pe care fuseseră lipite benzi de hîrtie de camuflaj nu ne erau de mare ajutor spre a ne îngădui să ne orientăm în timp. După o beznă lungă mijeau zori murdari, care făceau loc degrabă unui amurg deopotrivă de murdar. În rest domnea mereu o noapte de iarnă a cărei monotonie o accentua şi mai mult lampa din tavan, niciodată stinsă. Stăteam culcate, înghesuite una într-alta, aşa cum ni se impunea, sub ochiu-i rotund şi alburiu. Paiele, tari şi înţepătoare la sosirea noastră, acum se fărîmiţau, se subţiau din ce în ce şi abia dacă ne mai apărau trupurile noastre îndurerate de frigul podelelor.

Zi şi noapte, doi jandarmi, cu arme şi căşti, stăteau de pază la uşă. Ne supravegheau, nu atît spre a ne împiedica să evadăm, cît pentru a ni se interzice să comunicăm între noi în tot răstimpul instrucţiei. Pînă atunci nu schimbasem un singur cuvînt.

Şi pe ei, pe paznicii noştri, învăţasem să-i recunoaştem. Descifrasem mecanismul schimburilor, identificasem pe cei mai puţin răi şi pe cei care, mai zeloşi, erau cei mai de temut.

Însă trenurile, mai degrabă decît schimbarea santinelelor, ne-au ajutat să împărţim timpul în fragmente, să-l îmblînzim. Nişte şine de cale ferată treceau la acelaşi nivel cu amplasamentul şcolii. Era, mai ales, un tren pe care, chiar şi-n somnul nostru scurt şi adînc în care ne prăbuşeam, îl auzeam cu groază cum soseşte. Ţîşnea din noapte cu huiet şi de-abia apuca să treacă de noi, că se şi oprea scîrţiind din frîne, dădea îndărăt, manevra şi schimba linia, zvîrlind mănunchiuri şterpe de scîntei în geamuri. Atunci se puneau pe treabă.

Gardienii îşi potriveau centiroanele, îşi ajustau tunicile, luau poziţie de drepţi. Coridorul răsuna de bocănitul

cizmelor, de uși trîntite, de ordine răcnite cu furie, se deslușea o grabă, înghionteli. Din sala de gimnastică, prin tavan, se strecura primul vaiet. Școala întreagă se trezea în urlete și-n zgomotul alergăturilor, ca un stup cuprins de nebunie. Și îndată numele uneia dintre noi era strigat la ușă; o chemau la etaj.

Mult mai tîrziu, după scurgerea unui timp nesfîrșit de lung, tot în cursul nopții, două rapide ce treceau unul după altul, scoțînd două tînguiri stridente și două jerbe de scîntei, ne vesteau apropierea unui scurt răgaz. Bătea pentru noi miezul nopții. La etaj și pe coridoare se așternea liniștea. În cele din urmă, ca o pereche de măscărici veniți să joace un divertisment grotesc la sfîrșitul unei tragedii, doi infirmieri, nițeluș cam cherchelițți, năvăleau în clasă și, cu glume grosolane și gesturi vulgare, ne distribuiau pansamente și comprimate de aspirină.

— Doare fundul? Doare capul? întrebau în poloneză, rîzînd batjocoritor.

Bunii noștri samariteni se mulțumeau cu aceste două formule pentru a-și îndeplini slujba. Dar apariția lor însemna, mai ales, că aveam să fim lăsate probabil în pace pînă a doua zi, că nu vom mai fi duse la tot felul de interogatorii.

Dar chiar în clipa aceea, cînd, în principiu, nimic nu mai trebuia să se întîmple pînă la trecerea trenului de dimineață, ușa se deschise și cea nou venită se ivi în fața noastră.

În fața noastră, da, însă nu de îndată printre noi și, la drept vorbind, precum se va vedea, niciodată cu totul printre noi și nici cu noi. Au băgat-o în sală cu oarecare blîndețe, cu un dram de omenie. Faptul în sine era ciudat, neobișnuit, suspect. Ea se opri și începu să privească în juru-i ca un om care a greșit adresa, nimerind

într-un loc absolut nepotrivit: uimit, înspăimîntat, el aruncă doar o privire înainte de a o lua la goană; ceea ce vede îl jignește într-atîta, pare a-i fi atît de străin, încît nu vrea să aibă nici măcar o clipă de-a face cu tot ce este acolo. În privirea ei ne-am văzut pe noi înșine.

Cele trei săptămîni ne istoviseră, ne turnaseră în același tipar. Așa cum stăteam culcate pe paie, una lîngă alta, evocam, desigur, vreun jalnic spital de front. Infirmierii își astupau ostentativ nasul cînd intrau la noi; duhoarea de femei nespălate ne făcea și nouă o impresie tare penibilă cînd ne înapoiam de la etaj, unde încăperea era aerisită și unde cei ce ne interogau, proaspăt bărbieriți, miroseau a apă de colonie. Și asta cu atît mai mult, cu cît de cîteva zile încoace, în ciuda pomezii pe care infirmierii i-o aplicau în fiece seară, de parcă ar fi fost gluma lor cea mai grozavă, gangrena înainta așa de repede pe spinarea Zajaczkowei, încît cele ce se aflau în imediata ei apropiere se întorceau cu spatele, vîrîndu-și capul în gulerul paltonului.

Toate eram cu părul încîlcit. Singură Helena avea un pieptene prins în păr — ba chiar izbutise să-și păstreze pudriera și rujul — și cînd făceau de pază gardienii cei mai puțin răi, ea le cerea voie prin gesturi, după ce-și făcea în creștetul capului buclele-i anacronice, de a-l pune în circulație, dar chiar și ea, către seară, avea paie în păr. Poate doar Lili, cu chipul ei de fată de șaisprezece ani și cu cosițele-i strîns împletite, mai păstra o înfățișare omenească în mijlocul tuturor acestor sperietori, mai era încă ea însăși...

Să fi fost deci ceva ciudat în felul cum și-a făcut intrarea această nou-venită? Da, dar de ce suspect?... Nu, trebuie să fac cale întoarsă, să-i curăț chipul de tot ceea ce mai apoi i l-a deformat. Copila care stătea în pragul ușii în clipa aceea n-a fost pentru noi decît o apariție

stranie și nimic altceva. Pînă atunci nimeni nu venise să îngroașe rîndurile noastre. Cu trei săptămîni în urmă, la același ceas din noapte, ceas cînd somnul este cel mai adînc, lovituri de pat de pușcă în ușă ne făcuseră pe toate să sărim din culcuș. Asemenea unui semnal de uvertură, loviturile acelea ne-au transportat brusc într-o altă lume, ne-au trezit oarecum la o altă viață. Am respirat toate în aceeași clipă și dintr-o dată aerul înghețat al orașului. Străzile erau mute, casele pitite în întuneric; doar ici-colo vedeai ieșind în grabă pe porțile ce fuseseră violate grupuri mînate din urmă, cu acea nerăbdare și brutalitate care de atunci încoace au devenit universul nostru, și silite să se urce în camioanele postate la răspîntii.

Am plecat împreună și am avut parte de aceeași inițiere: trei săptămîni mai lungi decît ani de zile. Locul pe care întîmplarea l-a atribuit fiecăreia dintre noi în sala aceasta a devenit locul ei. Coborînd de la etaj, fiecare își regăsea culcușul pe care și-l întocmise, cu un simțămînt de ușurare. Ne era interzis să vorbim, dar cîte priviri nu schimbam între noi! Dincolo de aceste priviri, dincolo de aceste chipuri se ascundeau vieți și personalități pe care aveam să le cunoaștem cu adevărat abia mai tîrziu, dar simpatiile se și înfiripaseră, aversiunile se și născuseră.

Am aflat, de asemenea, cum ne cheamă, numele și prenumele, și cînd la ușă răsunau silabele schimonosite, știam cui îi venise rîndul, ce loc urma să rămînă gol și ne întrebam în ce hal se va întoarce cea chemată. Apreciam gravitatea cazurilor după frecvența interogatoriilor, după durata lor și după urmele vizibile pe care le lăsau.

Ba mai mult, în tăcerea aceasta și fără a ne fi putut pune de acord, fără ca vreo înțelegere să fi fost stabilită, un fel de limbaj, același, se înfiripă între noi. Așa

cum ne-am dat seama mai tîrziu, foloseam toate în minte aceleaşi expresii — „a fi lăsat mască", „tărăşenie", „turnătorie" — pentru toate lucrurile acelea, pînă atunci necunoscute nouă, şi-l botezaserăm toate cu aceeaşi poreclă — Puştiul — pe jandarmul care uneori ne dădea voie să stăm în capul oaselor. Aşteptam să fie el de gardă pentru ca pieptenele Helenei să fie pus în circulaţie: ştiam că o să ne îngăduie. Cu ceilalţi, era de prisos să încerci; la cel mai mic gest al uneia dintre noi, puneau mîna pe armă, de parcă am fi prezentat pentru ei o veşnică ameninţare.

De altfel, jandarmii aceştia de la uşi încetaseră repede să aibă vreo importanţă în ochii noştri. Menirea lor, aşa cum experienţa ne-a învăţat mai tîrziu, era doar să ne păzească, să ne scoată din sală şi să ne aducă înapoi; nu ne puteam aştepta din partea lor decît la mai mult sau la mai puţin zel, la mai multă sau la mai puţină brutalitate cînd ne îmbrînceau şi ne duceau de-a lungul coridoarelor. Cei de la etajul întîi nu aveau chiar aceleaşi uniforme.

Într-o astfel de lume, atît de ermetic închisă şi de bine orînduită, tînăra adusă mult după miezul nostru de noapte ar fi putut mai degrabă să semene cu o nălucă decît cu o fiinţă reală. Nu-şi avea locul aici — dar care dintre noi, cu trei săptămîni în urmă, şi-ar fi avut locul aici? Se ivea proaspătă, îngrijită; noi uitasem că cineva mai poate să arate astfel.

Era îmbrăcată cu eleganţa fiicei unui castelan care iese să facă o plimbare cu sania: palton din blană de oaie gri-deschis, ajustat pe talie, căciuliţă şi manşon din aceeaşi blană cenuşie ca şi gulerul, şi cizmuliţe de culoare vişinie. Era micuţă, graţioasă, plăcută. Îmbujorată de frig, avea o mutrişoară de copil. Atitudinea ei dovedea rîvna fetei bine crescute care, în pofida sfiiciunii şi

a spaimei, se străduiește din răsputeri să se arate drăguță și respectuoasă față de persoanele mai vîrstnice.

Nu înțelegea, nu înțelegea absolut nimic și, după o bună bucată de vreme, puse capăt mirării generale, a ei, a noastră și, într-o oarecare măsură, a paznicilor noștri, schiță o mică reverență grațioasă, apoi, trăgînd aer în piept spre a-și face curaj, rosti cu glas tare:

— Bună seara.

— *Nein!* strigă în aceeași clipă Pușiul, cu neașteptată hotărîre. Las-o, Rudi, pentru Dumnezeu!

Și își reținu colegul, care și ridicase mîna s-o lovească.

„Îl cheamă Rudi." Am înregistrat pe loc informația.

Făceau de gardă doi cîte doi, iar noi, cu istețimea sclavilor, clasasem pe fiecare în parte și fiecare pereche pe categorii. Știam că unul bun, pus alături de unul rău, putea, spre a-și dovedi zelul, să devină mai periculos chiar decît cel rău. Cel pe care, mai degrabă din pricina vîrstei decît a staturii, îl poreclisem „Pușiul" era un exemplu grăitor al celor afirmate mai sus. Se oțăra în prezența unora dintre colegii lui, iar noi ne dădeam imediat seama că se cuvine să fim cu luare-aminte, deoarece se prea putea să înceapă să zbiere, deși de lovit niciodată nu a lovit pe vreuna din noi. Rudi ăsta nu era nici bun, nici rău; își făcea omul slujba, dar el și Pușiul erau prieteni sau măcar aveau încredere unul în celălalt, deoarece, cînd se nimereau să fie împreună de gardă, Pușiul folosea din plin acest prilej, ieșea pe cît posibil din rolu-i de soldat, își scotea casca și, redevenit civil și uman, cerceta încăperea cu o privire de băiat buimac. De bună seamă, risca abătîndu-se în felul acesta de la disciplină, căci de îndată ce se auzeau pași apropiindu-se de ușă, își punea la iuțeală casca pe cap. Rudi îl lăsa în pace, dar nu-i urma pilda.

Acest „bună seara“ rostit cu glas tare, această cioc-nire între cei doi paznici ai noștri constituiau un fapt cu desăvîrșire nou, nemaiauzit în situația noastră. Continu-înd să stăm culcate, așteptam să vedem ce avea să se mai întîmple.

După cîteva vorbe schimbate în șoaptă cu Rudi, Pușt-iul păru hotărît să facă ceva. Își aținti o vreme ochii asupra sălii, apoi asupra noastră. Desigur că și el, în fe-lul lui, ne cunoștea.

Fără doar și poate locul cel mai bun era în colțul de lîngă calorifer. Într-acolo, mînată de instinct, se și în-dreptase numaidecît Zajaczkowa, cînd mai era încă, în prima zi, țăranca zdravănă care știa mai bine decît noi, cu mai mult simț practic, să se organizeze în situația dată; adunase cît mai multe paie cu putință sub ea și se aciuase acolo, cu broboadele și șorțurile ei, ca o cloșcă pe ouă. Locul de lîngă ușă era cel mai puțin liniștit, cel mai primejdios și cel mai rece. În cele din urmă, Pușt-iul alese un loc lîngă tablă, ferit de curent datorită estradei pe care sta cocoțată catedra profesorală. Rezemîndu-și pușca de zid, se apropie de Lili și de mine, care ne aflam culcate chiar acolo, și ne ceru — cînd de fapt ar fi tre-buit să ni se adreseze răcnind și lovindu-ne cu picioa-rele:

— N-ați vrea să vă mai strîngeți nițel?

Uluitorul spectacol continua.

Verifică el însuși dacă erau destule paie, ba mai adună de pe de lături, apoi, aidoma unei gazde grijulii, îi făcu semn tinerei fete să se apropie.

Ea veni supusă și se așeză jos, uitîndu-se mereu în ochii lui. Pușt-iul își duse degetul la gură, dîndu-i de în-țeles că aici tăcerea este obligatorie. De asemenea, îi arătă prin gesturi că trebuie să-și scoată paltonul, să se în-tindă și să doarmă. Cu degetul din nou pe buze, îi po-

runci: să nu vorbească, să nu se mişte, să se culce.

Ridicîndu-şi faţa spre el, fără a-l slăbi din ochi de parcă n-ar fi fost decît ei doi în toată încăperea, ea îşi scoase căciuliţa şi părul i se revărsă pe umeri. Apoi îşi descheie încet paltonul şi, în vreme ce gardianul o aproba dînd din cap, îşi acoperi picioarele cu paltonul. Puştiul îi dădu încă o dată de înţeles că trebuie să se întindă, că-i este interzis să şadă în capul oaselor, că trebuie să tacă, să doarmă; şi toate astea, i le arătă prin gesturi, repetîndu-i-le de mai multe ori, răbdător; o ruga să facă întocmai, mai degrabă o punea în gardă decît îi poruncea. Apoi el îşi luă casca rămasă pe catedră cît timp durase scena aceasta şi se întoarse la locul său în faţa uşii.

Schimbarea gărzii avea loc noaptea, în intervalul cînd treceau trenurile. Devenise foarte curînd un fapt lipsit de însemnătate pentru noi, uneori nici nu mai băgam de seamă şi, trezindu-ne dimineaţa, desluşeam sub aceleaşi căşti alte chipuri, alţi ochi aţintiţi asupră-ne. Ne străduiam din răsputeri să dormim, căci somnul era de mare preţ. Era singurul mijloc de a scăpa de tot ce se petrecea în timpul zilei, de a recăpăta puteri spre a înfrunta ziua următoare. Multe dintre noi acceptam obişnuitul comprimat de aspirină al infirmierilor — ţinea loc de somnifer. De data aceasta însă, şubreda noastră linişte se prăbuşea, a mea, cel puţin, şi a tinerei care se tot perpelea tulburată pe grămada de paie de lîngă mine, căreia îi spun Lili, deşi pe-atunci încă nu-i cunoşteam numele acesta; ne iroseam amîndouă clipele de somn, însă, fără să vrem, ne obsedau cele petrecute în faţa noastră.

Pendula arăta miezul nopţii, şi-n această suspendare, în această încremenire a timpului sălăşluia, o dată mai mult, oarecare adevăr. O anume tăcere, alcătuită din res-

piraţii, din foşnet de paie, din gemetele febrile ale Zajaczkowei, se lăsa grea peste clasă şi întreaga şcoală, cu beciurile ei unde zăceau bărbaţii arestaţi o dată cu noi, nu mai era decît un oftat prelung, un vaiet uriaş şi surd, un foşnet de paie pe care se răsuceau trupurile chinuite căutîndu-şi somnul. Cei doi însă, băiatul şi fata, parcă dincolo de acest univers, nu-şi luau privirile unul de la celălalt.

Dubla pereche de ochi a gardienilor care de trei săptămîni ne supraveghea neîncetat nu se uita la noi. Pironiţi asupră-ne într-un chip impersonal, ochii aceia ne supravegheau, nu vorbeau; ei păzeau, ei nu exprimau nimic. Dar ochii Puştiului, îndreptaţi spre locul unde se afla tînăra fată, fără vrerea lor, priveau, vorbeau.

El făcu un pas, aşezîndu-se dinaintea camaradului său spre a-l împiedica s-o vadă. O dungă roşie îi brăzda fruntea — pesemne că-l strîngea casca, din care pricină şi-o şi scotea atît de des; de astă dată însă, ţinînd-o cu stîngăcie sub braţ, cum ţi-ai ţine pălăria cînd te duci pentru prima oară în vizită, s-ar fi zis că din cauza ei, că pentru ea prelungea această încălcare a regulamentului, această furişare către o aparenţă de civil. El singur dintre toţi soldaţii aceia avea părul negru, ba era şi smead la faţă, şi, făcînd abstracţie de uniforma lui, l-ai fi putut lua drept fratele mai mare al fetei, dar poate că imperceptibila asemănare dintre ei nu era de fapt decît tinereţea, aceeaşi tinereţe.

— Pun capul că se cunoşteau dinainte — declară într-o bună zi, mult mai tîrziu, doamna Dobrowska.

În prima clipă, aşa ne-am explicat şi noi purtarea lor.

După ce se aşeză şi-şi scoase căciuliţa şi paltonul care o schimbau cu desăvîrşire, am recunoscut în tînăra fată pe Misia, fosta mea elevă. În aceeaşi uniformă şcolară bleumarin şi cu aceeaşi fustă plisată venise la mine

toamna trecută spre a se înscrie la cursurile liceului clandestin.

Singurul avantaj al locuinței ce-mi fusese repartizată după brusca rechiziționare a întregii noastre străzi — „nur für Deutsche“[1] — era grădinița părăginită spre care dădea fereastra bucătăriei. N-aveam altă cale de acces în grădină decît această fereastră. Daliile și ochiul boului, vast buchet în dezordine, își arătau ultimele flori în măreția lui septembrie. Cînd vremea era frumoasă, lăsam fereastra deschisă în timpul orelor de cursuri, mare imprudență, căci cineva ne-ar fi putut auzi recitînd cu glas tare, ar fi putut arunca o privire în cameră, ar fi surprins cărțile deschise și caietele. Dar grădinița, înconjurată de un gard de uluci pe jumătate năruit, era cu desăvîrșire liniștită; n-am știut niciodată cu precizie a cui este, și băieții din grupa mea, pentru a nu fi văzuți circulînd pe străduță la intervale prea regulate și tot sunînd la poarta casei — și pentru a da un caracter și mai conspirativ întregii acțiuni — veneau prin spatele celorlalte case. Se furișau prin crăpăturile gardului și, la adăpostul tufelor de liliac sălbatic, apoi pe lîngă coliba rămasă acolo de la ultima sărbătoare a Corturilor, se strecurau pînă la fereastră cu vicleșuguri de Siouși și săreau în casă la mine. În caz de alarmă, ar fi putut s-o rupă la fugă, urmînd aceeași cale.

De asemenea, fereastra deschisă te mai făcea să uiți mirosul pe care-l lăsaseră în urma lor locatarii precedenți. Pe pat nu se afla nimic — un fel de atavism ne șoptește în astfel de împrejurări să nu uităm așternutul, și-mi făcusem și eu din prima clipă o boccea cu cearșafuri și plapuma. Dar scîndurile patului și căpătîiul tot mai erau impregnate de năduşala acelor oameni, de bo-

[1] Numai pentru germani (în limba germană în text). (n.t.).

lile, nașterile, agoniile, de mizeria lor. Prin ușa dulapului cădeau pe dușumea cămăși de barhet pentru copii, fuste peticite, caftane. Alungați din casă ca de un incendiu, oamenii înșfăcaseră la nimereală ce le căzuse sub mînă, dar nu uitaseră uneltele de lucru: pe măsuța cizmarului, în fața ferestrei, nu se afla nici daltă, nici sulă, ci doar un borcan de lipici gol, iar cîteva perechi de cizme, pe care nimeni nu venise să le ridice, așteptau și-acum să fie reparate.

Un tubuleț de tinichea conținînd o bucată de hîrtie acoperită cu litere ebraice era prins în cuie de pervazul ușii de la intrare. Elevii mei, care auzind vestea rechiziționării, sosiră într-un suflet, ca să mă ajute să mă mut și să mă instalez în noua locuință, au vrut să scoată tubulețul cu un briceag.

— Lăsați-l acolo — le-am spus — e binecuvîntarea lor. Cînd totul se va isprăvi și ei se vor înapoia, le va părea rău să nu-și găsească relicvele.

Și mă gîndeam la medalionul meu mare cu Fecioara din Wilno, pe care uitasem să-l iau; am vrut să mă întorc să-l caut. Dar soldatul care ținea cheile casei mele în mînă și le tot zornăia mi-a tăiat fățiș calea.

Ne deplasau astfel după bunul lor plac, ca pe niște pioni pe tabla de șah, și nu știai dacă acolo unde ești dus te-așteaptă binele sau moartea. Pe cei care locuiseră aici înaintea mea îi închiseseră într-un ghetou înființat în cartierul Walova. Ne siliseră să le luăm locul, care nu apucase să se răcească.

Fără voia mea eram o intrusă în locuința aceasta și nu-mi recunoșteam dreptul de a mă instala cum se cuvine. Totuși trebuia să trăiesc, situația aceasta putea să dureze vreme îndelungată. Pînă la primăvară mai era mult. Am adunat toate vechiturile, toate cratițele și furiile și le-am încuiat în dulap, făcînd acolo un depozit.

Am spălat dușumeaua și patul, pe care l-am înfățat cu așternutul meu, și am luat cizmele de pe măsuța de lucru a cizmarului. Astfel golită, redeveni o simplă masă, la care urma să lucrez eu. Elevii mei îmi aduseră cele trebuincioase spre a-mi completa gospodăria, ba chiar m-am ales cu vreo cîteva fețe de masă și glastre pe care mi le umpleau cu flori culese în timp ce străbăteau grădina. Cînd însă trebuia să închid fereastra, noaptea ori cînd ploua, mirosul celor plecați ieșea din toate crăpăturile — invizibilă prezență ce se agăța cu deznădejde de locul acela — și, mărturisesc, mi-a fost teamă de casa aceasta pînă-n ultima zi.

În după-amiaza aceea tocmai începusem să studiem „Pan Tadeusz[1]". Mușteleе toamnei bîzîiau, elevii buchiseau anevoie, pe rînd, fragmentul pe care-l avuseseră de pregătit, era prea multă tihnă afară, prea cald, iar soarele strălucea prea tare pentru ca atenția să se concentreze asupra analizei stilului. Deodată, unul dintre ei, întrerupîndu-se din citit, strigă:

— Priviți, vine Zosia! . . .

Pe cărarea năpădită de iarbă ce străbătea grădina alerga spre noi o fată întru totul asemănătoare cu eroina poemului. Părul ei poleit de soare era aidoma acelei „cununi de imagini sfinte" de care pomenea fraza rămasă neterminată. Avea într-însa acea prospețime, acea grație pe care descrierea poetului o evocase imediat în închipuirea noastră amorțită, și o clipă am văzut-o cu ochii lui Tadeusz, întocmai ca în poem, cum se apropie și sare pe fereastră, „proaspătă în zborul ei, tăcută și ușoară ca o rază de lună".

De bună seamă, Misia era ursită intrărilor spectaculoase.

[1] Cunoscutul poem al lui Adam Mickiewicz (tradus în românește de M. R. Paraschivescu). (n. t.).

Efectul se risipi de îndată ce ea luă loc printre noi și cînd, smulgîndu-și scaieții ce i se agățaseră de fustă, își înclină capul deasupra manualului de literatură. Era atitudinea ei obișnuită — aplecată, adusă de spate, sfioasă — și mereu trebuia să-i fac observație ca să stea dreaptă. Și mai avea și mania supărătoare de a răsuci veșnic ceva între degete, indiferent ce — un capăt de ață, un firicel de iarbă, un ghemotoc de hîrtie — iar caietele ei, pe care de asemenea le sucea și le învîrtea, aveau colțurile îndoite. Era cu neputință să știi dacă-i frumoasă au ba, iar colegii ei, care păreau să-i poarte pică din cauza acelei prime impresii pe care, fără voie, le-o făcuse, o porecliseră „Frumoasa din pădurea adormită", deoarece adesea sta cufundată în propriile-i gînduri și tresărea pe scaun cînd îi puneam o întrebare.

Era o elevă foarte mediocră, scria compuneri stîngace, nu lua parte la discuții, fie că nu știa să se exprime, fie că n-avea nimic de spus. Cînd însă venea rîndul recitărilor, pe ea o alegeam de preferință, și ceva din farmecul primei sale apariții o învăluia din nou ca un nimb. Găsea în chip firesc tonul just, și vocea-i gravă, nițel șovăitoare reda celor mai cunoscute bucăți din programa școlară o atare vrajă, încît îmi venea greu după aceea să-mi rechem clasa la realitate și să-i cer analize și paraanalize. Misia știa nespus de multe lucruri pe dinafară, și-n bună parte numai datorită ei am fost în stare să reconstitui unele texte atunci cînd, școala fiind ocupată și biblioteca sigilată, duceam lipsă de cărți.

Misia a urmat cursurile mele doar o lună. Slawek, fratele ei mai mare, pe care-l pregătisem pentru bacalaureat chiar în ajunul războiului și care mi-o recomandase, m-a anunțat într-o zi că, din motive de siguranță, se vedea nevoit s-o trimită la țară.

Eram cu toții deopotrivă de amenințați, știam că sub haina elevilor mei stăteau ascunse nu numai cărți și caiete, care, numai acestea, și tot ar fi fost de ajuns să-i ducă la deportare într-o clipă. Cît despre Slawek, era amestecat în treburi mult mai grave, pe care, de altfel, le cunoșteam destul de bine. Prin urmare, nu m-a mirat faptul că vrea să-ți țină sora departe de toate acestea. În plus, nici nu voia ca fata să constituie o pistă suplimentară ducînd de la el la mine și invers.

Ori de cîte ori mă chemau la etaj, subiectul interogatoriului era Slawek, dar, după întrebările ce mi se puneau, deduceam că nu fusese prins. Să nu le îngădui să-mi smulgă recunoașterea legăturii mele cu el — ceea ce, în mod fatal, ar fi dus la alte recunoașteri — era problema mea esențială și, culcată pe paie, între două convocări la etaj, încleștam fălcile încercînd să mă conving de adevărul unor fraze ca: „Nu-l cunosc, nu știu nimic", „Nu știu nimic, nu-l cunosc". Apariția Misiei punea în primejdie sistemul meu de apărare. Fusese oare arestat și Slawek?

O recunoscusem, dar ea nu mă lua de fel în seamă; se instală în culcușul ei de paie, lîngă mine, și, deocamdată, în afară de jandarmul de lîngă ușă, nimeni din sală nu părea să existe pentru ea. De la locul meu, îi vedeam profilul întors către ușă, părul mîngîindu-i obrajii, și parcă pentru a-mi risipi ultimele îndoieli, i-am recunoscut gestul obișnuit: smulsese un fir de pai și-l răsucea între degete.

Tăcerea care ne era impusă nu mi se păruse niciodată așa de apăsătoare. Aș fi vrut s-o chem pe numele ei de botez, ca în clasă, la lecție, s-o trezesc, s-o liberez din lanțul nevăzut și magic care, pe nesimțite, se țesea și se strîngea între ea și soldat. Era scandalos, zadarnic, băiatul acela era unul de-ai lor, oare nu-i vedea uniforma?

Cum de nu se simțea stingherită? Îi pricinuia un neajuns, o inducea în eroare de la bun început, aici lucrurile nu se petreceau cu atîta eleganță, o aștepta cu totul altceva chiar a doua zi dimineață, voiam s-o previn, să-i spun o vorbă, s-o pregătesc, s-o întreb: „Ce se-aude cu Slawek? A fost luat o dată cu tine?“ Și să-i suflu lecția: „Taci, nu recunoaște nimic, nu știu nimic despre tine, iar tu, tu nu știi nimic despre mine, orice ți-ar face, nu știi nimic despre nimeni; nu-ți pierde timpul, să-ți intre bine-n cap vorbele astea, repetă-le toată noaptea, ca și mine, și poate că mîine ai să reziști“.

Nu știu cît timp au durat toate astea, pendula rămînea neclintită. La un moment dat, Rudi îl înghionti pe Puști cu cotul. El doar avea posibilitatea să-și trezească prietenul. Acesta o mai privi o dată pe Misia, mișcă din buze de parcă ar fi vrut să spună ceva, poate că-i zîmbea, nu știu, la urma urmei, totul devenise cu putință, apoi se îndreptă din spate, își puse iar casca pe cap, își petrecu iute curelușa pe sub bărbie și făcu un pas înapoi. Erau din nou două marionete gemene, cu privirile deopotrivă ațintite înainte. Pe coridor se auzea apropiindu-se un zgomot de cizme. Schimbarea gărzii.

Și-atunci, în clipa cînd ușa s-a deschis, Lili, care stătea culcată în dreapta mea, împinsă de o hotărîre deznădăjduită, șopti aproape cu glas tare ceea ce eu, una, nu îndrăznisem să risc, ceea ce tot amînam pînă-n ultima clipă:

— Nu ne cunoaștem!

A scăpat ca prin urechile acului, și de data aceasta tot datorită Puștiului, care tocmai atunci le spunea foarte repede ceva camarazilor săi, ori poate că ei într-adevăr n-auziseră nimic.

În felul acesta am aflat că Lili fusese și ea arestată tot din cauza lui Slawek.

II

Pe vreme urîtă, cînd picăturile se preling pe geamuri, se găsește mereu una care nu se grăbește, care nu vrea să picure singurică, ci șovăie, înaintează-n zigzag, se apropie de celelalte, le atrage, se contopește cu ele și, umflată, lunecă brusc în linie oblică pînă la marginea de jos a geamului, în vreme ce o alta, geamăna ei, reîncepe sus aceeași manevră a împreunării. Spectacolul acesta m-a captivat întotdeauna, eram în stare să-l urmăresc ceasuri întregi; faptul grupării, al insului alcătuit din mai mulți, dincolo de orice idee de grupare cunoscută, era pentru mine ceva fascinant și, adeseori, vise pe care nu izbuteam să mi le povestesc cînd mă trezeam îmi lăsau tulburătoarea impresie că lucrurile acestea se petrecuseră cu mine: mă încorporam în ceva, mă străduiam din răsputeri ca acel ceva să mă cuprindă, să mă poarte împreună cu valul său. Nu mă pricepeam să fiu singură, nu suportam senzația de a fi în afară, dincolo de margine.

Poate că de aceea mi-am și ales cariera didactică. La fiecare început de an școlar, stînd în picioare în fața noii mele clase, știam că între mine, urîta și nu prea tînăra domnișoară Dominika, și ei, elevii mei, bine adăpostiți în citadela tinereții lor, exista o barieră, dar că aveam să lupt pînă ce aceasta se va frînge, pînă ce voi izbuti să-i atrag într-o lume care să ne fie comună, într-o călătorie

laolaltă prin cărți, cuvinte și probleme, pînă ce, ajungînd să spună „noi", vor începe să mă includă și pe mine, măcar cît de cît, în acest „noi". În vederea atingerii acestui scop aveam trucurile, metodele mele și reușeam îndeajuns de bine, treceam drept o bună pedagogă, dar îmi dădeam bine seama adeseori că, în ce mă privește, nu era vorba numai de a instrui, de a exercita o profesiune. ci și de a potoli o dorință organică aflată în însăși făptura mea.

La drept vorbind, nici nu cunoșteam altă viață decît cea a școlii; îmi umplea pe deplin zilele; de îndată ce luau sfîrșit cursurile, organizam discuții, reprezentații, excursii și serate. Dar și-n tot restul existenței mele nimic nu-mi pricinuia atîta plăcere ca simțămîntul de a ști că și eu fac parte din ceva. Strada aceea, pe care m-au silit s-o părăsesc în cel de-al doilea an de război, unde chipuri cunoscute mă salutau la fiece pas cînd mă înapoiam acasă, nu era strada mea, era strada noastră; imobilul meu, unde, după atîția ani de zile, cunoșteam fiecare locatar în parte, era imobilul nostru, cu micile noastre probleme comune: repararea acoperișului, lumina de pe scări, cheile de la pod pentru a întinde rufe. Ferească-mă Sfîntul de a cădea pradă unei exaltări de fată bătrînă, dar mai că mi-ar veni să spun că la fel se petreceau lucrurile cu orașul meu, cu țara mea și cu lumea toată. Materia pe care o predam, literatura, reprezenta mai mult decît orice acest „noi" de care aveam atîta nevoie ca să trăiesc. Nimeni nu putea face din acest bun obștesc proprietatea sa particulară, nu era îndreptățit să spună limba „mea", literatura „mea". Limbile și literaturile erau „ale noastre" prin definiție, erau bunul tuturora. Așa încît, chiar cînd închideam ușa apartamentului meu, nu eram în afară, nu eram singură.

De altfel, expresia „literaturi străine“ mi se părea cu totul nepotrivită. Datorită colegei mele de germană, doamna Goldberg, ajutată și stimulată de ea, îl citeam pe Goethe în original, iar Shakespeare, măcar din traduceri, nu-mi era nici el străin. Prin intermediul cărților aparțineam cu adevărat lumii întregi: lumea întreagă era „a noastră“.

Cînd băieților și fetelor noastre li s-a luat posibilitatea de a se instrui, liceul fiind rechiziționat spre a fi transformat în depozit, evenimentul a însemnat pentru mine cu mult mai mult decît pierderea slujbei și a mijloacelor de a-mi cîștiga existența. N-am stat o clipă pe gînduri cînd mi s-a propus să iau parte la învățămîntul clandestin. N-am refuzat nici să colaborez la redactarea presei clandestine și la alte activități conspirative — în care mă antrenă Slawek, un fost strălucit elev — și care mă umplură de bucurie la ideea că aveam să fiu din nou înglobată în acel „noi“. Acum însă, de față cu Misia, mă chinuia nu numai grija de ceea ce avea să se întîmple cu mine, ci și de ceea ce avea să se întîmple cu Slawek. Mă dojeneam pentru nesăbuința, pentru lipsa mea de consecvență, ar fi trebui să mă limitez la cursurile clandestine, nu aveam dreptul să fac mai mult. Punîndu-mă în pericol, puneam în pericol și copiii ce-mi fuseseră încredințați de către părinții lor. Ce s-ar fi întîmplat oare, dacă aș fi fost arestată în timpul lecțiilor?

Percheziția nu se terminase în clipa cînd am fost ridicată din casa aceea, în toiul nopții, iar lucrurile mele împrăștiate pe jos se învălmășeau cu ale oamenilor care fuseseră izgoniți din căminul lor înainte de a sosi eu acolo. Binecuvîntarea din micul tub de tinichea țintuit pe ușă se dovedea încă o dată lipsită de eficacitate.

Din fericire, nu țineam nici un fel de condică de prezență, n-aveam nevoie de așa ceva, deoarece grupele

noastre erau foarte mici, iar cele cîteva caiete pe care le corectam înainte de a mă culca nu aveau nici nume, nici dată — așa cum cerusem înadins — și puteam oricînd să susțin că erau caiete dinainte de război. M-am liniștit cînd am văzut că ei căutau cu totul altceva la mine. Dar dacă instalau o cursă, un post fix? Ce avea să se întîmple, dacă nimeni nu mai putea să dea de veste grupului, care urma să se întîlnească aici a doua zi? Gîndul acesta mă frămînta în clipa cînd eram îmbrîncită afară în beznă.

Nu mai putea fi vorba ca cineva să se furișeze la mine prin grădină în anotimpul acela; înfundasem fereastra cu fîșii tăiate dintr-o pătură veche spre a mă apăra împotriva frigului. Totuși frigul răzbătea și stăteam toți cu paltoanele pe noi, căci numai cînd soseau elevii aruncam un pumn de praf de cărbune în sobă. De obicei foloseam prilejul pentru a-mi pregăti ceva de mîncare și lucram în miros de năut sau de varză — cînd se întîmpla să găsesc. Dimineața, orice elev putea să cadă în plasă, venind să bată fără grijă la ușă.

Culcată alături de Misia și stînd cu ochii închiși, deși nici vorbă să pot dormi sau să încerc să comunic cu ea — garda fiind schimbată — îmi venea în minte, nu imaginea geamurilor acoperite de chiciură, ci revedeam aievea lecțiile noastre de la începutul începutului, toamna, cînd prin grădina în mii de culori veneau la mine unul cîte unul, cutezători, gata la orice și, pe fereastră, săreau în camera unde cărțile îi așteptau pe măsuța de lucru a cizmarului.

Trecuse un an de la declararea războiului. Și ce an! An de spaime, de foame, de negoț clandestin, de îndelungate hoinăreli pe străzi, de salturi în lături pentru a face loc uniformelor (de nu, țin-te palme!), de nesfîrșite cozi în fața brutăriilor, un an de fălci încleștate, iar pentru cei ce împliniseră patrusprezece ani, de vreme ce era

nevoie de un certificat de muncă spre a evita deportarea, meseriile cele mai extraordinare: paznici de noapte, vizitii, cărăuși de cărbune. Ba unii aveau și-un trecut războinic, cei care se îmbătrîniseră cu trei ani în septembrie 1939, care fugiseră de acasă pentru a se înrola în armată, pentru a-și urma tații, și care se înapoiaseră înfometați, nenorociți, după ce-și îngropaseră în păduri armele, pe care nici măcar n-avuseseră timp să învețe a le folosi.

Cărțile îi așteptau în fața ferestrei mele, și școala, fiindcă era interzisă și primejdioasă, devenise un fel de revanșă, de sfidare, mai înainte ca alte activități — știam eu prea bine care anume — să înceapă a-i absorbi. Aveam și elevi mai puțin înzestrați, dar nici unul care să nu lucreze conștiincios. De altfel, îngălbenitelor figuri de eroi din antologii epoca le insufla o nouă viață; peste generații, mîinile se întindeau către acești eroi, cu gestul romantic de a înlătura lanțurile, iar personajele manualelor școlare nu mai erau simple și îndepărtate imagini poetice, și fără să vreau, preparîndu-mi elevii pentru bacalaureat, conform programei analitice, îi pregăteam probabil pentru conspirație.

Se împodobiseră cu nume de războinici, luate de prin cărți. Trăiam printre eroi romantici în devenire: Kmicic, Konrad, Grazyna. Mai mult ca oricînd eram și eu una din acei „noi". Ne înțelegeam, ne ajutam; se făcuseră luntre și punte să-mi găsească năut; varza o tocasem și o sărasem împreună; mai îndemînatici și mai isteți decît mine, ei au fost cei care au aflat, nu știu cum, că butoiul trebuie mai întîi opărit pentru ca doagele să se umfle, cercurile de fier să n-alunece, saramura să nu se scurgă, iar varza să țină pînă la primăvară fără să se înmoaie.

„Ce se va întîmpla cu ei?... mă gîndeam. Și cu noi, aici?"

Lili asta, bunăoară, ar fi putut să fie una dintre elevele mele, ba chiar mă miram că n-o întîlnisem niciodată; de bună seamă că urma la alt liceu înainte de război sau poate că făcea parte dintr-una din familiile expulzate din regiunile vestice. Pînă atunci, împreună cu Helena, cu Zajaczkowa şi cu celelalte, ea reprezenta noul meu „noi", rezultatul celor trei săptămîni: noua comunitate aciuată pe paie, trăind în tăcere, chemată la etaj, sălăşluind sub semnul suferinţei, al spaimei şi al periodicului *Austretenkommando*[1] — comunitate căreia soarta îmi hărăzise să-i aparţin. O dată cu venirea Misiei, încercam, stînd între cele două tinere fete, nostalgia acelui timp atît de liniştit şi atît de îndepărtat cînd ne plecam capetele deasupra măsuţei de lucru a cizmarului, timpul grădinii, al sobei care scotea fum şi al mirosului acru de varză pusă la fiert.

Totuşi orele se scurgeau, deşi noaptea de miez de iarnă nu pălea de fel la fereastră. Pe şine treceau trenuri care deocamdată n-aveau importanţă, încă nu erau acelea care dădeau semnalul de ridicare a cortinei. Misia îşi pusese manşonul sub cap şi închisese ochii. Dormea poate sau, potrivit vechiului său obicei, evada cu desăvîrşire în propriile-i gînduri, în lumea ce era numai a ei. Umbra genelor îi împodobea obrajii; linia gingaşă a nasului domina uşoara proeminenţă a buzelor; înfundat în blana cenuşie, chipul ei aplecat, absorbit de gînduri, avea aceeaşi graţie pe care i-o cunoscusem cu cîteva luni mai înainte, dar care atunci nu era decît o schiţă. Se schimbase, nu mai era o copilă.

Frumoasă?... Mă gîndeam la Lili, la planta vigu-

---

[1] Pluton de serviciu pentru scoaterea deţinuţilor din celule în vederea satisfacerii nevoilor fireşti. (n.t.).

roasă și înflorită cu numele de Helena, dar în sala aceasta frumusețea nu-și mai avea locul, nici una dintre noi nu se mai întreba acum care e frumoasă ori slută, poate doar care e tînără și care e bătrînă; urmăream cu îndoită strîngere de inimă drumul parcurs pînă la ușă de către uriașa doamnă Radomska, care, auzindu-și numele strigat, se ridica gemînd pe picioarele-i umflate și al cărei păr albise cu desăvîrșire în decursul acestor trei săptămîni; ori al slăbănoagei și nițel „vrăjitoarei" Glinska, cea cu ochii bulbucați, care, lipsită de ochelari, orbecăia asemenea unei cîrtițe fără vedere. Ceva mai tînără decît ele, deși îndeajuns de vîrstnică și ea, doamna Lichniakowa era infirmă, șchiopăta rău cu piciorul stîng. Te-apuca groaza închipuindu-ți-le la etaj; desigur, lor le venea cu mult mai greu să reziste.

Privind-o pe Misia, nu mă puteam totuși abține să nu mă gîndesc: „Cîtă tinerețe! Cîtă frumusețe!" Și, cu strîngere de inimă, simțeam că atîta tinerețe, atîta frumusețe ridicau încă o barieră între mine și ea, că nici un „noi" nu ne va îngloba cu adevărat pe amîndouă. Atunci, ceva nedesluşit m-a legat și mai strîns de ea.

Încercam mereu să mă împotrivesc acestor simțăminte afectuoase, acestei fascinații pe care o exercitau asupră-mi anumite ființe, în general mai tinere și mai frumoase decît mine; ascundeam de privirea celorlalți și sugrumam în mine tendința aceasta umilitoare de a idolatriza pe cei cu care mi-ar fi plăcut oarecum să fac un schimb de vieți, căci totul se termina de obicei cu o decepție, mai mult sau mai puțin gravă. La liceu aveam reputația de a fi „dreaptă", și la reputația aceasta țineam mult. De unde, cred eu, și tendința de a crea grupe: doar numărul, doar ansamblul mă satisfăcea cu adevărat. Poate că dovedeam astfel și o lipsă de încredere în mine, renunțam la rolul de partener spre a mă limita la cel de participant.

Mă simțeam mai în siguranță cînd, în dialogul meu cu ceilalți, răspunsul mi-l dădea un cor întreg.

În felul acesta, pînă și dragostea mi se descoperise de la bun început în două persoane, o dragoste de-a gata, și, doar contemplînd-o și ocrotind-o, participam și eu la ea.

Colegul meu Zygmunt și eleva mea Magda erau foarte tineri cînd eu i-am îndrăgit și i-am ajutat să-și întemeieze un cămin. De-atunci mai îmbătrîniseră nițel, și eu de asemenea, dar nimic nu se schimbase nici între ei, nici între noi trei. Devenise o adevărată tradiție să petrec la ei vacanța de Crăciun. Casa lor era și a mea, mă furișam grăbită în intimitatea lor și ei nu-și dădeau seama — pe-atunci nici eu nu pricepeam — cît de mult jucam un rol de parazit în intimitatea aceasta. Locuiau la Varșovia; mergeam împreună la teatru, organizau de dragul meu un întreg program, își amînau adesea ieșirile în oraș pentru ziua cînd aveam să fiu cu ei și le programau în funcție de mine; era de la sine înțeles că pentru o profesoară de literatură din provincie ca mine ieșirile acestea constituiau principalul obiectiv al călătoriei. Eu însă preferam cu mult mai mult serile acelea deosebite pe care le petreceam la ei acasă, stînd tustrei în jurul lămpii cu abajur portocaliu, darul meu de nuntă.

Ar fi fost nevoie de ceva mai mult decît un război pentru a mă determina să renunț la acest obicei. Nici vorbă nu mai era de teatre, nu mai aduceam nici peltele de fructe, nici ciocolată: cu un săculeț de arpacaș și — comoară mai de preț — cu o bucată de slănină primită drept plată pentru lecțiile mele de la un elev cu rude la țară, lucruri pe care de multă vreme le pusesem deoparte pentru ei, am pornit-o, anul trecut de Crăciun, înspre capitală.

S-ar fi zis că pe toți oamenii îi apucase nebunia călătoriilor. Nicicînd trenurile, în care ne era îngăduit să ne

urcăm, nu fuseseră atît de ticsite. Distanţele luaseră alte proporţii, cîţiva kilometri puteau să necesite ore întregi sau un număr de zile, adeseori vagoanele erau trase, fără un motiv aparent, pe linii secundare şi lăsate să aştepte vreme îndelungată, dar oamenii acceptau totul cu fatalism, scoteau merindele din boccele, mîncau, beau, dormeau, se certau şi legau prietenii, îşi povesteau viaţa, deşi toţi erau cu ochii-n patru, întrebîndu-se dacă nu cumva soldaţii vor încercui trenul.

Am stat toată noaptea în picioare pe tampoanele acoperite de gheaţă, îmi simţeam mîinile şi picioarele amorţite, m-am ales cu degerături: toate acestea n-aveau nici o importanţă, lampa cu abajur portocaliu, alături de care aveam să mă încălzesc cu adevărat, nu încetase să mă lumineze. Cînd însă ne-am aşezat la masă, în faţa arpacaşului cu slănină, am înţeles că totul s-a sfîrşit. Merindele pe care le adusesem stîrneau mult mai mult entuziasm decît persoana mea.

— Ce curajoasă eşti, Domi dragă, că vii să vizitezi capitala pe gerul ăsta şi-n vremurile astea! îmi spuse Zygmunt, punîndu-şi o porţie straşnică în farfurie.

— Să tune şi să fulgere, la ibovnic tot te duci! replică Magda, oţărîtă.

— La ibovnică, drăguţo! La ibovnică! Nu amesteca borcanele, rogu-te . . .

Cît am stat acolo, tot aşa au ţinut-o. Se foloseau de mine pentru a se hărţui; eram azvîrlită de la unul la altul ca o minge de care te-ai săturat jucîndu-te. „Dragă Domi", „draga mea Domi", „scumpa noastră Domi", cuvintele acestea pe care le doream atît de mult acum mă răneau pînă la sînge, nu făceau decît să mă scîrbească. Apoi fiecare îmi vorbea între patru ochi şi-şi revărsa în faţa mea micile nemulţumiri sordide.

Vălul s-a rupt. I-am văzut dintr-o dată așa cum erau, cum trăiau. Abajurul portocaliu al lămpii noastre, simbol al fericitei mele prezențe alături de ei, era decolorat, mînjit de muște... De bună seamă că așa stăteau lucrurile de multă vreme... Pe vitrinele cu fluturii și insectele frumoasei colecții a lui Zygmunt, obiect al mîndriei noastre și al strălucitului său viitor științific, praful se așternuse de un deget. Nici pomeneală de lucrările acelea care aveau să-i asigure o catedră universitară și gloria. În fața mea stătea un domn de o anumită vîrstă, chel și arțăgos, cu un început de burtă, și care părea cu atît mai caraghios, cu cît soția lui nu înceta să facă aluzie la pretinse legături de dragoste, întreținute sub pretextul muncii în rezistență, la blonde agente de legătură, la nopți petrecute altundeva decît acasă, cică din pricina interzicerii de a circula după ora stingerii. Așezată lîngă el, ea părea și mai ofilită, cu masca vîrstei critice prematur lipită pe față, cu pungi sub ochi, cu bărbie dublă, cu colțurile buzelor fremătînd. Transformarea acestei perechi nu putuse să aibă loc într-o zi. Nu încape îndoială că femeia devenise de mult guraliva asta veninoasă, gata să se înduioșeze de propria-i soartă, iar el, la rîndu-i, cu siguranță că se zăvorîse de mult în acest soi de voioșie artificială. De n-ar fi fost însă războiul, am fi avut cu toții bilete la teatru și eu n-aș fi observat nimic din toate astea.

Oare de cînd încetase dragostea noastră? Oare de cînd continuam să mă furișez în mîinile acelea mereu mai moi, în privirile acelea care nu mai existau decît în închipuirea mea lacomă? Oare de cînd continuam să iau parte la o înțelegre sfărîmată? Zygmunt și Magda fuseseră pentru mine ca Romeo și Julieta răsplătiți de soartă. Acum îmi aduceau aminte de o pereche de bătrîne insecte crude, un mascul și o femelă, care, odată trecută perioada împreunării, își scot acele și caută punctul vital de pe tru-

pul celuilalt spre a-l mutila, a-l ucide. Şi eu care-n vremea aceea mă temeam de cu totul altceva pentru ei, pentru noi!

Lampa îşi filtra inutil, zadarnic lumina-i portocalie. Uluitor! Eram consternată ca omul care vede în plin război cum îi moare de moarte bună o fiinţă dragă, cînd, de fapt, singura primejdie pare a fi războiul mărşăluind cu larmă pe străzi, unica forţă în stare să bată acum la uşă şi să ne răpească unul altuia, uzurpînd privilegiul de a ucide şi de a despărţi ceea ce viaţa a unit. Iată însă că dragostea noastră, fericirea noastră muriseră întocmai aşa, nu datorită unei cauze exterioare, ci de uzură, de bătrîneţe, fără a se şti cînd şi cum. Cu moartea aceasta în inimă, adînc mîhnită, m-am întors acasă.

Autoritatea intelectuală a lui Zygmunt, care-şi pusese şi ea puternica-i pecete asupra felului meu de a gîndi, pieri de asemenea dintr-o dată.

Destul îşi bătuse joc de naivul meu „animism religios", cum îl numea. Patriotismul meu, alimentat de literatură, i se părea, de asemenea, vrednic de milă. Patria? Un mit care-i îndreptăţeşte pe cei slabi să se apere, iar pe cei tari să cucerească! Acel „Christos al Neamurilor" de care vorbesc poeţii noştri nu era decît produsul veşnicului nostru complex de inferioritate. A noastră era vina că lăsasem să ni se ia rolul de cuceritori şi că fusesem reduşi la cel de cuceriţi. Iar război, desigur că va fi, de ce oare ar înceta dintr-o dată să mai fie războaie? E de ajuns să te uiţi la insecte... Dacă vrei să nu fi silit să ucizi pentru a te apăra, trebuie să ucizi atacînd, şi fie că o faci în numele unei idei, în numele patriei sau al lui Dumnezeu, era totuna. „Dumnezeu cu noi", încă una din acele ocupaţii pe care găsim cu cale să i-o punem în cîrcă lui Dumnezeu! Biet Dumnezeu pe care-l făurim după chipul şi asemănarea noastră!...

Așa vorbea Zygmunt odinioară, la ceaiurile noastre de sîmbătă; îi răspundeam în numele literaturii, care pentru mine era legătură, uniune, iar pentru el doar încă un pretext în plus pentru a dezlănțui urile. Și iată că Zygmunt al meu, care se considera mult deasupra patriotismului, mult deasupra unui sentimentalism „ieftin", nu găsea acum altceva mai bun de făcut decît să se vîre, întocmai ca mine, în consiprații, să care cu el — în vederea unor problematice insurecții — manifeste și muniții, nu mai puțin prețioase ca aurul, pentru puștile pe care nici nu le-aveam. Strămoșii noștri triumfau, aveau dreptate cînd spuneau că din osemintele lor va renaște o stirpe de răzbunători.

S-ar fi cuvenit să mă bucur de această convertire a lui Zygmunt, de faptul că, pînă la urmă, se dovedise că eu am avut dreptate. Și totuși nu. Zygmunt-agent de legătură, Zygmunt-conspirator scăzu în ochii mei, îmi păru slab, și slăbiciunea lui, adăugîndu-se la a mea, am fost de două ori dezamăgită, drept care i-am purtat pică. Aș fi preferat ca, în pofida războiului, rămînînd surd la chemarea de dincolo de mormînt a patriei, să fi continuat, cu semeția unui aristocrat, să se ocupe de fluturii lui.

Și totuși, cîte nu-i datoram lui și Magdei! Mulțumită lor, doar faptului că existau, oricît de fată bătrînă m-aș fi socotit (deoarece Karol și stupida mea aventură cu el nici nu contează), poveștile de dragoste, pe care programa școlară, de voie de nevoie, se vedea silită să le ia în considerație din pricina numelor mari care le consacraseră, nu erau literă moartă pentru mine, nu mă înfricoșau, nu mă stinghereau și mă pricepeam să le evoc atît de bine în timpul orelor mele de literatură, încît, pe lîngă reputația de a fi „drepată", o cîștigasem și pe aceea de a „cunoaște viața". Băieții și fetele îmi mărturiseau iubirea lor și eram

în măsură să ghicesc chiar mai mult decît mi se spunea, judecînd după priviri sau tăceri: mă sensibilizasem în astfel de lucruri. Cunoșteam taine pe care nici părinții, nici direcția școlii nu le bănuiau și dădeam sfaturi chibzuite, raționale și totodată și pline de respect față de acest lucru măreț care este iubirea. Și cînd a venit rîndul poetului Norwid, iar Misia, la una din ultimele lecții ținute la mine acasă, a început, în felul ei, cu vocea-i gravă, șovăitoare și, într-o oarecare măsură, ușor răgușită, să recite poemul despre Verona, mi s-a părut că „ochiul blînd al cerului albastru", care ne privea din fereastră, pe deasupra copacilor ruginiți din grădină, își reține multe lacrimi sau, poate, multe pietre, gîndindu-se la soarta lor, a tuturora, precum și la a mea.

Și iar trecu un tren, care împroșcă în geamuri o grindină de pietre. Era trenul nostru, era dimineața noastră. Și de îndată veniră s-o ia pe Zajaczkowa.

A fost nevoie de doi oameni ca s-o poată duce, și cînd ajunseră cu ea în dreptul culcușului nostru, un miros de carne putredă ne răscoli măruntaiele. Spre a-și îndeplini sarcinile umanitare, infirmierii îi spintecaseră în spate caftanul și fusta, totul curgea de pe ea, sinii fleșcăiți se dezgoleau fără rușine, iar între pansamentele ce-i acopereau trupul se vedea pielea foarte albă brăzdată de vînătăile loviturilor primite. Desigur că pentru prima oară țăranca asta își dezvelea astfel goliciunea în văzul tuturor, dar era cu desăvîrșire inconștientă și, clătinîndu-se la fiece pas, ai fi zis că-i o beție bătrînă dusă pe sus la poliție.

Toate acestea trebuie să-i fi produs Misiei o impresie mult mai puternică decît nouă, care ne obișnuisem; la fel și în privința urletelor, pe care curînd le auzirăm prin tavan. Fata respira repede, broboane de sudoare îi apăruseră deasupra buzei, îi era frică, da, acum începea să-i

fie frică. Dar numaidecît, întocmai ca într-un salon de spital unde neîncetat se întîmplă cîte ceva și unde îngrijirile, vizitele medicilor, chemările la operații se succed potrivit unui ritm precis, ne veni și nouă rîndul pentru cel dintîi *Austretenkommando* al zilei.

Latrinele școlii se aflau în celălalt capăt al coridorului; un detașament anume ne însoțea pînă acolo, detașament, de asemenea, înarmat pînă-n dinți; în primele zile n-a fost ușor, mai ales pentru noi, femeile, căci ușile cabinelor fuseseră scoase și dinaintea fiecăreia se posta cîte un jandarm care ne privea. Ce-i drept, ne-am obișnuit destul de repede: era doar logic, supravegherea e supraveghere, aici mai degrabă decît oriunde am fi putut să distrugem hîrtiile compromițătoare pe care percheziția nu le găsise, ori să înghițim ceva, ori să ne rănim printr-un mijloc oarecare, ori să ne spînzurăm prea bine cu lanțul de la bazinul de apă.

Pînă și cele care la început nu se duceau atunci cînd le venea rîndul, riscînd să se îmbolnăvească, acum, la trecerea vreunui *Austretenkommando*, ridicau mîna, chiar dacă n-o făceau decît ca să se distreze sau ca să-și dezmorțească picioarele. Pe lîngă asta, întîlneai pe coridor grupuri de bărbați duși în aceeași direcție și, cu toate că de fiecare dată eram oprite și întoarse cu fața la perete, aveai posibilitatea de a zări de departe vreun cunoscut.

Helena nu făcea apel la *Austretenkommando* decît după ce isprăvea să-și scoată paiele din păr și-și potrivea din nou pe frunte toate complicatele-i bucle, ceea ce, stînd culcată, nu-i treabă prea lesnicioasă. Își umezea buzele cu vîrful limbii trandafirii, le usca cu dosul palmei, își trecea apoi peste ele tubul de ruj și își dădea cu pudră pe nas. Pînă atunci nu fusese convocată niciodată la etaj; era limpede că se plictisește cu noi; se sucea și se răsucea pe culcușu-i de paie și, ca să nu-și piardă obișnuința, lăsa

să-i lunece blana de focă de pe picioare şi arunca priviri galeşe gardienilor de la uşă, pe care însă disciplina îi imunizase cu desăvîrşire împotriva unor astfel de manevre. Pînă şi pieptenele, pe care, desigur, îl lăsa să circule din mînă-n mînă, nu atît de bunăvoie, deşi părea fată bună, cît mai cu seamă pentru a încerca să îmblînzească pe vreunul din ei. Nu mai aveam nici o îndoială în ce priveşte meseria sa.

Helena era gata; am ridicat şi eu mîna. I-am aruncat Misiei o privire grăitoare: „Vino cu noi!“ Abia atunci m-a recunoscut şi, ascultătoare ca la şcoală, m-a imitat ridicînd degetul.

Era un *Austretenkommando* excepţional de zelos — şi la ei existau tot felul de nuanţe — şi, înconjurîndu-ne, ne siliră să alergăm pe coridor în vreme ce ne tot strigau

— *Schneller! Schneller*[1]*!*

Pe coridor, în dreptul scării ce ducea la pivniţă, tocmai se făcea nevăzut un pîlc de bărbaţi. Dar n-am avut timp să văd dacă Slawck se află printre ei. Un jandarm sta sprijinit de perete, fără cască şi armă, aşadar, ieşit din serviciu, şi aştepta să trecem.

Era Puştiul, l-am recunoscut numaidecît, după cum l-a recunoscut şi Misia, care înceteni pasul şi, dat fiind că alerga în faţa mea, am fost silită s-o îmbrîncesc pentru a o cruţa de ghionţii şi loviturile vreunui gardian. Ea întoarse capul către Puşti, ba chiar se întoarse cu toul după ce trecu de el; în ochii ei stăruia o întrebare, o chemare, o rugăminte, toate într-o singură privire, şi mi-am simţit inima străpunsă de o prea cunoscută durere. Jandarmii ne împinseră în două cabine vecine şi, ca de obicei, se aşezară în dreptul fiecăreia.

[1] Mai repede! (în limba germană în text). (n.t.).

Pe mine, treaba asta nu mă mai jena, demnitatea mea încetase să mai fie pusă în cauză aici. Misia însă ieşi cu obrajii scăldaţi de lacrimi.

La întoarcere, nu se mai uită la Puşti, care se afla în acelaşi loc şi, fără doar şi poate, că o aştepta. Ajungînd în sală, se întinse de îndată pe culcuşu-i de paie şi, cu toate că-şi ascunsese faţa în manşon, i-am văzut umerii scuturaţi vreme îndelungată de un plîns amarnic, ca de copil.

III

Pe Zajaczkowa n-am văzut-o adusă înapoi, dar infirmierii nu se arătară mirați din pricina lipsei principalei lor paciente. Pe Misia n-o chemară la etaj, și nici pe Lili sau pe mine, în ciuda spaimei prin care trecusem la gîndul ca nu cumva arestarea fetei să nu dea o nouă întorsătură anchetării noastre și să nu intensifice interogatoriile la care eram supusă. În general, ziua se scurse mai degrabă în liniște pentru sala femeilor, și evenimentul cel mai de seamă a fost ciorba, excepțional de bună și de groasă, adusă pe la amiază.

De vreo cîteva zile, orașul se pornise să ne alimenteze. Pînă atunci primeam, o singură dată pe zi, doar o felioară de pîine neagră cazonă și o căniță cu surogat de cafea. Acum, ori de cîte ori auzeam pe coridor zdrăngănitul și clinchetul marmitelor pe care le cărau deținuții zoriți, știam că ne sosește un adevărat ospăț.

Odată am izbutit să fac în așa fel să fiu chemată la spălatul vaselor și tare aș fi dorit să fac treaba asta în fiecare zi. Operația asta avea loc în laboratorul de lîngă latrine. Să speli vasele cu apă rece nu era nici o plăcere, dar, oricum, aveai prilejul să întîlnești vreun cunoscut printre bărbații ce treceau pe coridoare. Marmitele pe care trebuia să le curăț purtau ștampila Crucii Roșii din oraș,

a cărei membră, firește, eram și eu. Îi cunoșteam pe toți de acolo; îl cunoșteam pe delegat și pe cel care, dacă nu fusese și el arestat și nu zăcea cumva aici, într-una din pivnițele școlii, făcuse desigur demersuri spre a obține autorizația de a ne aproviziona. Știam la ce fel de relații fusese nevoit să apeleze, îmi închipuiam ce argumente invocase: în mod normal, s-ar fi cuvenit să ne aflăm la închisoarea orașului și să fim hrăniți de aceasta; dacă se dovedise prea mică spre a ne adăposti pe toți și fusese nevoie să fim închiși în clădirea școlii, școala devenise o anexă a închisorii și, prin urmare, orașul, îndeplinindu-și îndatoririle, trebuia să aibă posibilitatea de a ne hrăni și-n acel loc întocmai ca pe ceilalți deținuți.

Cînd ni se distribui pentru întîia dată ciorba aceea, toată lumea declară că niciodată nu mîncase ceva mai bun. Era de fapt o supă groasă, de abia dacă o puteai scoate cu polonicul, și fu mai curînd îngrămădită decît turnată în farfurii; conținea mai ales mazăre uscată, arpacaș, varză — bucatele obișnuite ale regimului de ocupație — dar se adaugaseră bucăți mari de slănină și de carne la care se uitau cu jind gardienii noștri. De bună seamă că tot orașul contribuise la fabricarea ei, că fiecare familie adusese tot ce fusese în stare să-și procure fie cu ajutorul cartelelor alimentare, fie la negru, așa încît pentru fiecare dintre noi strachina plină ochi era ca un pachet de acasă, ca o scrisoare de la ai săi. Ciorba aceasta dovedea mai ales că ni se dăduse de urmă, că se știa unde ne aflăm.

Odată, înainte de schimbarea gărzii, am văzut că se întredeschide ușa și că un jandarm își vîră capul prin crăpătură, apoi retrăgîndu-și-l la iuțeală, de parcă s-ar fi înșelat asupra camerei. N-am avut timp să-l identific — cînd purtau cască, ai fi zis că tuturor li se înșurubase

același cap — dar aș fi pus mîna-n foc că era Pușțiul. Infirmierii, afumați ca-ntotdeauna, se foiau în jurul nostru, împărțeau pansamente și aspirină. Colțul nostru le atrăgea și lor atenția. *Kinderschule*[1]*!* rostiră rîzînd cu poftă și arătînd spre Lili, spre Misia și, lîngă Lili, încă o fată a cărei înfățișare bolnăvicioasă îi adumbrea tinerețea; cearcănele-i negre de sub ochi o îmbătrîneau față de celelalte două, cu toate că, întocmai ca și ele, avea de bună seamă cam tot optsprezece ani. Măritată, de altfel, căci îi zărisem verigheta pe deget. Eram înconjurată de tineret, exact ca la școală sau ca în perioada lecțiilor mele clandestine.

Tinerele refuzară comprimatele. Eu, una, le-am luat, bucuroasă. Voiam să dorm, să recuperez noaptea albă din ajun.

Și iată că din nou se lăsă asupra școlii liniștea nopții, o liniște cu atît mai deplină în sala noastră, cu cît nu o mai tulburau gemetele Zajaczkowei. M-am cufundat cu tot trupul în tăcere, am strîns pleoapele spre a nu mai vedea ochiul rotund al lămpii care ne privea neîncetat. Alături, Misia zăcea la fel de imobilă, dar cînd i-am aruncat o ultimă privire, am văzut-o mișcînd în tăcere din buze. La început m-am neliniștit: oare de ce-și vorbea singură? Avea temperatură? Obrajii îi erau rumeni, întocmai ca în ajun cînd sosise la noi de-a dreptul din ger. Dar, după expresia feței, după ritmul schimbător al șușotelilor, am înțeles dintr-o dată că, vrînd să-i treacă timpul mai ușor, vrînd să cheme somnul, își recita versuri învățate pe de rost. Atunci am început și eu să-mi reamintesc unele frînturi din ultimele lecții, fragmente care, de altfel, țineau tot de repertoriul ei... „Moșnaki, palid ca moartea, se așează la clavecin“... „Neasemuită fărădelege, jupînița îl

[1] Școală primară (în limba germană în text). (n.t.).

omoară pe boier . . ." După aceea, în sfîrşit, pe undeva pe la mijlocul „Veronei", „ochiul blînd al cerului albastru, spălat de ploaie, limpezit de furtună", se închise deasupră-mi.

Visul meu începu cu acel simţămînt de unire, mereu de unire, de ansamblu, de parcă eram una din picăturile acelea de ploaie ce lunecă de-a lungul geamurilor, şi nu era doar o închipuire, ci o senzaţie, senzaţia fizică de a fi o singurătate încorporîndu-se şi-ncorporată într-un tot. Era freamătul acela ce se vede la microscop, o tîrîre lunecîndă, un dans lent al amibelor, al organismelor nediferenţiate, înfăşurarea şi desfăşurarea unor măruntaie calde şi vii, şi nu o cădere, o scurgere în jos, ci o avîntare în sus, mereu mai sus, o alunecare pe un cer blînd şi fremătător ca un pîntece. Firește că era un vis biologic sau, mai bine zis, fiziologic, care mă obseda adesea. În visele acestea şi datorită lor aveam intuiţia a ceva ce ar putea fi o altă formă de existenţă, o viaţă neindividualizată. Cu o asemenea urmă în minte, cu ecoul unei asemenea treceri printr-o altă lume, mă deşteptasem din narcoză după operaţia de apendicită la care am fost supusă chiar în momentul căsătoriei lui Zygmunt cu Magda.

Visele erau însoţite de senzaţii de culori şi de sunete, culorile erau cu neputinţă de exprimat, nu îngăduiau nici o comparaţie — un fel de pulsaţii luminoase ţîşnind de pretutindeni dintr-o dată, iar sunetul era şi el numai pulsaţie, palpitaţie — un ţîrîit de insecte, un cor de murmure — şi se înălţa şi el, ajutîndu-mă şi însoţindu-mă, către o preafericită apoteoză. Mi-era oarecum teamă de visele acestea, de forţa lor obscură şi, mai ales de faptul că scăpau de sub autoritatea cuvintelor, că se mişcau în regiuni inferioare unde nu mai existau nici cuvinte, nici gînduri, dar în acelaşi timp le duceam dorul, ca şi cum, datorită lor, aş fi avut acces la ceva mai adevărat şi mai

de seamă decît realitatea, ceva pe care realitatea nu știuse încă să-mi dea.

De astă dată, după o lungă, nu știu cît de lungă durată a acestei existențe nebuloase și regeneratoare, am auzit — dincolo de zumzetul, de murmurul ce mă înconjura — că sînt chemată pe nume: „Domi, Domi a mea", pe melodia do-re-mi, ca la școală, prin ușa unei clase unde se predă lecția de solfegii. Și brusc m-am pomenit pe o pajiște mare, smălțată de flori. Împreună cu Zygmunt, alergam după fluturi.

Zygmunt e zvelt și tînăr, păru-i blond îi cade pe frunte, începe să rîdă și rîdem cu toții cînd își înalță plasa spre a prinde un fluture, un „Paj al Reginei", mare cît o pasăre, care-și tremură aripile-i zugrăvite cu pete mari, rotunde. Magda e lîngă Zygmunt, și sînt și eu lîngă el, eu sînt Magda și iată că el și cu mine ne vom lua numaidecît de mînă, ne vom spune... Asta se va întîmpla numaidecît. În această fericită așteptare, văd cum nu se poate mai limpede cerul albastru de mai și fiece floare de pe pajiște, maci, mai ales maci cu iz amar. Petalele lor unsuroase mi se lipesc de palme.

— Domnule — zice Magda — nu vă e milă de fluturi?

— Nu vă e milă de fluturi? repet eu ca un ecou.

Căci sîntem la ora mea de clasă, și Magda, eleva mea, șade ca-n totdeauna în banca întîi, iar Zygmunt, colegul meu și profesorul de științele naturii, a găsit un nou pretext ca să intre în clasă, să-i facă ochi dulci Magdei pe furiș și să se fălească în fața noastră cu trofeul său. Fluturele este înfipt pe un cuțit mare de bucătărie, din el, sîngele se scurge încet, dar fluturele trăiește, iar bătaia aripilor sale, care pe toți ne fascinează, nu pare să exprime durere. O să sune de recreație. Au să se căsătorească. Magda și-a și îmbrăcat rochia albă de mireasă,

vălu-i se revarsă pe pupitrul negru, şi eu port rochie albă şi văl. Trec febril cîteva note în catalog, trebuie să mă grăbesc, Zygmunt aşteaptă în dreptul uşii întredeschise! E solemn în hainele lui de culoare închisă . . . într-un fel sau altul, toţi aşteptăm ceva de la fluturele acela care, pe palma-i deschisă, sîngerează şi bate din aripi.

„Domi, Domi a mea" cîntă din nou corul, şi iată că sîntem duşi de-a lungul unui coridor fără sfîrşit, dar eu nu mai sînt Magda în rochie de mireasă, sînt Misia cu paltonul din blană de oaie, mîinile mi se încălzesc în manşonul ei de blană cenuşie, iar Zygmunt, care vine cu un aer ocrotitor în urma noastră, are o cască pe cap. Visul se preface în coşmar, coridoarele se despart, se înmulţesc, de pretutindeni sosesc căşti, rochii albe, văluri, dar acum în deplină neorînduială, iar oamenii sînt în zdrenţe, pe jumătate despuiaţi; în faţa noastră se deschid perspective strîmte, infinite, tuneluri . . . şi ne grăbim, trebuie să ajungem la timp, repede, mai repede, mai înainte ca . . . Mai înainte ca ce? Ne este teamă de ceva, teama ne îngheaţă. Simt cum îmi bate inima, inima mea, a Misiei, a Magdei, a lui Slawek, ale tuturor; bătăile marii inimi colective fac să-mi zvîcnească tîmplele, Helena, Zajaczkowa, Lili, toate femeile din sala noastră aleargă şi ele o dată cu noi, mai repede, mai repede, horcăind de frică şi de atîta goană nebună. Şi dintr-o dată coridoarele pier, ne aflăm iar pe pajişte, sub acelaşi cer limpede şi albăstrui. Aici trebuia să ajungem, acum se va petrece ceea ce urma să aibă loc. Ne oprim ca să ne tragem sufletul.

Şi-atunci izbucneşte războiul, vuietul bombelor, vacarmul artileriei, se dezlănţuie lupta, atacul, ulanii înaintează călări, cu suliţele îndreptate în jos, copitele cailor bătucesc pămîntul. Alergăm de-a curmezişul pajiştii cît ne ţin puterile, vălurile flutură în urma noastră, alergăm către cineva care a căzut în mijlocul pajiştii, atins, rănit,

ucis, într-o băltoacă de sînge, pe iarbă, pe paie. Casca i-a lunecat pe față, nu știm cine e. El e. Ne azvîrlim cu un țipăt peste pieptul său în timp ce salvele izbucnesc.

M-am trezit cu un țipăt în gîtlej, dar nu știu dacă, într-adevăr, am strigat. Ochiul alb al lămpii mă privea de sus din tavan. Trenul de dimineață, cel al deșteptării, tocmai trecea cu vuiet prin dreptul ferestrei. Cizme bocăneau pe coridor, școala prindea din nou viață. O dată mai mult, ziua reîncepea.

IV

Cînd Puștiul veni să facă de gardă în sala noastră, Misia se mai afla încă la etaj. Fusese chemată pe la jumătatea dimineții. Pe cerul senin brăzdat de firele telefonice îngroșate de chiciură strălucea un soare cu dinți. Al doilea jandarm nu era Rudi.

Aș vrea să spun că număram orele și minutele cît timp a durat absența ei, dar n-ar fi adevărat, căci pendula stătea nemișcată și n-aveam nici un mijloc de a-mi măsura neliniștea. Oare despre ce anume o interogau? Ce aflaseră? Cum fusese arestată? Singură ori cu Slawek? Ce găsiseră în urma percheziției? Și, lucru cel mai însemnat: oare cum se va comporta ea? Ce-aveau să-i facă? Ce-i făceau în clipa de față? Ce mărturisiri o să-i smulgă? Lili, la dreapta mea, se tot răsucea în culcușul ei, chinuită de aceeași îngrijorare.

Eu însămi, în privința comportării mele la etaj, nu prea eram mulțumită. La început mi se păruse că voi fi în stare să joc rolul uneia din acele eroine pe care programa analitică mi le da drept pildă. Am fost de gheață și, Doamne iartă-mă, semeață în primele cinci minute, am răspuns: „Nu cunosc", „Nu știu", „Nu înțeleg despre ce este vorba", felicitîndu-mă totodată în sinea mea că mă pricep atît de bine să domin situația. Eram și nițeluș zăpăcită de înfățișarea anchetatorului meu, de frumusețea ca de

arhanghel a acelui gestapovist. Tînăr și elegant, ras proaspăt, cu siguranță că-și turnase pe el în dimineața aceea o întreagă sticlă de apă de colonie. Părul-i bine pieptănat lucea ca paiul; avea ochi ca de femeie, mari, umbriți de gene lungi și — cum omul nu clipise nici măcar o singură dată — imobilitatea lor a fost cel dintîi lucru care m-a tulburat. Mîinile-i mari și albe, acoperite cu peri roșcați, stăteau lipite de masă fără a schița cea mai mică mișcare. Mă privea fără curiozitate, nu ridica glasul, punea întrebările cu precizie și aștepta liniștit pînă ce interpretul mi le traducea în polonă, pînă ce eu răspundeam și-apoi pînă ce totul se bătea la mașină.

Cunoșteam germana, dar socotisem că-i mai bine să mă fac că nu înțeleg nimic, ceea ce-mi dădea timp de gîndire.

Plăcut nu era, dar destul de suportabil, doar nițel cam plictisitor, ca o formalitate administrativă, iar cînd anchetatorul se ridică de la masa care nu era altceva decît o catedră de profesor — astfel încît, în picioare, dinaintea lui, arătam ca o elevă chemată să spună lecția — mi s-a părut că totul a luat sfîrșit și nu mai puteam de bucurie în sinea mea. Însă după ce am fost poftită să trec în sala de gimnastică, situată chiar deasupra clasei de la parter unde stăteam noi, și el își puse piciorul încălțat cu o cizmă strălucitoare pe un scăunel alături de capul meu, uitîndu-se cu aceeași privire nepăsătoare și impersonală la ceea ce ajutoarele lui făceau din mine, mi-a inspirat un fel de groază superstițioasă, și de atunci, încă în timpul acelui preludiu formal, administrativ, care preceda adevăratul interogatoriu, încă în timpul acelei lecții recitate în fața catedrei, mă cuprindea, fără voia mea, un tremur umilitor.

Sala de gimnastică dispunea de un utilaj ideal pentru astfel de treburi. Pe scărițele agățate de-a lungul pereților, corpurile ce atîrnau legate de încheietura mîinilor, cu

capetele lăsate în piept, îți evocau o reprezentație a Misterelor dată de o trupă de amatori și unde regizorul, cuprins de mania grandoarei, înmulțise pe Golgota sa numărul tîlharilor buni și răi. Mai erau acolo și bănci, și căpriori, pe scurt toate cele necesare, și biata noastră închisoare municipală nu le-ar fi putut aduce niciodată atîtea servicii ca școala aceasta.

Cred că am țipat strașnic. La început mi-am zis că va fi de ajuns să-mi încleștez dinții și că, în felul acesta, nici un geamăt n-avea să-mi iasă din gură. Dar dacă durerea mai întîi te surprinde și te miră, mai apoi pune stăpînire pe tine și se impune într-atît, încît e cu neputință să-ți stăpînești țipetele și celelalte reacții mai josnice ale trupului. Elevele mele care deveniseră mame îmi povesteau că le era imposibil să-și dea seama dacă într-adevăr țipaseră sau nu în timpul nașterii. Poate că, acolo sus, unii nu strigau. Da, eu, una, am strigat; alții, fără îndoială, n-au făcut-o.

Umilitoarea trecere pe sub dictatura durerii se putea lesne observa la femeile care se înapoiau de la etaj. Auzindu-și numele strigat, fiecare se ridica iute, nițel emoționată și palidă, desigur, dar nu mai tulburată, de fapt, decît o elevă leneșă pe care eu aș fi chemat-o pe neașteptate la tablă. Își potrivea îmbrăcămintea, își scutura paiele de pe palton, își netezea părul. Nu trecea mult însă, și în mijlocul nostru se înapoia cu totul altă ființă, cu hainele răvășite, cu ciorapi căzuți, cu fața slutită, descompusă de teamă.

Lucrul acesta îmi aducea aminte de unica mea ședere în spital, de metamorfoza tovarășelor mele de salon care se ferchezuiau și se duceau pe picioarele lor la operație, dar care erau aduse înapoi pe brancarde, bolborosind cuvinte fără noimă.

Puștiul băgă numaidecît de seamă locul gol al Misiei; știa prea bine ce înseamnă asta. Nu i-am putut ghici cîtuși de puțin simțămintele, de altfel nici nu-și scosese casca de astă dată, dimpotrivă, și-o îndesase pe ochi, așa încît era cu neputință să-l mai deosebești de ceilalți. Stătea țeapăn, în poziție reglementară.

„Ți-ar plăcea nițică giugiuleală, ba bine că nu! îmi treou, răzbunător, prin gînd. Ai să ți-o vezi pe Frumioasa ta din Pădurea adormită, nu te teme, dar te-asigur că n-o să-ți mai placă la fel de mult“ ...

Misia ieșise, amabilă și politicoasă, ca de obicei; își lăsase pe grămada de paie manșonul și căciulița. Zăceau acolo, făcute ghemotoc, ca două mici animale drăgălașe și pufoase. Privindu-le, mi se strîngea inima. Puștiul nu mă interesa de fel, nu mă interesase niciodată cu adevărat, iar dacă-l priveam, asta se datora faptului că stătea împreună cu celălalt gardian în fața ușii de la care eu nu-mi puteam lua ochii.

Dar dacă Misia n-avea să se mai întoarcă, așa cum nu se mai întorsese Zajaczkowa? Fără doar și poate, pe Zajaczkowa o duseseră la spital — ne era imposibil să schimbăm vreo părere asupra acestui subiect, dar toate gîndeam la fel. Și dacă era la spitalul orașului, se chema că este cam ca acasă. Ba chiar o pizmuiam nițel că isprăvise cu interogatoriile. Alte ipoteze nu ne veneau pe atunci în minte.

Dacă Misia nu rezista, dacă începea să vorbească, aveau să mă cheme numaidecît pentru o confruntare. Gîndul acesta îmi dădea crampe la stomac; așteptam cu nerăbdare trecerea următorului *Austretenkommando,* care se cam lăsa așteptat. Oare tot blondul acela frumos îi lua interogatoriul? Trecînd pe coridor, băgasem de seamă că toate clasele erau ocupate, că la fiecare catedră se afla cîte un „examinator“. S-ar putea să nimerească la unul mai bun

și chiar dacă dădea peste al meu, poate că va fi mișcat de frumusețea și gingășia ei, sau poate de tinerețea ei? Sau, cine știe, se vor trezi în el și alte instincte decît cele pe care i le cunoșteam eu, un interes cu mult mai crud? Și dacă ceilalți erau și mai răi decît acesta?

La ferestre stăruiau ziua senină și gerul; în lumina limpede, lampa noastră pălea ca luna în prezența soarelui. Fără voia mea, alte gînduri îmi potopeau îngrijorarea; am început să rememorez visul din timpul nopții și să reflectez asupră-i. Nu se spulberase cum se întîmplă de obicei cu visele, căci visele nu pot înfrunta lumina zilei, ele se risipesc, iar strădania de a le reconstitui le fac și mai insesizabile. De visul acesta îmi aduceam perfect de bine aminte, ba chiar continuam să văd aievea pajiștea și fluturele, alaiul de nuntă pus pe fugă prin coridoare, și țipătul pe care-l scosesem, aruncîndu-mă peste pieptul rănitului, și cu care de fapt mă trezisem. Visul se cerea tălmăcit și, cu toate că nu eram superstițioasă și nu credeam în vise, ba nici măcar nu fusesem inițiată în tainele simbolisticei lor — domeniu în care doamna Radomska, persoana aceea obeză cu gură în formă de inimioară de culoarea zmeurei, avea să se dovedească a fi mare specialistă — simțeam că nu-i un vis bun și că dacă visele prevestesc ceva, apoi acesta nu prevestea nimic bun. La început, mi-am explicat foarte simplu că tragicu-i deznodămînt se datora trecerii trenului prin dreptul ferestrelor, că zgomotul roților se prefăcuse în bătălie și salve de artilerie. În rest, totul era țesut din întîmplări petrecute în cursul vieții, în acea viață îndepărtată ce-mi fusese răpită, precum și în viața prezentă, care număra doar cîteva săptămîni, dar care și trăgea greu în balanță, la fel de greu ca tot ce trăisem pînă atunci.

Am avut întotdeauna un mare regret, și anume regretul că stupida mea operație de apendicită m-a împiedicat

să fiu de față la nunta lui Zygmunt cu Magda, pentru care mă pregătisem cu deosebită migală, mă înnoisem din cap pînă-n picioare: poșetă, pantofi, pălărie, rochie — desigur, nu rochia albă din vis, doar un vis poate să opereze transformări atît de absurde, totuși cea mai frumoasă rochie de care am avut parte vreodată și pe care, de altfel, am îmbrăcat-o în toate marile ocazii, serbări de sfîrșit de an, baluri la liceu și, mai ales, cînd ieșeam la teatru cu ei. Nu numai că eram gata pentru nunta lor, dar căsătoria lor o pregătisem în mare măsură eu însămi și, din acest punct de vedere, visul avea dreptate: era „nunta mea".

Fără mine, fără sprijinul și ocrotirea mea, Zygmunt, tînăr dascăl abia numit la liceul nostru, și Magda, elevă în ultima clasă, ar fi avut mult mai multe necazuri și mult mai multe greutăți de înfruntat. Corpul didactic nu tolera astfel de situații; Magda urma să fie eliminată, iar Zygmunt transferat; în felul acesta trebuia să se încheie frumosul roman de dragoste. Dar eu eram prezentă, stăteam de veghe. Am susținut-o pe Magda, care, desigur, o lăsase mai moale cu învățătura, și i-am mărit notele; lui Zygmunt îi dădeam sfaturi, îl țineam la curent cu ceea ce se spunea despre el în cancelarie, îndepărtam furtunile. Din fericire, deși nu aveam pe-atunci decît vreo cîțiva ani de carieră, mă bucuram de reputația de a fi „dreaptă".

Părinții Magdei nu priveau nici ei lucrul acesta cu ochi buni, socoteau, și oarecum pe drept cuvînt, poate, că pentru fiica lor căsătoria era prematură; și-și doreau ca ginere altceva decît un oarecare mic „belfer" de liceu. Îi convinsesem că pe Zygmunt îl aștepta un viitor strălucit, că cercetările sale asupra insectelor aveau să-l ducă spre o catedră universitară, că-i vor asigura — cine știe? — o glorie internațională. Cît despre Magda, o dată

ce-şi va lua bacalaureatul, va putea să-şi continue nestingherită studiile, chiar fiind măritată. Luptam de parcă aş fi fost eu la mijloc. Dragostea aceasta fulger, născută de la cea dintîi privire, privire la care fusesem martoră, devenea propria mea cauză.

Cam timid, deşi băiat frumos şi nu lipsit cel puţin de o aparentă dezinvoltură în comportare, Zygmunt se simţea străin printre ceilalţi profesori, care mai toţi aparţineau altei generaţii şi erau oameni mai degrabă aşezaţi. Vîrsta ne apropia unul de celălalt şi-n mod firesc mie îmi reveni sarcina de a-l introduce în ritmul de viaţă al instituţiei, de a-l iniţia în jocul influenţelor şi autorităţilor. N-avea rude în oraş, la fel ca şi mine. Primise bucuros prima mea invitaţie la ceai; ceaiurile noastre de sîmbătă deveniseră un adevărat obicei şi, la liceu, începuse să se spună că noul profesor de ştiinţele naturii şi „capra Domi" (ştiam că aşa mi se spunea cînd nu eram de faţă) se plac.

Eram tineri, entuziaşti, consideram profesoratul ca o etapă menită să ne ducă spre lucruri şi mai mari, eu îmi şi întocmisem o întreagă listă de lucrări literare, cît despre el, putea să discute ceasuri în şir despre furnici şi fluturi. Ceaiul de sîmbătă ajunsese pentru mine evenimentul cel mai important al săptămînii, eram măgulită că-mi dădea atenţie, că nu se plictisea cînd ne aflam împreună. Aveam oare şi alte dorinţi? Pe atunci nu ştiam, cum de-aş putea şti astăzi? . . .

Într-o bună zi apăru Magda, îmi aducea înapoi o carte pe care i-o împrumutasem, nu mai ştiu care. Întîrziase, o aşteptasem mult mai devreme, înainte de sosirea lui Zygmunt. El însă era de faţă, se şi aşezase în fotoliu care, cu timpul, devenise fotoliul „lui" şi învîrtea linguriţa în ceaşca de ceai.

Poate că de pe atunci era nițel îndrăgostită de el, așa cum o fată se îndrăgostește de profesorul ei, un fenomen foarte răspîndit în școală, căci Zygmunt avea îndeobște o puzderie de admiratoare; se prea poate ca nici cartea pe care mi-o aducea și nici întîrzierea să fie cu totul nevinovate și să se datoreze doar întîmplării, el însă părea că o vede pentru prima oară.

Mi-ar fi plăcut să fiu Magda, dorisem de mai multe ori să mă prefac în fata aceea superbă ca o floare, atît de frumos colorată și inteligentă. Era sănătatea, era viața însăși. Părea încă pe atunci a fi mai femeie decît mine; uniforma școlară îi era parcă prea strîmtă; degeaba i se lungeau fustele, degeaba dădea drumul la cusături: creștea prea repede. În ziua aceea purta o bluză care numai reglementară nu era și-și făcuse din păr o cunună complicată. Ne salută cu o reverență și, strîngînd la piept cartea care-i servea drept pretext, își plimbă la iuțeală ochii prin încăpere, cercetă masa pusă pentru ceai, pe mine apoi întîlni privirile lui Zygmunt, care, cu-n gest mașinal, continua să învîrtească linguriţa în ceașcă. Așa a început totul între ei.

În orășelul nostru, unde mai toată lumea se cunoștea, unde elevii erau obligați, chiar în afara școlii, să poarte uniforma cu matricola cusută pe mînecă, unde riscau să fie aspru dojeniți dacă ar fi fost zăriți fără părinții lor într-una din cele două mari cafenele din centru sau la cinematograf, cînd mai înainte de a se stinge lumina toate privirile făceau înconjurul sălii spre a vedea cine este în sală, cu cine a venit, lîngă cine stă, Zygmunt și Magda nu aveau de fel prilejul să se întîlnească. Ceaiurile noastre de sîmbătă nu puteau deveni o obișnuință, s-ar fi iscat un scandal. M-am făcut luntre și punte spre a le veni în ajutor. Am izbutit să obțin cooptarea lui Zygmunt, deși era om de știință, la seratele noas-

tre poetice și teatrale. Excursiile, lucrările practice de științele naturii nu mai erau potrivite, zăpada se așternuse peste pajiști și fluturi — de altfel, clasele superioare nici nu participau în principiu la plimbările acestea — dar el și Magda se dovediră de neînlocuit în vederea pregătirii tradiționalei serate dansante din martie, serata celor „o sută de zile" pînă la bacalaureat.

Seratele acestea aveau loc — ca și o altă ceremonie de aici — în sala de gimnastică, cea mai încăpătoare sală din clădirea școlii. Trebuia să fie împodobită. În anul acela alesesem fluturii ca motiv ornamental, dar înlăturasem exemplarele prea comune, printre altele, fluturele care se numea „O sută de zile", un fluture cenușiu-închis și care ar fi fost un pretext prea lesnicios pentru un calambur. Aleseam doar exemplarele cele mai frumoase, mai exotice, al căror nume numai Zygmunt îl cunoștea. Seară de seară, după ore, în clasa pustie confecționam din hîrtie fină și colorată kilometri întregi de ghirlandă pe care prindeam apoi, cu ace, fluturii. Datorită lui Zygmunt, păreau adevărați, mai mari decît în natură, dar cu toate petele și liniile lor și cu forma exactă a aripilor. Pentru cotilion pregătisem chiar și perechi de fluturi.

Aveau atunci prilejul să se așeze în aceeași bancă, să-și atingă mîinile dîndu-și unul altuia lipiciul sau foarfecele, să-și apropie frunțile cînd se aplecau deasupra unui lucru pe care-l făceau împreună.

Ce frumoasă era Magda în seara celor „O sută de zile", ce mult o schimbaseră cîteva luni de iubire! Noi, organizatorii, am venit înaintea celorlalți; trebuia să aruncăm o ultimă privire pretutindeni, să verificăm cutiile cu accesoriile pentru cotilion, carnetele de bilete, bufetul, să potrivim ici și colo cîte una din ghirlandele atîrnate de scări asemenea brațelor împodobite cu panglici ale unui crucifix. Profesorul de muzică, niței cam ghebos, cu

ochelari pe nas, personajul cel mai pitoresc din toată şcoala, se şi instalase la pian, într-un colţ al sălii. N-avea nici pic de autoritate, deşi se supăra foc din te miri ce, şi nu trezise niciodată elevilor săi gustul pentru muzică, iar cînd îşi ţinea ora, prin uşa clasei răzbăteau, nu atît sunete muzicale, cît fel şi fel de mieunături dominate de vocea-i stridentă şi de pocnetele arcuşului său în pupitru. Nimic nu-l scotea însă mai rău din sărite decît atunci cînd — după cum i se părea, cel puţin — cineva se freca dinadins de cocoaşa lui (abia vizibilă, de altfel). Se zicea că poartă noroc, eram toţi mai mult sau mai puţin superstiţioşi, deci nimeni nu era mai expus decît el să fie intenţionat înghiontit. De bună seamă însă că nu dorea cîtuşi de puţin să poarte cuiva noroc, oricine ar fi fost acela.

Mai c-aş fi pus mîna-n foc că Zygmunt folosise prilejul şi că, în clipa cînd se aplecase pentru a-i şopti ceva la ureche, îi atinsese partea de sus a spinării. Muzicianul tuşi uşor, îşi potrivi ochelarii, scotoci prin maldărul de partituri aflate pe pian şi începu să cînte.

Cînta un vals, un mic vals pe atunci la modă: „Francisc". Pocnindu-şi călciiele într-o parodie de salut milităresc, Zygmunt mă invită la dans.

Conducea foarte bine. Am făcut cîţiva paşi cu el prin sala goală, ghirlandele de pe scări şi fluturii porniră să se învîrtească o dată cu mine. Eram tulburată, cine oare n-ar fi fost în locul meu? Zygmunt mirosea a colonie de bună calitate, se bărbierise probabil în grabă înainte de a veni şi pe buza de sus îi lucea o picătură de sînge. Nu-mi puteam lua ochii de la picătura aceea; în cele din urmă m-am oprit, i-am şters buza cu batista şi i-am spus:

— Acum invit-o pe Magda.

Același vals îi purtă în mijlocul sălii de gimnastică împodobită sărbătorește. Stînd deoparte și frămîntînd prosteşte batista în palmele-mi jilave, îi urmăream din priviri. Toate mișcările lor se armonizau, nimeni n-ar fi putut spune că nu fuseseră făcuți unul pentru altul. Se priveau drept în ochi, radiind de fericire, probabil că se aflau pentru prima oară unul în brațele celuilalt. Brusc, micul vals răgușit, începu să se bîlbîie, să-și repete refrenul: „Încă o dată“ ... „Încă o dată“ ... Profesorul de muzică se lupta cu ochelarii, căznindu-se totodată să întoarcă pagina. Zygmunt și Magda pierdură tactul, se clătinară, erau amețiți, se opriră.

Am izbucnit toți trei în rîs, un rîs fericit fiindcă eram fericiți. El îi dădu încetișor drumul din brațe, dar mi s-a părut că o sărută hoțește pe obraz; primii invitați tocmai soseau, elevii și așa-zișii lor „frați“ și „surori“.

Balul celor „O sută de zile“ a fost în anul acela un mare succes, de pe urma lui m-am ales numai cu felicitări. Zygmunt dansa neîncetat; deschise mai întîi balul cu directoarea, apoi, după ce aceasta se retrase curînd, luînd cu ea și răceala oficială, începu să invite una după alta elevele, care se înroșeau ca focul în brațele lui. O mai invită pe Magda de cîteva ori, de asemenea și pe mine, fără ca faptul să atragă atenția cuiva. Eu știam însă că avuseseră timpul să-și spună totul, că de fapt se logodiseră acolo, în sala aceea de gimnastică, și că nu le mai rămînea decît să cîștige bătălia cu părinții și să salveze pînă la capăt aparențele în ce privește școala, condiție pusă de directoare pentru ca Magda să-și poată continua învățătura pînă la bacalaureat.

Pînă la urmă, toate au mers bine, nu însă fără emoții. Într-o sîmbătă au plecat împreună de la mine și, în loc să se despartă numaidecît, au pornit-o razna pe străzi ajungînd la șoseaua națională din marginea orașului. Era

în pragul primăverii, zăpada se topea văzînd cu ochii pe acoperişuri, jgheaburile şuşoteau, iar ţurţurii se prefăceau în pipete zorite. De la fereastra mea i-am văzut plecînd. Dacă mi-ar fi spus ce au de gînd să facă, i-aş fi povăţuit să nu se ducă la plimbare sau i-aş fi însoţit, credincioasă rolului meu de doică. Dar poate că n-aveau un plan anume, ci doar le venea foarte greu să se despartă sau poate că doreau să fie cîteva clipe singuri. Cineva, firește, i-a văzut, faptul a fost adus, cu toate amănuntele, la cunoştinţa direcţiei, furtuna s-a dezlănţuit şi numai cu mare greutate am izbutit să-i scap de pedeapsă: Zygmunt şi-a păstrat postul, iar Magda, slavă Domnului, şi-a luat bacalaureatul.

Căsătoria a avut loc toamna, chiar la începutul noului an şcolar. Mai înainte, m-am dus la Varşovia şi, după lungi şovăieli şi căutări, le-am cumpărat o lampă foarte scumpă, care, adăugîndu-se celorlalte cheltuieli, mi-a secat toate micile mele economii. Lampa, în minunatu-i ambalaj, aştepta sus pe dulapul din camera mea; rochia, poşeta, pantofii, totul era gata, cu grijă înfăşurat în hîrtie foşnitoare de mătase; mai trebuia să merg doar la coafor cînd, deodată, m-au apucat durerile. Şi astfel, totul s-a petrecut fără mine.

Trebuie să recunosc că mi-au arătat multă afecţiune şi atenţie. Cînd am deschis ochii după anestezie, ieşind dintr-o lume inferioară şi întunecată, i-am văzut pe amîndoi lîngă patul meu, ţinîndu-se de mînă şi privindu-mă îngrijoraţi. Se pare că deliram. Şi totuşi acum erau soţ şi soţie, nu mai trebuiau să se ascundă, nu le mai puteam fi cîtuşi de puţin de folos. Dar ceaiurile noastre de sîmbătă au supravieţuit, ba li s-au adăugat alte ceaiuri acasă la ei, la lumina lămpii cu abajur portocaliu, care le plăcuse mult şi pe care o luară — curînd după aceea — în noul lor apartament, atunci cînd Zygmunt fu numit la

un liceu din capitală. Oricum, era o promovare, mă bucuram nespus, alte lucruri mai mari trebuiau să urmeze după ce el își va isprăvi lucrările științifice. Acum aveam unde trage cînd mă duceam în capitală, și nu exista Crăciun ca să nu mă duc să petrec cîteva zile fericite împreună cu ei.

Ușa se deschise, era un *Austretenkommando;* m-am prezentat degrabă, dar, abia înapoiată, am început să-l aștept pe cel următor căci crampele mele nu treceau. De n-aș fi fost operată de apendicită, aș fi luat durerile astea drept o criză.

Ușa se deschise din nou. Nu era Misia.

Strigată pe nume și prenume — le auzeam atunci pentru întiia oară — Helena se ridică. Își puse la repezeală paltonul de blană neagră pe umeri, își umezi buzele, își controlă buclele din creștetul capului. Ieșind trecu atît de aproape de Puști, poate nu dinadins, încît acesta trebui să se dea înapoi ca s-o lase să treacă. Dar numaidecît își reluă locul, nepăsător sub casca ce-i ascundea ochii.

O nouă perioadă de așteptare se deschidea în fața noastră. Oare Helena să fi fost arestată din cauza lui Slawek, ca și mine, prin urmare, ca și Lili? Oare aveau s-o confrunte cu Misia, cu Slawek însuși? Din sala de gimnastică răzbăteau țipete, ca de obicei, însă era cu neputință să deosebești glasul cuiva.

Epuizasem toate posibilitățile de a mai medita asupra viselor. Amintirea lui Zygmunt și a Magdei îmi părea la fel de vană și depărtată ca un vis, ei nu mai existau pentru mine, aici, acum; de altfel, de la ultima vizită pe care le-o făcusem, ei încetaseră chiar de a exista unul pentru celălalt. Povestea noastră se ofilise, se destrămase jalnic. Nu mai știam unde și la ce să mă gîndesc; am încercat să recit versuri, ca înainte de a adormi, dar me-

moria-mi luneca peste cuvinte, care dintr-o dată deveniră cele ale unei limbi străine. Pe de altă parte, durerile mă chinuiau într-una. Ciulind urechea la orice zgomot de paşi pe coridor, aşteptam de fapt atît întoarcerea Misiei cît şi trecerea următorului *Austretenkommando*.

Sosi ciorba. O ciorbă foarte bună. Am luat porţia Misiei şi am pus-o lîngă culcuşul meu. Alta făcu la fel cu porţia Helenei. Mi s-a părut că Puştiul îmi aruncă o privire aprobatoare. Dar n-am putut mînca.

Helena s-a înapoiat prima, n-a fost reţinută mult timp. Era, bineînţeles, în starea noastră a tuturora cînd ne întorceam de la etaj cu îmbrăcămintea răvăşită, clătinîndu-se în mod ostentativ chiar, bătută măr şi plîngînd, dar înainte de a se duce la locul său, se opri o clipă, întorcîndu-se cu spatele la gardieni, şi ne făcu semn cu ochiul, un semn cu tîlc. Rămase un moment culcată pe burtă, zgîlţîită, am fi pus mîna-n foc, nu de plîns, ci de rîs, apoi, ajungînd desigur la concluzia că nici rîsul, nici lacrimile n-aveau rost aici, îşi drese obrazul şi, cu aerul cel mai liniştit din lume, începu să-şi soarbă ciorba.

Era, aşadar, cu putinţă să te întorci în felul acesta de la etaj? Exista deci un mijloc de a-i înşela, de a-i duce de nas? Deci nu era neapărat nevoie să-ţi încleştezi dinţii, ba dimpotrivă, puteai să ţipi mai tare decît te durea, ba chiar să ţipi înainte de a suferi? Helena ne insuflă respect, deşi unele dintre noi am resimţit faţă de ea acea bănuială, acea neîncredere care mai tîrziu aveau să macine comunitatea noastră. Nu cumva era „turnătoare?“

Se prezentă un nou *Austretenkommando*. Tocmai ne înapoiam de la closet cînd au adus-o pe Misia la uşa sălii noastre. Păşea desculţă, foarte ciudat şi stîngaci, ai fi zis că stă pe gînduri şi se întreabă, fără a se putea hotărî, dacă-i mai bine să meargă în vîrful degetelor sau pe călcîie. În fiecare mînă avea una din cizmuliţele-i vişinii.

Prăbuşindu-se pe paie, lovi strachina şi o răsturnă. Celălalt jandarm care era cu Puştiul se şi pregătise să intervină în numele ordinei şi al curăţeniei, dar Puştiul îmi ordonă printr-un gest să curăţ eu. Cu un şomoiog de paie am şters cît am putut arpacaşul gros şi am luat bucăţile de carne de porc. Am avut astfel prilejul să m-aplec asupra Misiei şi, ascunzînd-o de privirile gardienilor, am auzit-o rostind foarte clar (şi Lili trebuie c-a auzit-o):

— Nu ne cunoaştem.

Am rămas din nou nemişcate, lampa prindea putere pe măsură ce amurgul se îngroşa la ferestre. Pînă la schimbarea gărzii, Puştiul rămase ţeapăn, nemişcat, fără a-şi scoate casca şi fără să se uite la noi.

V

Către sfîrşitul celei de a patra săptămîni, regimul se îndulcise mult. În sala de gimnastică, una din zile trecu aproape în liniște, apoi încă una, nimeni dintre noi n-a fost dusă acolo. Pe mine m-au mai chemat o dată sus, a doua zi după ce o convocaseră pe Misia, dar totul s-a mărginit la preliminarii de ordin administrativ. Interpretul a deschis dosarul care conținea interogatoriile mele, a mormăit la repezeală şi cam fără să se sinchisească concluziile, apoi, ca unei analfabete, mi-a arătat cu degetul unde trebuie să semnez. Nu mi-a dat răgaz să iau cunoştinţă de text, dar puteam eu oare să-i arăt aşa, dintr-o dată, că ştiam limba germană? Am şovăit o clipă: de felul cum fuseseră redactate frazele, de un mic amănunt oarecare depindea probabil soarta mea. Dar privirea de gheaţă a ofiţerului, mîinile-i albe ce zăceau pe birou îmi spulberară curajul de a mai încerca să discut. Am semnat, bucuroasă că o etapă a fost, oricum, străbătută, că ceva, oricum, a luat sfîrşit şi că de data aceasta urma să fiu dusă, din faţa catedrei, direct în clasa noastră.

În acele cîteva zile, toate femeile au fost pe rînd supuse aceluiaşi ceremonial deopotrivă de scurt şi, întocmai ca şi mine, s-au înapoiat răsuflînd uşurate, fără ca cineva să se fi atins măcar de un singur fir de păr

din capul lor. Ś-ar fi zis, aşadar, că ce era mai rău a trecut. Oare Zajaczkowa îşi semnase declaraţia la spital? Un neîncetat du-te-vino pe coridor ne dădea de veste că aceleaşi lucruri se petreceau şi la deţinuţii bărbaţi.

Îndulcirea regimului se vădea şi prin aceea că nu mai eram supravegheate atît de sever, că nu ni se mai poruncea să stăm culcate de îndată ce una dintre noi se ridica în capul oaselor. Dacă nu ne-am fi obişnuit într-atîta cu tăcerea, poate că, cine ştie, ar fi ieşit la iveală că aveam şi dreptul de a vorbi? În orice caz, ancheta nu se încheiase oare? Se mai temeau ei că acelea dintre noi care erau implicate în aceeaşi poveste s-ar putea sfătui între ele pentru a-şi pune de acord declaraţiile? Dar, deşi ne-am dat numaidecît seama că supravegherea slăbise, eram prea terorizate pentru a lua cea mai mică iniţiativă, şi cu atît mai mult, cu cît nimeni nu venise să ne spună: „S-a isprăvit cu tăcerea, a sunat de recreaţie".

Cum nu mai stam încordate, cu ochii aţintiţi la uşă, ca în zilele precedente — acum uşa se deschidea doar pentru schimbarea gărzii, pentru a ni se aduce ciorba sau pentru un *Austretenkommando* — mintea ne era mai liberă spre a ne observa mai bine una pe alta. Eram treizeci şi şase, exact ca-n prima zi, deoarece, dacă lipsea Zajaczkowa, în schimb îi luase locul Misia. Ea, Lili şi vecina acesteia erau cele mai tinere din toată sala. Cele mai vîrstnice, corpolenţa şi cărunta doamnă Radomska, cu gura ei în formă de inimioară zmeurie, şi uscăţiva Glinska, cu căciulă şi mănuşi de piele, numărau desigur şaizeci de ani bătuţi pe muchie.

Cît despre bărbaţi, erau cu siguranţă vreo cîteva sute. Ne-a adus aici un întreg convoi de camioane, în care am fost obligate să stăm în picioare şi unde ne-au înghesuit, lovindu-ne cu patul puştii şi cu genunchii.

Îmi plimbam privirile peste chipurile tovarăşelor mele; ştiam că nu-mi sînt străine, că, fără doar şi poate, ne întîlnisem adesea pe străzile oraşului nostru, dar mă mira faptul că, în afară de Misia, nu fusesem în stare să identific măcar una. Făceam o vagă asociaţie de idei între doamna Radomska şi o prăvălie, în mintea mea o vedeam aievea cu pieptul aplecat deasupra unei tejghele; cît despre toate celelalte, de asemenea mă chinuiau asociaţii de idei pe care nu izbuteam să le fixez. Să fi fost oare mamele unor eleve? În orice caz, foste eleve nu erau — pe acestea nu le uitam niciodată.

Stăteam, aşadar, culcate pe paie; acum ne plictiseam, ne răsuceam pe-o parte şi pe alta, număram trenurile, moţăiam, aşteptam să vedem ce se va mai întîmpla. Afară era o minunată vreme de iarnă, zi de zi un smalţ îngheţat oglindea în geamuri cerul senin. Cînd şi cînd se iveau infirmierii, mai schimbau ici colo un pansament, mai făceau o glumă pe socoteala colţului nostru — *die Kinderschule* — care se bucura de privilegiul de a-i înveseli îndeosebi. Ceasurile se perindau, pendula sta neclintită.

Unul din puţinele evenimente de seamă al acestor zile a fost brusca indispoziţie a tinerei femei care sta culcată alături de Lili. I se făcuse rău peste noapte, după interogatoriul la care fusese supusă, şi de atunci nenorocita nu mai era în stare să aştepte sosirea unui *Austretenkommando* şi ţinea în permanenţă vasul lîngă ea. Mă temeam să nu i se fi vătămat vreun organ, însă celelalte, mai experimentate decît mine, ghiciseră numaidecît, după cum şi aveau să se fălească mai tîrziu: era însărcinată.

Apoi sosi o scrisoare de-a Puştiului pentru Misia.

De cînd Misia fusese chemată pentru prima oară la interogatoriu — prima şi ultima oară, de altfel — Puş-

tiul nu mai apăruse la orizont — făcea desigur de gardă în alte săli — iar eu, una, mai că şi uitasem de existenţa lui. L-am revăzut însă într-o zi în timp ce eram scoase de un *Austretenkommando*. Ca şi prima dată, sta sprijinit de perete, fără cască.

Misia mergea înaintea mea, călcînd anevoie pe tălpile-i schingiuite — încă nu-şi putea încălţa cizmuliţele. Cînd am ajuns în dreptul lui, Puştiul se dezlipi de perete şi, mergînd în pas cu noi, încercă să-i strecoare ceva în mînă. Fie că n-a înţeles, fie că i-a fost frică sau că n-a mai vrut să aibă vreo legătură cu el, Misia îşi trase mîna ca friptă. Atunci m-a fulgerat gîndul că trebuie negreşit să iau ceea ce el încerca să-i dea, că Puştiul era pe cale să se expună, expunînd-o în acelaşi timp şi pe Misia, că pînă la urmă tot asupra noastră o să cadă beleaua şi, ca să pun capăt acestor şovăieli periculoase, am întins mîna, nici eu nu mai ştiu cum, şi-am înhăţat ghemotocul de hîrtie pe care el se încăpăţîna s-o silească să-l ia. Coridorul era îngust şi grupul nostru compact mergea în dezordine. Jandarmul care escorta alaiul nostru nu observă nimic.

Am strîns hîrtiuţa în pumn ca pe o comoară. Cînd am ajuns în clasă, am izbutit, culcîndu-mă, să mi-o vîr în sîn. Mă tot pipăiam, vrînd să mă încredinţez că mai era acolo, că nu-mi căzuse. Nici măcar nu-i puteam da Misiei de înţeles că biletul e la mine şi, certîndu-mă, beştelindu-mă în sinea mea pentru sentimentalismul meu, pentru nerozia-mi de fată bătrînă, mă gîndeam să-l arunc în closet cu prilejul următorului *Austretenkommando*, căci, la urma urmei, pentru cine o făceam pe mijlocitoarea, pe cine ajutam, şi la ce bun? Nu eram însă în stare să mă hotărăsc, mă întristam la gîndul să arunc hîrtiuţa aceea, şi-apoi se putea prea bine ca apa să n-o ia şi să plutească deasupra.

De altfel, cînd ne-am întors toate în clasă, Puștiul aruncă o asemenea privire, nu Misiei, ci mie, încît, așa bătrînă cum eram, pentru a-l liniști pe bietul băiat, i-am făcut semn din cap, ba chiar i-am și zîmbit.

Scrisoarea aceea, pe care, la drept vorbind, o încălzeam cu propriul meu trup și despre existența căreia Misia tot nu știa nimic, continua să se afle la mine cînd, pentru ultima oară, în noaptea din ajunul procesului, Puștiul intră să facă de gardă la noi împreună cu Rudi.

Mai toate femeile din sală dormeau și izbutisem și eu să ațipesc, dar ce te faci cu visele care, depănîndu-se într-o lume aparte și reluîndu-și firul exact din locul unde fuseseră întrerupte, mă pîndeau ori de cîte ori închideam ochii, se împleteau cu realitatea și, la cel mai mic zgomot, mă trezeam. Deodată se iscă un du-te-vino, se auziră zdrăngănituri, santinelele ieșeau, celelalte două intrau să-și ocupe locul în fața ușii. Eram pe punctul s-adorm din nou cînd Puștiul își scoase casca. L-am recunoscut și de îndată am redobîndit deplina conștiință a lumii înconjurătoare. Puștiul se uita la noi.

Să tot fi avut vreo douăzeci de ani, nu mai mult, sau poate mai puțin. Dunga roșie pe care casca i-o lăsase pe frunte îi dădea un aer și mai tînăr, mai vulnerabil. Ca și ceilalți, avea părul tuns scurt, dar al lui era moale și negru, iar casca s-ar fi zis că-i lăsase, ca o pecete, urma unei prea îndelungate apăsări. Nimic războinic sau teutonic la băiatul ăsta, trebuie să fi fost o fire destul de gingașă și de simțitoare. Nu, nu semăna nici cu Slawek, nici cu Misia, cum mi se păruse la început. Avea aceiași ochi ca eleva mea Halina, întunecați și umezi, și cînd înghițea, i se vedea mărul lui Adam lunecîndu-i sub piele, ceea ce-l făcea și mai înduioșător.

Se lăsa cînd pe un picior, cînd pe celălalt, își înghițea saliva, se purta ca un recrut timid în comparație

cu impecabila atitudine militărească a lui Rudi. Trebuia oare să-i fac semn cu capul, să-i dau de înțeles prin gesturi că n-avea de ce să se neliniștească în privința biletului? Dar, la urma urmei, mă plictisea, de asemenea și Misia, ca de altfel toată povestea asta în care avusesem slăbiciunea să mă las tîrîtă. Căscînd ostentativ, m-am hotărît să-ncerc din nou să adorm.

Cu obrazul pe manșonu-i cenușiu, Misia sta lungită alături, cu ochii închiși. Cizmulițele-i vișinii — între noi fie vorba, cu carîmbii scîlciați — păreau să se frîngă ca două mîini. Nu puteai niciodată să știi dacă ea doarme sau nu, era cea mai calmă dintre noi toate, leit „Frumoasa din Pădurea adormită", căci pînă și-n timpul zilei petrecea ore întregi fără a deschide ochii și numai după mișcarea buzelor îmi dădeam seama că se pregătește să recite ceva pe de rost. Nici nu luase în seamă schimbarea gărzii din fața ușii, continua să murmure pentru sine, iar răsuflarea ei urma cadența versurilor.

Deodată, foarte aproape de mine, am auzit scîrțiind un centiron, o cartușieră: Pușțiul se apleca deasupra Misiei. Era alb la față ca varul.

— Ți-e rău? întrebă el în șoaptă. E bolnavă? mă întrebă apoi pe mine, aproape strigînd cînd Misia deschise ochii fără a-i răspunde.

Așa cum mi-am închipuit și eu în prima noapte, el credea că fata delirează din pricina febrei. Dar n-a fost nevoie să-i răspund. Misia clătină din cap și zîmbi.

— Te doare? o mai întrebă el, arătînd spre picioarele ei acoperite cu paltonul de blană.

Ea dădu iar din cap în semn că nu. Pușțiul se îndreaptă din șale și o porni de-a-ndăratelea înapoi fără a-și lua ochii de la ea, trăgînd parcă după el privirea ei, pînă la ușă, pînă la camaradul lui îngrijorat.

Toată noaptea, pînă la trenul de dimineață, pînă la

schimbarea gărzii, se priviră. Celelalte dormeau, nădăjduiam că dorm toate, mai ales Lili, care, de la început, mi-am dat seama că este cea mai ostilă. Somnul ne schimbase pe toate în paiațe inerte, respirația, suspinele nu erau decît false aparențe de viață, noi nu existam, nu eram vii, în cele cîteva ceasuri toată viața lumii se concentră în privirile pe care cei doi le schimbară între ei. Mă simțeam atrasă de ei, dar totodată aveam impresia că stau la pîndă ca una care spionează un lucru foarte intim și care, spre rușinea ei, nu se pricepe să-și biruie ciudata emoție pricinuită de spectacolul la care asistă. Firul întins între ei doi, de la ochiul unuia la al celuilalt, de la pupila unuia la a celuilalt, vibra și vibram și eu toată o dată cu el, deși nu era loc să mă strecor între ei, să iau parte la înțelegerea lor. De altfel, nici nu voiam. Nu știu ce voiam. Nu voiam nimic. Ghemotocul de hîrtie mi se lipea, cald și jilav, de piele. Deodată m-a cuprins teama ca nu cumva sudoarea să șteargă scrisul și-n felul acesta să dispară pentru totdeauna. Dar nu-l puteam scoate acum ca să i-l dau Misiei. Cine știe cum ar fi reacționat Rudi? Puștiul, care făcuse un pas înainte, o ascundea pe față vederii camaradului său. De bună seamă că prefera să-l împiedice să vadă cele ce se petreceau.

În calitate de patrioată, m-aș fi putut scandaliza, în calitate de educatoare, s-ar fi cuvenit să mă îngrijorez, să încerc să pun capăt situației, s-o fac pe Misia să înțeleagă — ar fi fost de ajuns să tușesc cu tîlc — că o lua razna, să-i reamintesc cine este ea și unde se află, și cine este el. Cînd colo, tremuram pentru ei, ca și cum ar fi fost vorba de mine, îmi venea să mă așez între ei și tot restul lumii pentru a-i ocroti. Ochiul alb al lămpii se oglindea în geamuri, s-ar fi zis că o sută de ochi rotunzi, morți se pregăteau să urmărească scena pe fe-

reastră, că tot ce se petrecea se înregistra undeva, se adăuga în dosare, avea să agraveze verdictul.

Cercetînd încă o dată trupurile ce zăceau adormite, am zărit chipul uşor înălţat al lui Lili. Era palidă, urîţită şi îmbătrînită de ură; cozile-i negre se despletiseră şi, zbîrlite, păreau în jurul capului ca nişte şerpi.

Nu eram nici eu chiar aşa de „dreaptă" cum îmi mergea vestea. O preferam pe Misia.

VI

Încă de dimineață am simțit ceva neobișnuit în atmosferă. Mai întîi, îndată după schimbarea gărzii, se ivi un *Austretenkommando* care, fără a ține seama de cereri, ne porunci să ieșim în ordinea în care stăteam culcate, cîte cinci o dată, veghind cu luare-aminte ca să fim absolut toate. De la closet, ne-au dus la un lavabou unde se aflau cinci chiuvete, fiecare avînd o bucată de săpun de rufe și un ștergar — chiar uscat și curat — lucru de care s-au bucurat din plin primele venite. Urlînd și bruscîndu-ne, ne-au poruncit să ne spălăm, ca și cum această măsură de igienă nici nu putea fi impusă altfel decît cu forța unor barbari lipsiți de *Kultur* cum eram noi.

Ce desfătare să-ți pui mîinile sub jetul de apă rece ca gheața, să-ți răcorești obrajii umflați, să-ți clătești gura amară! Eram laolaltă cu „Școala primară" — *die Kinderschule* — și cu Helena. Aceasta, fără pic de rușine, își trase fermoarul rochiei și începu să-și facă toaleta, avînd pe ea numai combinezonul de dantelă. Am vrut să-i urmăm pilda, însă n-am mai avut timp, deoarece un spălat atît de riguros depășea, desigur, porția de curățenie prevăzută, și gardienii, rămînînd nepăsători la vederea umerilor și pieptului Helenei, îi porunciră brutal să se îmbrace și să ne urmeze.

În tot restul dimineții nu se mai ivi nici un alt *Austretenkommando* și, alături de tînăra femeie măritată, vasul care nu fusese golit răspîndea o duhoare insuportabilă. Aceeași operație se desfășura și la bărbați. „Mai repede! Mai repede!“ auzeam neîncetat pe coridor. O forfotă neobișnuită se iscă și afară. Soseau mașini. Se auzea ordine: „Prezentați arm'!“ Spălate, stînd în capul oaselor pe paie, așteptam să ne vină rîndul la pieptenul Helenei, înfrigurate ca-n ajun de sărbătoare de toate aceste pregătiri, presimțind că ziua aceea avea să însemne un eveniment. Ba chiar bătrîna doamnă Glinska își scoase căciula, ceea ce nu făcuse niciodată pînă atunci, cu care prilej s-a văzut că păru-i scurt și rar era tuns „băiețește“, ceea ce, zău, nu-i dădea de fel mai mult farmec. Se pieptănă cu grijă înainte de a-și pune din nou căciula. Icnind de durere, Misia încercă să-și încalțe cizmulițele; pînă la urmă izbuti. Curînd am fost toate gata.

Soarele strălucea din ce în ce mai tare la ferestre. Marmitele cu ciorbă trecură, tîrîte de-a lungul coridorului; a noastră izbi zgomotos podeaua în fața ușii; se răspîndi un miros plăcut, dar ciorba nu ne-a fost distribuită ca de obicei. Au început să strige primele nume.

Eu am fost dusă împreună cu Misia, cu Lili, cu dolofana doamnă Radomska și cu Helena. Așadar, exista o legătură între motivele pentru care fusesem arestate. Pe coridorul de la etaj se și aflau cîțiva bărbați cu fața la zid și cu mîinile la ceafă. N-am avut cînd să încerc să recunosc pe careva printre ei, căci și nouă ni se porunci să ne întoarcem cu fața spre zid și să ridicăm brațele. Simțeam în ceafă răsuflarea grea a gardianului meu și prezența rece a țevii armei sale.

Cînd îmi veni rîndul, totul se petrecu atît de repede, încît, fără să fi avut timp să-mi dau seama ce se întîm-

plă, m-am pomenit din nou pe coridor, adusă înapoi la fel cum fusesem scoasă: apucată de ceafă. Mi-am auzit numele strigat, rostit de o voce străină, o voce de arhanghel, m-am poticnit și m-am dezmeticit în mijlocul sălii de gimnastică; dereticată și curățată ca pentru o sărbătoare, luase proporții mărețe. Departe, în fund, cîteva catedre așezate una lîngă alta alcătuiau un fel de tribunal în semicerc, înapoia căruia tronau niște uniforme cu puzderie de galoane. Un personaj prezida, cel mai important fără îndoială. Pe birouri se înălțau vrafuri de dosare. Am simțit țeava puștii care mi se înfigea în spate, împingîndu-mă spre tribunal. Numele-mi fu din nou strigat, cineva rosti o frază scurtă; era blondul meu, i-am recunoscut glasul, dar pe el nu l-am putut deosebi în mijlocul acelui areopag. Altcineva răspunse „Ja[1]" și toți se declarară de acord. Mie, nimeni nu mi-a pus nici o întrebare și nu mi s-a tradus nimic. Țeava puștii îmi împunse din nou omoplatul, o mînă mă înșfăcă iar de ceafă, totul se terminase. Sentința fusese rostită. Dar care anume?

Condamnate la ce? La închisoare? La deportare? Pe cît timp și unde? Sau poate c-aveam să fim puse în libertate, cel puțin unele dintre noi, cele care nu recunoscuseră nimic, cele împotriva cărora n-a existat nici o dovadă? Pe toate ne frămîntau aceleași gînduri cînd ne-am regăsit în clasa unde, cît timp lipsisem, se petrecuseră mari schimbări: lampa fusese stinsă și, în locul celor doi gardieni dinăuntru, nu mai era decît unul, proțăpit pe coridor, lîngă marmita cu ciorbă.

Așadar, eram oarecum pe jumătate libere, și în limitele acestei subite libertăți, între cei patru pereți ai clasei, puteam face tot ce ne poftea inima. Și totuși, fie-

[1] *Da* (în limba germană în text). (n.t.).

care se întoarse la grămada ei de paie, folosindu-se de noua libertate doar pentru a sta în capul oaselor.

Singură Helena începe să umble de colo-colo, făcînd vizite, trăncănind vrute și nevrute, încercînd să lege cunoștință. Se distra la orice pas, aprindea și stingea lumina, scria pe tablă cu un ciot de cretă. Mîzgălea: doi plus doi egal cinci și, cu degetul vîrît în gură, făcea pe eleva toantă. Dar n-avea parte de un public entuziast. Preferam cu toatele să tăcem, ciulind urechea la zgomotele de pe coridor. Marmita aștepta și se răcea; oare cînd aveau de gînd să vină să ne împartă ciorba?

La un moment dat, Misia se apropie de fereastră. Se trase înapoi cînd santinela care patrula de la un capăt la altul al zidului o amenință cu arma, dar nu se întoarse la locul ei. Aștepta ceva, nădăjduia ceva. Capul său micuț, înconjurat de zulufi diafani, care, așa cum stătea ea la fereastră, păreau foarte luminoși, nu se întoarse nici măcar o singură dată spre noi.

Agitația dură cîteva ore; noi eram doar treizeci și șase, dar bărbații se numărau cu sutele; deși judecata fiecăruia se desfășura în mare viteză, era totuși nevoie de mult timp pentru ca toată omenirea asta să defileze prin fața tribunalului. În sfîrșit, am auzit glasuri răcnind „drepți!“, portiere trîntite și mașini pornind din fața peronului școlii. A urmat apoi o lungă tăcere, poate un ceas, în care timp noi așteptam mereu, dar pînă și Helena, posomorîtă, s-a culcat iar. Deodată răsunară din nou strigăte, coridorul se cutremură de tropotul cadențat al pașilor, pașii celor mînați și ai celor care-i încadrau, ușa sălii noastre se deschise, însă într-un fel cu totul neobișnuit, cu un pocnet aparte, și două nume fură strigate, numele a două femei care nu atrăseseră cu nimic atenția, pe care nu le deosebeau nici vîrsta, nici îmbrăcămintea, nici trăsăturile feței, care, cel mult, fuseseră

chemate mai des la etaj și cărora infirmierii fuseseră nevoiți să le acorde numeroase îngrijiri. Ieșiră cu o grabă ciudată. Și puțin timp după aceea răsună o salvă de focuri de armă.

Vreau să cred că Puștiul n-a luat parte la execuție, fie doar pentru faptul că, fiind de gardă în noaptea aceea, trebuia să fie liber peste zi. Sau poate că exista un detașament anume pentru astfel de operații, un alt *Kommando* — am aflat mai tîrziu adevăratu-i nume: plutonul de execuție — și poate că nu era alcătuit din jandarmi? E posibil. Voiam s-o cred atunci și aș vrea s-o mai cred și astăzi.

Așadar, am rămas doar treizeci și patru.

Salvele au răsunat în ființa mea, trezind un ecou bine cunoscut; mi-am adus imediat aminte că le mai auzisem: în visul meu, marea bătălie de pe pajiște, coșmarul alaiului de nuntă fugărit pe coridoare, sîngele, tirul artileriei; potrivit spuselor doamnei Radomska, viitoarea tălmăcitoare a viselor noastre, totul îmi fusese „exact" prevestit. Nunta însemna „moarte", florile „lacrimi", focurile de armă „o schimbare", „cineva care se duce". Într-o clipă, toate am înțeles, și-n clasa noastră, după un moment de stupoare, izbucniră deznădejdea și panica.

Atunci am putut afla care dintre noi fuseseră arestate singure și care aveau cîte o ființă dragă în beciurile de aici: un tată, un soț, un frate, un fiu. Tinerei femei însărcinate i se făcu brusc rău, un rău teribil de violent care o sili să se îndoaie. Un gînd îmi fulgeră prin minte: „Ce noroc că n-au pus mîna pe Slawek!" Același gînd îi venise desigur și Misiei, și lui Lili.

După o bucată de vreme de agitație, de plînsete și văicăreli, corpolenta doamnă Radomska luă situația în mînă. „Maica ta Cristoase!" exlamă ea și, lăsîndu-se ane-

voie în genunchi, începu să rostească rugăciunea pentru morți. O luarăm toate de la capăt, în cor.

„Dăruiește-le, Doamne, veșnică odihnă și lucească în vecii vecilor lumina cerurilor tale asupră-le, amin!“ Cu vorbele acestea pe buze, neîncetat repetate cu glas scăzut și parcă mașinal pentru cei ce muriseră și cu gîndul, poate, și la noi înșine, am ieșit, cînd ne-a venit rîndul să fim alungate din clasă, toate, fără a mai fi strigate pe nume. Marmita cu ciorbă a Crucii Roșii se afla tot în fața ușii. Această ciorbă, pregătită pentru noi de orașul nostru, nu ne era dat s-o gustăm. Lumina albă a unei zile de iarnă ne-a orbit, aerul înghețat ne-a tăiat răsuflarea. Un camion, unul din cele care ne aduseseră aici, aștepta în fața peronului școlii. Am răsuflat ușurate cu toatele — chiar și mamele, soțiile și surorile — cînd prelata mașinii fu lăsată în jos în urma noastră. Așadar, ne aștepta altceva, nu eram condamnate la moarte, deci aveam să trăim! Motorul era rece și nu voia să pornească. Îl ascultam, cuprinse de spaime, cum tușește îndelung; acum eram grăbite, voiam să plecăm, să plecăm numaidecît, oriunde, să părăsim locul acela, să plecăm mai înainte ca ei să se răzgîndească.

În sfîrșit, pornirăm, cauciucurile scîrțiiră pe drumul acoperit de polei. Școala rămînea în urma noastră... patru săptămîni, o frîntură de viață.

VII

Celor doi jandarmi, aşezaţi cu armele lor pe oblonul rabatabil din spate al camionului, le venea greu să-şi păstreze rigiditatea şi să menţină distanţa faţă de noi cînd maşina frîna, iar noi, agăţate una de alta, îi loveam sau, la viraje, chiar cădeam grămadă peste ei. De altfel, nu ne mai speriau prea tare, ne obişnuisem cu ei în cursul celor patru săptămîni, iar acum reprezentau trăsura de unire între cele întîmplate şi cele ce aveau să se întîmple. Unde ne duceau oare? Prin crăpătura prelatei zăream cîmpuri pustii gonind în urma noastră, acoperişurile satelor şi gardurile sub căciuli mitoase, apoi pădurea, pădure de-a lungul a zeci şi zeci de kilometri, crengi plecate la pămînt sub poverile lor albe. Făceam calcule, ne străduiam să recunoaştem şoseaua şi direcţia în care mergeam. Deodată am ghicit mai degrabă decît am recunoscut: întinderea aceea uriaşă de brazi era pădurea din Kielce. Nu fusesem niciodată pe acolo, dar cunoşteam pădurea din numeroase descrieri. „Cenuşa“ lui Zeromski figura în programa analitică şi Misia, de bună seamă, recunoscuse şi ea locul. Am căutat-o cu privirea.

Ghemuită între Helena şi Lili, proaspătă şi cochetă cu căciuliţa-i cenuşie, Misia îşi ţinea ca de obicei ochii pe jumătate închişi. Dar era ceva supărător în dorinţa-i

de a pune neîncetat o barieră între ea şi lumea exterioară, de a se refugia, sub pleoapele-i coborîte, într-o lume a ei. „Frumoasa din Pădurea adormită", mi-am spus, încercînd o oarecare ostilitate faţă de ea. Ne agăţam una de alta spre a ne păstra echilibrul, iar străduniile lui Lili de a nu o prinde de braţ, ba chiar, în măsura posibilului, nici măcar de a o atinge, erau cu atît mai vizibile.

Helena, dimpotrivă, se simţea, în sfîrşit, ca la ea acasă. Ea, una, nu se ferea; din contră, folosea orice prilej ca să cadă cu toată greutatea peste unul din cei doi jandarmi, ba chiar să li se aşeze pe genunchi, prefăcîndu-se speriată şi chicotind. Nu mai erau nici ei atît de severi ca la şcoală, ba îi şi strigau cîte ceva, înfruntînd zgomotul motorului. S-ar fi zis că nu mai sîntem atît de primejdioase.

Ca să ne urcăm în camion, trecusem printr-un dublu cordon de soldaţi. Ţevile armelor luceau în bătaia soarelui ca nişte săgeţi, căştile lor rotunde semănau aidoma cu capetele mărite ale insectelor de pe planşele lui Zygmunt. Cînd ajung să se confunde atît de mult unii cu alţii, oamenii nu mai sînt oameni; nici nu-mi trecuse măcar prin minte să-l caut pe Puşti printre ei. M-am încredinţat pe ascuns că hîrtiuţa nu-mi căzuse din sîn. I-am compătimit din nou, pe el şi pe Misia, poate că ar fi mai cuminte să nu-i dau biletul; oriunde ne-ar duce, orice s-ar întîmpla cu noi, ei nu aveau nici cea mai mică şansă de a fi iar împreună.

Mi-era mai puţin frig decît îmi fusese în timpul ultimei mele călătorii cînd mă dusesem să-i văd pe Zygmunt şi pe Magda; aici trupurile noastre se încălzeau reciproc, dar călătoria aceasta, iarna, în picioare, îmi aducea aminte de cealaltă şi, în modul cel mai absurd, mă simţeam din nou înduioşată gîndindu-mă la lampa

portocalie, la căldura ei iluzorie? Oare aveam să-i mai revăd vreodată? O certitudine ca de gheață îmi străpunse inima: nu, niciodată. Pădurea de brazi pierise, rămăsese mult în urma noastră, nu mai era decît un citat literar, o imagine, ai fi putut-o evoca la fel de bine cu ochii închiși, într-atît părea de inaccesibilă și de îndepărtată. Orașul meu dispăruse și el, o dată cu grădinița din fața ferestrei, unde, în anotimpul acesta, căldărașii zburau desigur dintr-o tufă în alta de liliac sălbatic. De bună seamă, cineva se mutase acolo, strînsese lucrușoarele mele împrăștiate pe dușumea, le vîrîse în fundul dulapului laolaltă cu cele ale locatarilor precedenți, afară doar dacă nu și le însușise ori nu le aruncase la gunoi. Poate că smulsese din pervazul ușii tubulețul cu binecuvîntarea? N-o să fie pedepsit pentru asta, binecuvîntarea n-avea de fel puterea de a face bine sau rău, nici o rugăciune, nici un blestem n-avea această putere, Zygmunt avea dreptate. Ochiul cerului albastru deasupra capetelor noastre nu era nici crud, nici blînd, era pustiu. Și mă simțeam stupidă gîndindu-mă că adineauri mă rugasem atît de fierbinte pentru odihna veșnică și lumina „în vecii vecilor".

Nu fusesem niciodată foarte credincioasă, vreau să spun că exista în ființa mea o dorință de a crede, după cum exista și o dorință de a iubi, dar nu eram în măsură să răspund nici uneia, nici alteia decît prin mijlocirea cuiva. Zygmunt și Magda odinioară, Misia și Pușt iul acum, alții, de asemenea, mă făcuseră să simt că există ceva, că omul totuși se poate smulge din el însuși, poate străpunge un zid, poate face o spărtură și pătrunde pînă la inima celuilalt și poate trăi alături de el măcar atîta cît durează o privire, o strîngere de mînă. Noaptea trecută, cînd Misia și Pușt iul erau astfel uniți, mă simțisem în al șaptelea cer și totodată cuprinsă de spaimă,

ca în fața unui lucru care te cheamă, dar te și exclude, ca în prezența unei taine care te înalță și te zdrobește în același timp. La urma urmei, a crede e totuna cu a iubi, numai că aici ceea ce iubești este invizibil; și trebuie să ți-l făurești „după asemănarea" cuiva.

Dacă mi-ar fi fost dat să-l întîlnesc pe cel care să fi avut cu adevărat credința și să fi trăit Împărtășania, aș fi crezut și aș fi ajuns, datorită lui, la acea contopire; eram, cred, foarte predispusă în acest sens. Mai existau, firește, și textele sfinte, le apreciam din punctul de vedere al intelectualei. Vorbeau foarte frumos despre Dumnezeu, tot așa cum în altele e vorba de Tristan și Isolda sau de îndrăgostiții din Verona. Dar nimeni nu mă făcuse vreodată să recunosc că pentru el credința e altceva decît literatură. La școală, confesorul nostru avea nu numai darul de a te dezgusta de credință, ci și de dragostea de oameni. Da, uneori, la slujbele din luna mai, la vecernii, atrasă în biserică de glasul orgăi și de mirosul de tămîie, mă lăsam fără voie purtată către Cineva, către Ceva, cîntam o dată cu toți ceilalți: „Sfinte Dumnezeule, sfinte tare, sfinte fără de moarte"; aripile extazului și ale spaimei mă atingeau deopotrivă; dar mă trezeam repede; toate acestea nu erau decît folclor, superstiție, entuziasm colectiv nesăbuit, și ieșeam din biserică mai înainte de sfîrșitul slujbei, încercînd simțămîntul omului care s-a lăsat păcălit, care s-a pus ca nerodul pe plîns văzînd un film banal.

În privința aceasta, Zygmunt exercitase o influență hotărîtoare asupră-mi. Desigur, din pricina părinților Magdei și, poate, și datorită dorinței ei de a purta rochie albă și văl, el acceptase căsătoria religioasă și se supusese tuturor formalităților inerente, inclusiv spovedania. De altfel, ce n-ar fi acceptat pentru ca Magda să fie mai repede a lui! Dar deslușisem sensul viziunii lui despre

lume, viziune „luminată“ şi lipsită de iluzii, şi cu mult mai bine decît logodnica sa, care, totuşi, îşi însuşise felul lui de a vorbi. Lumea aceasta nu era numai lumea fluturilor pestriţi. Călugăriţele, acele insecte crude, îşi făuriseră şi ele pe Dumnezeu după chipul şi asemănarea lor. La ceaiurile noastre de sîmbătă îl auzisem vorbind pe larg despre ferocitatea obiceiurilor nupţiale, despre monstruoasele instrumente de tortură pe care natura le-a dăruit insectelor, despre nepăsarea care însoţeşte trecerea vieţii de la un corp la altul, de la o formă la alta, zămislind şi ucigînd cu o egală risipă. „Ceea ce trebuie să trăiască trebuie să moară“ spunea poetul cuprins de un avînt mistic, dar cînd Zygmunt, înşirînd isprăvile insectelor necrofore, adăuga: „Între timp însă trebuie să putrezeşti“, nici o metafizică nu-şi mai găsea locul.

Mai inteligent decît mine, Zygmunt mînuia cu uşurinţă formulele şi abstracţiunile, dispunea de referinţe pentru toate: texte, planşele cărţilor sale; pe mine mă influenţau mai ales imaginile, sunetele, simbolurile, şi-apoi, de ce n-aş recunoaşte-o, eram sentimentală ca o fetişcană. Singurul lucru pe care nu l-am lăsat să-mi fie răpit, în afară de viziunea mea patriotico-literară a lucrurilor (provizia mea de „vechituri“, cum zicea el) a fost un fel de încredere, mai degrabă decît o credinţă, în Comuniunea Sfinţilor[1], şi nu ca dogmă religioasă, ci ca o convingere că, dacă nu se întîmplă aşa dincolo de moarte, totuşi în viaţă aşa este, aşa trebuie să fie şi că, în anumite condiţii, în anumite împrejurări, această Comuniune, ca un fel de har, poate să se ivească. Zygmunt mă tachina, îşi bătea joc de mine, şi totuşi eu eram aceea care aveam dreptate: dragostea lor, a Magdei

[1] Dogmă a Bisericii catolice, conform căreia există o strînsă legătură între credincioşii de pe pămînt, din purgatoriu şi din rai. (n.t.).

și a lui, nu era ea oare altceva decît acea selecți naturală, acea simplă necesitate a perpetuării speciei, despre care înainte el vorbea cu atîta autoritate și pricepere? Nu fuseseră ei oare inițiați, datorită acelei iubiri, în ceva ce depășea simțurile și rațiunea și care era tocmai comuniunea aceea invizibilă, comuniunea după care eu tînjeam atît de aprig? Nu-mi dăduse niciodată o explicație sinceră în privința aceasta, dar adoptase alt ton de cînd o cunoștea pe Magda și nu mai vorbea despre anumite lucruri cu aceeași cinică detașare.

Înainte de a se căsători, cînd ne duceam toți trei la plimbare, adeseori ieșeam din oraș, îndreptîndu-se spre cîmp, către un loc unde, în spatele cimitirului evreesc, cu înaltele-i pietre funerare, drumul o lua printre sălcii; acolo, un rîuleț se răsfira pe cîmpie în șuvițe subțirele și, la o răscruce, la umbra a patru tei ce-și împleteau coroanele, sub o streașină de lemn, se afla o mică statuie a unui Crist îndurerat. Slab și avînd un aer tare plictisit, el ședea cu capul sprijinit în palmă și cu cotul proptit pe genunchiu-i osos. Altă dată, cînd treceam pe acolo fără Magda, Zygmunt îmi vorbea îndelung despre cultul suferinței care ascunde dorința de a chinui, despre tendințele vădit sadice ale acelui sculptor naiv care nu uitase nici o rană, care înfipsese cuie în mîini și-n picioare, strivise capul sub spini și exagerase relieful vertebrelor. Ba chiar vedea în statuia aceasta, în scheletica-i slăbiciune, ceva de insectă, și cu acest prilej îmi vorbise despre obiceiurile insectei numită călugărița. Dar atunci cînd Magda depuse la picioarele statuii un buchet de flori culese în drum, Zygmunt nu se împotrivi. Era o seară frumoasă de august. Maci întîrziați își deschideau ultimele corole în mijlocul miriștilor. Micul Crist îndurerat se îngrijora de soarta lui, de a celorlalți, de a noastră, de a lumii întregi: ce era rău în faptul că depuneai

un dar la picioarele acestui biet Dumnezeu, cînd te simţeai deodată atît de fericit şi cînd deodată deci aveai atît de mult de pierdut?

Da, nimic de zis, dar zău că n-aveam motiv să mă fălesc pentru că adineauri căzusem în genunchi o dată cu doamna Radomska şi cu celelalte şi implorasem mila. Mi se părea acum că ruga noastră colectivă nu fusese nimic altceva decît urletul unor vite duse la casap. Şi, rînjind pe furiş, îmi aduceam aminte de răsunătoarele vînturi ce-i scăpaseră bietei doamne Radomska în toiul rugăciunilor. Era o prea firească reacţie a unui animal speriat şi, de altfel, nu fusese singura în cauză.

Nu vreau să spun că disprețuiam ceea ce se numeşte „corpul" sau că aş socoti funcţiile sale ca aparţinînd unui ordin inferior şi de care ar trebui să ne ruşinăm. Dar nu încetam să cred că trebuie să existe ceva mai mult decît corpul, deasupra şi dincolo de el, şi care să aibă altă pondere. Ceea ce mi s-a întîmplat cu Karol mi-a dovedit-o.

Karol era pur şi simplu profesorul de ştiinţele naturii care a venit în locul lui Zygmunt cînd acesta a fost numit la un liceu din Varşovia. Nici că s-ar fi putut să fie mai puţină asemănare între doi oameni. Zygmunt era un sceptic, un raţionalist, avea ambiţii de om de ştiinţă. Karol părea mai degrabă făcut pentru cariera de ofiţer decît pentru cea de profesor de ştiinţele naturii. Şi mai bine i s-ar fi potrivit educaţia fizică. Nu ştia decît ce scrie în manualele şcolare şi de mai mult nu se sinchisea: dădea note la nimereală, după mutra elevului şi după cum îi era sau nu simpatic; de altfel, îşi făcuse o regulă generală din a acorda mereu nota mijlocie, socotind că materia pe care o predă are o importanţă secundară şi că nimeni, şi nici chiar el, nu trebuie s-o ia în serios. Ceea ce nu împiedica, ba, dimpotrivă, favoriza,

o adevărată epidemie de adorație pentru el în rîndul fetelor; era și mai îndrăgit decît fusese Zygmunt. Aspectul fizic îl ajuta: mai degrabă mic de statură, solid, cu părul începînd a se rări, dar negru ca pana corbului, și cu umeri atletici. În rest, coleg bun și fără probleme.

Mă simțeam foarte singură după plecarea lui Zygmunt și a Magdei, așa încît am ajuns în mod foarte firesc să mă ocup de Karol, nou venit în școală și în oraș. Fără îndoială că a interpretat cu totul altfel purtarea mea, și primul ceai de sîmbătă la care l-am poftit s-a terminat în mod cu desăvîrșire diferit decît aș fi putut eu să prevăd.

Karol sosi la ora precisă, elegant, spilcuit, și-mi oferi un buchet de trandafiri tîrzii. L-am poftit să se așeze în fotoliul lui Zygmunt, care de altfel era singurul meu fotoliu confortabil, și l-am servit cu ceai. Mi se părea tare ciudat ca un altul să fi luat locul lui Zygmunt, ca aceleași gesturi — turnarea apei clocotite peste ceai, îmbierea cu zahăr și prăjituri — să fie puse parcă în slujba altui zeu; faptul acesta mă umplu de melancolie, eram tristă și distratră, și de aici cred că mi s-a tras pierzarea. Cu o ușurință ce dovedea o vastă experiență și o practică îndelungată, Karol execută cîteva manevre de apropiere și de încercuire, iar cînd am băgat de seamă, mă și aflam întinsă pe canapeaua mea șubredă cu arcurile ieșite în afară, simțind pentru prima oară în viață greutatea unui corp de bărbat.

Mai aveam timp să protestez, să mă apăr și să scap. M-am împotrivit, dar fără convingere, recunosc. De altfel, nici nu mi-a folosit cine știe ce; forța lui, răsuflarea-i gîfîită, bîiguielile lipsite de noimă m-au speriat din cale afară. Ceea ce însă m-a hotărît să consimt a fost curiozitatea. Mi-am spus deodată: „Și de ce nu?“ Aveam, în sfîrșit, prilejul să văd cum se petrec lucrurile, cum

arată ele cu adevărat. Şi cînd împotrivirea a pierit din minte, corpul meu a devenit şi el curios şi supus.

Karol nu avea de fel talentul de a iniţia, totul s-a petrecut foarte repede, cu inutilă grabă şi brutalitate. De data aceea, prima, am fost doar martor şi observator, n-am participat cîtuşi de puţin. El îşi veni în fire din ardoare la fel de repede pe cît se înflăcărase, îmi şopti nişte vorbe încurcate, îmi sărută mîna şi ne pomenirăm amîndoi potrivindu-ne veşmintele, el în fotoliul lui Zygmunt, eu pe nenorocita de canapea, dinaintea ceaiului care se răcise; şi nu ştiam încotro să privim, nici el, nici eu. În clipa aceea mi-am dat seama, cuprinsă de groază, că uşa nu era încuiată. „Şi dacă intra Magda?“ m-am gîndit în mod absurd. În felul acesta m-am dezmeticit de-a binelea.

Teama cea mai mare a lui Karol, lucrul care îl obseda chiar în clipa cînd se ridică de pe canapea erau aşa zisele consecinţe, adică eventuala mea pretenţie de a fi luată în căsătorie în schimbul virginităţii mele pierdute. De altminteri, mai tîrziu mi-a mărturisit cît de mare i-a fost surpriza şi că, dacă ar fi ştiut, nu şi-ar fi îngăduit pentru nimic în lume să facă ceea ce făcuse. Nu înţelegeam de ce şi l-am liniştit degrabă. Nu mă simţeam nici lezată, nici dezonorată, nici înjosită în raport cu starea mea dinainte şi, în orice caz, nu putea fi vorba de căsătorie între noi. Am rămas prieteni, adică buni colegi, puţin îmi păsa de cuceririle pe care Karol nu înceta să le facă, speram doar să-mi cruţe elevele, era singurul lucru pe care nu l-aş fi putut admite, nu pentru mine, bineînţeles, ci pentru ele. Dar era un vulpoi prea hîrşit pentru a se vîrî în complicaţii inutile, iar oraşul nostru nu ducea lipsă de femei măritate care se plictiseau. Nimeni n-a ştiut nimic despre relaţiile dintre noi, bîrfelile circulau, desigur, ca şi pe vremea lui Zyg-

munt, dar nu-mi pricinuiau cine știe ce supărări. Am mai luat de cîteva ori ceaiul împreună, iar rezultatele, trebuie să mărturisesc, au fost mai plăcute pentru mine. Apoi Karol dispăru; o dată cu noul an școlar, a fost înlocuit cu o doamnă voinică, mereu însărcinată, spre marea mulțumire a elevilor, care socoteau pe degete numărul lunilor ce-i despărțeau de niște vacanțe în afara programului.

Acesta a fost singurul lucru pe care Zygmunt și Magda nu l-au aflat niciodată, cel puțin nu de la mine, Observaseră, ce-i drept, o schimbare: cu prilejul primei vizite pe care le-am făcut-o la Varșovia, în prima seară pe cînd stăteam în cercul de lumină al lămpii portocalii, grăbindu-ne să cinăm înainte de a merge la teatru.

— Te-ai făcut mai frumoasă — îmi spuse Zygmunt.

— Te-ai îngrășat — remarcă Magda.

Mă tachinară.

— Și noi care credeam că te prăpădești cu firea din cauza absenței noastre!

Mă schimbasem, firește, ceva se schimbase definitiv în mine. Acum știam, eram inițiată, eram egală cu ei. Episodul Karol nu m-a îndepărtat de ei, dimpotrivă, m-a apropiat într-o oarecare măsură. Ca și cum aș fi gustat din fructul ce alcătuia hrana lor obișnuită și pe care, fără Karol, aș mai fi fost încă silită să mi-l închipui, să-l născocesc, să-l reconstitui slujindu-mă de documentare livrescă. Niciodată însă, nici în clipele cele mai plăcute alături de Karol, nici atunci nu mă simțeam pe deplin *cu* el. Pur și simplu, nu-l iubeam, nu exista între noi acel ceva peste și dincolo de trup, chiar dacă în alte privințe se realiza o înțelegere.

Experiența aceea mi-a fost în orice caz de folos, îmi priise pînă și din punct de vedere fizic, o citeam în privirile care altă dată lunecau nepăsătoare asupra mea, și

bietul profesor de muzică, aşa cocoşat cum era, mi-a cerut mîna, pe care a trebuit să i-o refuz folosind subterfugii; îmi părea rău că-l întristez, mi-era drag şi, desigur, nu cocoaşa era impedimentul, într-un anume fel mai curînd m-aş fi măritat cu el decît cu Karol. De altfel, făcuse aceeaşi propunere — cu tot atît de puţin succes — tuturor colegelor celibatare. Dar „Comuniunea sfinţilor", dragostea şi spaima nu le simţeam decît în prezenţa lui Zygmunt şi a Magdei, le surprindeam la ceilalţi, în privirile şi în gesturile lor, iar cînd Karol a dispărut din viaţa mea, n-am căutat pe nimeni ca să-l înlocuiască.

Acum, în camionul ce ne ducea fără să ştim nici unde, nici către ce, o priveam pe Misia, chipul ei cu pleoapele coborîte pentru a se ocroti, şi-mi dădeam seama că se gîndeşte la Puşti. Bieţii copii, ce mai soartă aveau! Totul îi despărţea, totul le era potrivnic. N-aveau să cunoască niciodată ceea ce desăvîrşeşte, ceea ce întrupează dragostea. Însă ce era mai important le fusese hărăzit, ceea ce, fără contact, fără cuvinte, doar prin forţa privirii, doar prin însăşi puterea de a exista, îngăduie ca două lumi închise, fiecare într-o temniţă de carne şi de oase, să alcătuiască doar una singură, în virtutea aceleiaşi legi, aceleiaşi minuni care cheamă stelele la viaţă.

VIII

Noaptea trăgea perdeaua, ziua o ridica — se arăta unul şi acelaşi decor. După ce isprăveam să îndesăm într-un colţ — la careu — rogojinile care slujeau de paturi şi după ce strîngeam păturile, vedeam o deţinută furişîndu-se prin faţa ferestrei, cu un făraş plin de jeratic scînteietor. În uşa coridorului de la spălătorie, Franek îi strecura ceva în mînă. Asta dura o secundă. Gardiana Zyzia sosea gîfîind; cheile i se legănau zgomotos pe inelul lor metalic. De ea, n-aveai a te teme, vedea atît de prost, încît nu observa nimic. La poartă, în uniformele lor verzi de dinainte de război, gardienii polonezi îndeplineau cu gesturi de marionete ceremonia schimbării santinelelor. Gardianul Rawa se sprijinea o clipă de gheretă şi îşi răsucea o ţigare. Odată misiunea-i îndeplinită, Franek o luă la goană ca un şobolan, cu paşi sprinteni de hoţ. Şi atunci *Wachtmeister*-ul german apărea venind spre noi, cu aere de general la paradă.

— Ape-e-e-l! răcnea o voce pe coridor.

Apoi ciubărele cu cafea debarcau însoţite de zdrăngănituri. Urma defilarea orelor pustii, depănîndu-se în silă.

Mecanismul închisorii funcţiona cu măreaţa solemnitate a corpurilor cereşti. Cu excepţia cîtorva umbre furişîndu-se pe lîngă ziduri, cîtorva cuvinte, „biletele“,

ţigări ori bucăţi de pîine trecînd repede dintr-o mînă într-alta, totul era fixat, socotit, prevăzut. În coroanele castanilor, dincolo de zidul ce ne despărţea de parcul oraşului, zăpada se topi, apoi se iviră mugurii.

În celula noastră, numărul cinci, ne aflam laolaltă tot contingentul de la şcoală. Din cînd în cînd, doamna Radomska ori Glinska, femeia asmatică şi slabă purtînd căciulă de motociclist pe care o porecliserăm căpităneasa, ne părăseau ca să meargă în locul denumit „spitalul".

Pesemne că nu era cu mult mai bine acolo, deoarece se întorceau fuguţa la celulă. Judecînd după numărul paturilor de fier fixate în zid, celula era menită să primească şase deţinuţi. Eram totuşi îngrămădite claie peste grămadă acolo toate treizeci şi patru. Din pricina războiului, închisoarea devenise neîncăpătoare.

Ca orice închisoare poloneză care se respectă, ca de pildă cea din „Străbunii" lui Mickiewicz şi cea din oraşul meu, ea ocupa clădirile unei foste mînăstiri. Celulele erau boltite, iar zidurile groase, jilave. Fereastra noastră, în stil romanic tîrziu, nu depăşea nivelul solului decît în partea superioară; celula era un adevărat mormînt. Ca să poţi vedea şi altceva decît cizme trecînd pe trotuar, trebuia să te cocoţi pe mormanul de rogojini şi să-ţi lipeşti obrazul de gratii.

Acolo stătea Misia. Petrecea astfel zile întregi, înţepenită în dreptul ferestrei şi cu spatele la noi.

După ce camionul trecuse de poarta masivă ferecată cu drugi de fier şi se oprise în curticica mînăstirii — cu arcadele, firidele şi galeriile ei — jandarmii săriseră jos şi uriaşul corp pe care-l alcătuiam noi, deţinutele, şovăise atunci o clipă, din nouă năpădit de o spaimă animalică. Laolaltă ne simţeam bine, nu ne era frig — necunoscutul, acel altceva care ne aştepta la capătul unei călătorii de cîteva ceasuri, oare ce era? Ce nouă primej-

die? Am fi vrut să ne continuăm drumul, în picioare și hurducate, căci, atîta vreme cît motorul huruia, cît roțile săltau pe zăpada înghețată, nu ni se putea întîmpla nimic. Dar iată că prelata se și ridică și-l zărim pe *Wachtmeister* lăfăindu-se ca un general în mijlocul unui amestec absurd de uniforme: ale noastre și ale vrăjmașilor.

Wachtmeister-ul avea o listă în mînă și începu să citească el însuși numele noastre, silabisindu-le, stîlcindu-le. După care, țîșni de undeva o gardiană grăsană, încorsetată într-o uniformă verde cu fustă lucioasă; clipind din ochii ei miopi și tot potrivindu-și micile pandantive în formă de nu-mă-uita, prinse la urechi, ne împinse cu legătura-i de chei pînă-n celulă.

Zgomotul înfundat al ușii ce se închidea în urma noastră pentru prima oară, pocnetul zăvorului tras ne impresionară. În picioare, în mijlocul celulei, înghesuite ca vitele într-o cireadă, stăteam și așteptam.

Mirosurile, zgomotele de pe coridor, totul era diferit decît la școală. Nu mai recunoaștem nimic, nu puteam interpreta nimic. Umezeala se prelingea pe toții pereții. În penumbră — deși afară totul strălucea alb de atîta zăpadă și soare — se deslușeau confuz inscripții neînțelese, săpate în piatra zidurilor. La un moment dat, doamna Radomska exclamă:

— Maica ta Cristoase! Se uită la noi!

Gaura mică și rotundă din lemnul ușii — vizeta — era astupată de un ditai ochi nemișcat. Eram închise, dar nu eram singure.

Da, cînd pentru prima oară ușa aceea fu trîntită în urma noastră și zăvorul tras, cînd pentru prima oară ditai ochiul acela de pe coridor ne spionă, și tot așa prima zi, prima noapte, primul apel, prima împărțire a rogojinilor, toate acestea, datorită neașteptatei lor ciudățenii, ne provocară un șoc. După aceea, toate faptele acestea,

multiplicate, pierdute în repetarea lor zilnică, s-au șters și, pînă la urmă, nu numai că nu ne-au mai înfricoșat, dar nici nu mai erau luate în seamă. Zgomotul zăvorului, auzit de atîtea ori, deveni un zgomot pe care conștiința nu-l mai înregistra, ochiul din vizetă care se uitase de atîtea ori la noi fără a ne pricinui, de altfel, vreun neajuns, încetă de a mai fi un fenomen supranatural.

Prima ciorbă ne păru și ea cu totul deosebită de cea din zilele următoare, care era totuși aceeași, dar nu mai avea același nimb al neobișnuitului. Cînd ușa se deschise și un băiat cu urechile clăpăuge și căutătură șireată, Franek, plantonul de serviciu pe coridor, care executa aici o condamnare pentru furt dinainte de război și care mai tîrziu ne-a devenit aliat, începu să toarne așa-zis ciorbă în cutii de conserve ruginite ale căror găuri erau astupate cu fișii de cîrpă împuțite, Joannei, tînăra însărcinată, și apoi nouă tuturora, ni s-a făcut rău.

— Maica ta Cristoase! La mine acasă lăturile nu miros așa de urît! declară doamna Radomska, cu gura-i în formă de inimioară de culoarea zmeurei făcută pungă.

Într-o zeamă cafenie pluteau niței arpacaș și niște rotocoale ușoare și elastice, ca un fel de cauciuc roz, despre care am aflat mai tîrziu că erau mațe de cal.

De ciorba asta dintîi nu s-a atins nimeni, în primul rînd din pricina aspectului vaselor. La următoarea, am băut lichidul și am lăsat pe fund fărîmele de mațe. Cu timpul, am început să așteptăm ciorba, așa cum o așteptam pe cea a Crucii Roșii; foamea îi dăduse alt gust; din pricina foamei și datorită obișnuinței se preschimbase în cu totul altceva.

Cea care a rezistat cel mai mult pînă să se hotărască a-și înghiți ciorba a fost Misia. Cînd se auzea zgomotul marmitelor pe coridor, ne adunam toate lîngă ușă, înșirîndu-ne una după alta; ea însă rămînea lîngă fereastră.

O certam, căutam s-o conving că pîinea pe care o primeam dimineața o dată cu cafeaua de ghindă nu era cîtuși de puțin îndestulătoare, că trebuia să-și biruie sila, că ciorba reprezenta totuși ceva hrănitor, ceva cald. Ea însă își folosea felia de pîine în mod rafinat: dimineața își bea numai cafeaua, la prînz, cînd noi mîncam ciorba, ciugulea din pîine, iar seara consuma restul. Din fericire, cutiile de conserve ne-au fost luate, distribuindu-ni-se în locul lor gamele mari și colorate din material dinainte de război, fabricate, pare-se, special pentru închisori. Era un privilegiu pentru celula noastră, deoarece acum numărul deținuților depășea cu mult pe al gamelelor. Fiecare și-a ales una, i-a făcut un semn și avea grijă ca nu cumva să-i fie schimbată. Era primul obiect pe care-l puteam considera ca fiind al nostru.

Misia primi singura gamelă roșie și cînd, ținînd-o cu amîndouă mîinile, se așeză în rînd la coadă ca să-și ia ciorba, am răsuflat ușurată. Eram toate slăbite de foame, ea cu siguranță era și mai slăbită decît noi.

Gamelele erau mari cît niște salatiere, albe pe dinăuntru și colorate pe dinafară, deteriorate, de altfel, presărate cu pete negre acolo unde smalțul sărise, dar constituiau un adevărat lux față de cutiile de conserve. Regulamentul cerea ca, după ce fuseseră spălate, să fie așezate în formă de piramidă pe o măsuță aflată într-un colț al celulei. Misia se oferise din proprie inițiativă să îndeplinească această sarcină. Așeza gamelele, rînduindu-le într-un anumit fel, căutînd să obțină în fiece zi alt efect, mutînd, printre cele galbene, albastre și verzi, roșul aprins al gamelei ei. Mormanul odată înălțat, ea se dădea înapoi, își privea opera și se întorcea degrabă la fereastră.

Nimeni, în afară de mine, nu-i vorbea. Dormeam una lîngă alta, sub fereastră; eu potrivisem astfel lucrurile,

dar, în plus, întîmplarea reconstituise acel *Kinderschule* al nostru; o aveam din nou, întocmai ca la şcoală, pe Lili în dreapta şi pe Misia la stînga mea. Dar de cînd se înfruntaseră în cursul unei discuţii violente purtată pe şoptite în seara sosirii noastre, cele două fete — care s-ar fi cuvenit totuşi să fie prietene întrucît aveau aceeaşi vîrstă, şi-apoi Slawek era fratele uneia şi logodnicul celeilalte — nu-şi mai vorbeau. Nu era vina Misiei — ea nu căuta prietenia nimănui, dar nici nu respingea pe nimeni. Lili era aceea care — intrasigentă, avînd principii bătrîneşti, concepînd un patriotism necruţător — nu-i putea trece cu vederea Misiei manevrele ei cu Puştiul, la şcoală.

La şcoală şi-n închisoare. Deoarece, împotriva oricărei aşteptări, Puştiul apăruse într-o noapte în curtea mînăstirii, îngenunchease în faţa ferestrei noastre şi bătuse în geam.

Sosisem de vreo cincisprezece zile şi începusem să ne obişnuim cu noua noastră existenţă. Aici, femeile, nemaifiind silite să tacă, fuseseră apucate de un adevărat delir al pălăvrăgelii; în curînd am aflat totul despre noi toate: cine era fiecare, inventarul avutului ei, cum născuse, ce boli avusese, ea, bărbatul ei, copiii ei, mîncărurile preferate, cum le gătea şi ce visase peste noapte. Numai motivele pentru care fusesem arestate erau excluse din noianul acestor mărturisiri. Oare le discutau pe şoptite, în ungherele celulei? Nici măcar, subiectul acesta era „tabu". Despre interogatorii însă turuiau toate cum fuseseră bătute, ce răspunsuri nemaipomenite găsiseră cît ai clipi din ochi, care erau metodele şi maniile anchetatorilor, care fusese cel mai bun şi care cel mai rău. Dar, lucru ciudat, rezultatul era că toate sîntem nevinovate, că am fost arestate din greşeală, din întîmplare, şi că toate socoteam să fim puse în libertate mai curînd sau mai tîrziu.

Nu ne cunoșteam sentința, nimeni nu venise să ne-o comunice, dar, de vreme ce nu împărtășisem aceeași soartă ca cei ce fuseseră împușcați pe loc, însemna că nu sîntem condamnate la moarte. Deși instrucția se terminase, motivul detenției rămînea pentru fiecare un punct delicat; ne cunoșteam bine acum, ne cunoșteam chiar mai bine decît ne-am fi putut cunoaște în alte împrejurări, dar cine oare putea să garanteze că printre noi nu se află vreuna „slabă de înger" care mărturisește totul din prima clipă sau, mai știi, chiar o „turnătoare"?

Mai ales Helena și Misia erau cele față de care vocile coborau de îndată, șoaptele încetau. Helenei prea puțin îi păsa, iar Misia nici nu lua aminte.

Cînd a doua zi după sosirea noastră s-a deschis ușa și deținuta-planton, însoțită de Zyzia, ne-a azvîrlit o cîrpă și ne-a adus o găleată cu apă dîndu-se ordin să spălăm pe jos, Misia se văzu desemnată — ca să zic așa, în temeiul unui acord general — să facă treaba aceasta, sub cuvînt că era cea mai tînără.

Ea vîrî docilă cîrpa în găleată și se lăsă pe vine; marginea fustei de școlăriță se muiase în apă. Cocoțate pe masă ca pe o plută, femeile îi dădeau îndrumări cu vădită satisfacție.

— Maica ta Cristoase, copilă dragă, ai plumb la fund?! exclamă indignată doamna Radomska.

— Poate vei binevoi să treci cu cîrpa și pe aici? sări cu gura și doamna Dabrowska. Nu, nu așa. Mai întîi moai-o, clătește-o bine și apoi stoarce-o. Cum adică, se poate ca cogeamite fată ca tine să nu știe să stoarcă o bucată de pînză?

Nemaiputînd răbda să privească vreme îndelungată o astfel de treabă de amator, doamna Dabrowska, gospodină model, așa cum aveam să aflăm amănunțit după aceea, smulse cîrpa din mîinile Misiei și, fără a se lăsa

pe vine, răşchirîndu-şi bine picioarele, duse curăţenia la bun sfîrşit cu mişcări sigure, semicirculare, de profesionistă.

De fapt, spălatul podelelor trebuia să revină în fiecare zi uneia dintre noi, dar cînd, pentru a scăpa de corvoadă, căpităneasa invocă astma, doamna Radomska inima şi obezitatea, iar Joanna sarcina, tot Misia fu nevoită, în mod destul de curios, să le ţină locul. De bună seamă, le făcea plăcere tuturor să-i atribuie rolul Cenuşăresei. Paltonul gri, cizmuliţele vişinii îşi pierduseră de mult prospeţimea şi eleganţa. Chiar şi pentru a spăla podelele îţi venea greu să te dezbraci; în timpul zilei nu ne scoteam paltoanele din cauza frigului pătrunzător, iar noaptea fiecare şi-l întindea peste pătura subţire. Docilă, amabilă, neobosită, deşi totodată pe jumătate absentă, Misia, udîndu-şi cizmuliţele şi murdărindu-şi paltonul de blană, o ajunsese curînd pe doamna Dabrowska în ce priveşte arta de a stoarce o cîrpă şi de a spăla podeaua. Ordinele însă şi dojenile plouau cu nemiluita asupră-i.

Învăţasem repede, şi aici, ca şi la şcoală, semnificaţia şi succesiunea evenimentelor. După apelul de dimineaţă, urma ceea ce se numeşte „vidanjarea", adică golirea hîrdăului. Pe coridor se auzea zăngănitul zăvoarelor la fiecare celulă, zgomotul se apropia de noi şi Zyzia sau colega ei Katelbina, o blondă voinică cu voce de stentor, ne ducea, în sfîrşit, şi pe noi la latrine şi-apoi la lavabou. Pentru treaba asta trebuia să fim două ca să luăm de toarte hîrdăul cu conţinutu-i de peste noapte, să-l golim, să-l clătim şi să-l aducem înapoi în celulă. Mai e oare nevoie să spun că şi corvoada aceasta îi revenea Misiei la fel de des ca şi spălatul podelei?

Privăţile închisorii erau o curiozitate unică în felul lor. Le poreclisem „trifoi" deoarece erau alcătuite din trei scaune legate printr-o ţeavă care, după cîteva ocoluri,

ducea la o instalație paralelă de la catul de sus. La noi, la parterul nostru pe jumătate subteran, nu aveam decît o pereche de „trifoi", așa încît trebuia să-ți aștepți rîndul destul de multă vreme, mai ales că doamna Dabrowska își ocupa locul aproape pe toată durata „ședinței".

Lavaboul nu avea decît o singură chiuvetă lungă în formă de troacă și înzestrată cu vreo cîteva robinete. Cu excepția Helenei, a fetelor și a cîtorva femei, puține la număr, nu prea se găseau candidate pentru un spălat mai temeinic, apa era rece ca gheața și nu ni se dădea săpun.

Din fericire, o dată pe săptămînă existau „aburii", un fel de duș cald cu care prilej ni se dădea fiecăreia cîte o felioară de săpun cleios.

Înghesuite sub dușuri, făceam cunoștință și cu nudurile noastre. Spectacol nu prea plăcut. Pe spinări, pe fese, se mai vedeau urmele loviturilor, vînătăile băteau înspre negru, înspre roșu, treceau prin toate culorile curcubeului înainte de a pieri. În afară de tinere, aproape nici una dintre noi nu avea pîntecele intact, fiecare purta pecetea sarcinilor ori a unei operații. Șoldul descărnat al doamnei Lichniakova, șchioapa, nu mai era un secret pentru nimeni. Cînd însă ni se întîmpla să ne aflăm alături de căpitănească ori de doamna Radomska, întorceam capul.

Căpităneasa nu era decît un schelet cu articulațiile umflate. Cît despre doamna Radomska, ea plutea în propria-i piele ca într-un sac din ce în ce mai larg pe corp, cu falduri din ce în ce mai goale. Slăbea într-un ritm uluitor, și corsetul, care la început de-abia o încăpea și din care se „revărsa", acum nu mai cuprindea sub platoșa lui decît un fel de jalnic cocon atrofiat.

întorceam capul. Evitam să le privesc din respect pentru vîrsta lor și din milă, și ca să mă consolez, priveam pe furiș fetele. Erau amîndouă fermecătoare, pielea lor tînără se adapta mlădios formelor corpului. Spre a-mi reaminti frumusețea trupului omenesc, spre a mai putea da crezare realității acestei frumuseți, aveam nevoie de ocheada aceasta pe care le-o aruncam în timpul dușului. Lili era mai înaltă, avea corp de înotătoare, cu mușchi alungiți și ligamente tari. Era, de altfel, preocupată de condiția ei fizică, singura dintre toate care făcea cu îndărătnicie gimnastică în fiecare dimineață. Misia era gingașă, ușoară, totuși cu forme destul de pline. Nimic mai încîntător decît nuditatea-i îmbujorată de apa caldă.

Corpul Helenei s-ar fi zis că aparține altei rase. Dezbrăcată, părea mai puțin masivă decît cu rochia pe ea, avea talia subțire, sînii însă cu sfîrcuri de culoare închisă, aproape negri, se lipeau unul de altul în exuberanța lor și mai că-i umpleau subsuorile. Avea și „un fund cît o darabană", vorba doamnei Dabrowska. Pîntecele, de asemenea, o dezavantaja, nițel prea bombat și brăzdat de vinișoare roșii. La început ne-am închipuit că fusese izbită și în burtă, dar vinișoarele erau urme lăsate de sarcină. Contrar bănuielilor noastre, Helena era măritată. Bărbatul ei, de profesie inginer, o iubea la nebunie și-i trecea cu vederea numeroasele-i aventuri. Cei doi copii pe care-i avea erau crescuți de bunica lor. Helenei nu părea să-i pese cine știe ce de ei și ne vorbea mai degrabă despre iubiții pe care-l primea în lipsa de acasă a soțului. Locuia la marginea orașului într-o vilă înconjurată de o grădină cum nici c-ar fi putut să fie alta mai grozavă. Prin grădina aceea fugise Slawek într-o seară, sărind peste gard, cînd bărbatul Helenei telefonase că o să se întoarcă mai devreme de la serviciul lui de noapte la uzină. Dar agenții Gestapoului sosiseră în

același timp cu el și, în loc să fie prinsă cu Slawek, Helena fusese arestată împreună cu soțul ei, ceea ce, desigur, era mult mai onorabil pentru dînsa.

Slawek avea poate la Helena una din indispensabilele lui ascunzători; asta mă străduisem să-i explic lui Lili, după ce avusese loc o scenă furtunoasă între ea și Helena în ziua cînd aceasta se apropiase de Lili și, cum nu se poate mai simplu și mai sincer, ca unei tovarășe de suferință, voise să-i vorbească de Slawek. Nu credeam însă nici eu în explicația pe care încercam s-o dau; era de ajuns s-o privești pe Helena: cum ar fi putut rezista Slawek acelui trup care, chiar și aici, veșnic însetat, se oferea tuturor bărbaților?

Ne întorceam, așadar, privirile și de la corpul gol al Helenei, cum procedam față de femeile bătrîne, dar, în primul caz, pentru alte motive și mînate de un alt simțămînt. Helena își scotea cea dintîi rochia și lenjeria și se băga sub duș. Apa ce curgea deasupră-i îi pricinuia o plăcere deosebită. Nu se sătura niciodată să se tot zbenguie și era nevoie ca Zyzia să închidă apa caldă, iar dușurile s-o frigă cu țîșniturile lor glaciale pentru ca să sfîrșească odată cu zvăpăiala și, cu părere de rău, să se ducă să-și pună iar veșmintele. Pînă și în celulă, unde toate, tremurînd de frig, ne ghemuiam sub pătură spre a ne îmbrăca, ei îi plăcea să se fudulească, pe jumătate goală, în furou-i de dantelă neagră sub care se întrezărea trandafiriul echivoc al sînilor.

Rawa o dibuise numaidecît sau mai degrabă ea îl dibuise, dar n-o putea scoate din celulă decît o dată pe săptămînă, noaptea, și pentru foarte scurt timp. Se lipea de el cu tot trupul în fața ușii, sărutările lor răsunau și, după ce Helena se întindea din nou pe rogojină, o auzeam încă mult timp gîfîind.

— Maica ta Cristoase, cu cine-i este dat omului să stea într-o celulă! se văita domna Radomska.

Cînd nu se zărea ţipenie de bărbat, Helena era, de altfel, cea mai bună colegă din lume, gata oricînd să-ţi facă un serviciu, veselă şi fără mofturi. Din cauza temperamentului ei vulcanic, s-a ales şi cu un afront din partea Ritei, căreia — atrasă de felul ei bărbătesc de a se purta şi de părul tăiat scurt — s-a apucat să-i facă propuneri. Totul s-a isprăvit cu o palmă zdravănă pe care Helena a încasat-o rîzînd. I-a dat pace Ritei.

Cu prilejul „aburilor", ne spălam părul şi rufele — acestea cu leşie — căci toate aveam păduchi, probabil luaţi din pături. Părul lui Lili, lung şi negru, îi acoperea tot spatele, şi ea părea învesmîntată în părul pe care-l storcea de apă şi pentru uscarea căruia îi trebuia vreme îndelungată, aşa încît răcea uşor şi, cînd o căutai, avea guturai. Zulufii diafani şi castanii ai Misiei, cîrlionţaţi de la natură, se zbiceau numaidecît.

A trebuit să-mi pregătesc migălos manevra, să aleg cu grijă momentul spre a-i da Misiei biletul Puştiului. Ea stătea lîngă fereastră, cu spatele spre celulă. Lili, în capătul opus, părea absorbită de o conversaţie cu doamna Radomska, ceea ce înseamna că era pe cale să îndure răbdătoare un întreg interogatoriu privitor la familia ei şi la rudele familiei sale. Misia şi cu mine eram pe jumătate ascunse de grămada de rogojini. M-am apropiat, ca şi cum aş fi vrut să arunc şi eu o privire în curte.

— Din partea Puştiului — i-am spus, punîndu-i hîrtiuţa în mînă.

Ea o privi îndelung, temătoare, avînd aerul de a nu crede; nici nu se gîndea s-o despăturească. Nu înţelegeam de ce şovăie, de ce aşteaptă, ba chiar îmi trecu prin minte că o s-o rupă fără s-o citească şi, o clipă, nebuneşte, am vrut să i-o iau înapoi: fuseserm atît de tulbu-

rată interceptînd biletul acela și îmi asumasem atîtea riscuri pentru a-l păstra, încît îmi aparținea nițeluș și mie. După cum îi era obiceiul, Misia începu să-l răsucească între degete.

— Citește! i-am spus spre a pune capăt șovăielii ei. Am aruncat totodată o privire în celulă: Poți, acum, numaidecît.

Biletul era o foaie ruptă dintr-un caiet, iar rîndurile cu un scris gotic ascuțit se cam șterseseră de sudoarea mîinilor mele. Am aruncat o privire pe furiș asupra biletului, nefiind în stare să-mi birui indiscreta curiozitate. Era, de bună seamă, un poem, căci am zărit cîteva strofe copiate cu grijă. Hîrtia tremura în mîinile Misiei; nu înțelegea.

— Dacă ați vrea să-mi traduceți, doamnă — zise ea, în sfîrșit.

Eu o tutuiam, ea însă se încăpățîna să-mi spună „doamnă", deși îi repetasem adeseori că aici sîntem toate egale, că nu exista nici doamnă, nici profesoară, și că nici diferența de vîrstă nu mai conta.

Misia învăța germana; știam că, după ce pleca de la lecțiile mele, alerga în cealălalt capăt al orașului, la un alt curs clandestin, la colega mea doamna Goldberg. Doamnei Goldberg nu-i plăcea să iasă din casă, îi venea greu să poarte brasarda cu steaua lui David, și elevii ei stăteaua la coadă pentru ea prin magazine. Locuia singură, soțul ei murise în septembrie, pe front. Acceptase să participe la învățămîntul clandestin, la fel de simplu ca și ceilalți colegi, deși pentru ea pericolul era incomparabil mai mare. Era profesoară din vocație și își adora meseria; datorită ei mă apropiasem mai temeinic de Goethe; izbutisem să-l citesc în original, lăsînd deoparte ecranul traducerilor. Elevii ei își însușiră un accent desăvîrșit, ceea ce multora le-a folosit nespus în perioada

aceea. Dar cîteva luni mai tîrziu, cursurile ei, ca şi ale mele, au fost brusc întrerupte. Halina, eleva noastră comună, cea care avea ochi la fel ca Puştiul, îşi convinsese părinţii să avanseze, cu titlu de împrumut, suma necesară — asta se petrecea înainte de înfiinţarea unui ghetou în cartierul vechi al oraşului şi înainte de deportările masive — şi doamna Goldberg plecase cu un convoi special. Li se făgăduise să fie trecuţi, în schimbul unei mari sume de bani, într-o ţară neutră.

Noi, un grup de prieteni, i-am însoţit pînă la camion şi ne-am luat rămas bun de departe, prin semne, deoarece jandarmii nu ne îngăduiau să ne apropiem. Li s-a dat dreptul să-şi ia toate lucrurile, afară de mobilă, bineînţeles; camionul era ticsit cu geamantane; doamna Goldberg purta un palton de blană al uneia din rudele Halinei, un palton mult prea mare pentru ea; brasarda cu steaua, cusută la repezeală, luneca şi ea o trăgea neîncetat la loc. Ochii ei, nu negri ca ai Halinei, ci albaştri — slavi sau germanici — ochii autorilor ei preferaţi, erau plini de lacrimi.

Părinţii Halinei făcuseră un gest foarte frumos plătind pentru doamna Goldberg; jertfeau astfel pe unii dintre îndepărtaţii lor veri săraci şi aceştia îi blestemau — Halina venise, profund zguduită, să ni se plîngă — dar, în orice caz, nu li s-ar fi dat voie să plece cu toţii. Doamna Goldberg nu părea să aprecieze cum se cuvine prilejul ce i se oferea şi, pînă-n ultima clipă, s-ar fi zis că şovăie. Cred că pînă la urmă, dacă n-a sărit jos din camion, faptul se datoreşte doar paltonului de blană care-i fusese încredinţat. Noi însă eram fericiţi văzînd că pot pleca, întrucît nădăjduiam să-i aştepte o soartă mai bună — Elveţia, poate, ori Italia, „acolo unde înfloreşte lămîiul“, şi chiar îi pizmuiam niţel. Plecarea totuşi

n-a fost veselă şi am privit cu inima strînsă camioanele şi escorta lor armată dispărînd la colţul străzii.

Pentru aceştia totul fusese organizat legal, oficial — numai peştele cel mare izbutise să scape din năvod. „Ce putere are banul!“, cugetam noi în sinea noastră şi am comentat îndelung evenimentul, aşteptînd cărţile poştale făgăduite. Într-o zi însă, înainte de arestarea mea, au început să circule unele zvonuri, cărora, în primele zile, nu le-am dat crezare, pînă într-atît depăşeau orice închipuire. Ocupaţia era încă foarte recentă, iar noi nu ne obişnuisem cu toate grozăviile ei. Apoi zvonurile fură întărite de pecetea certitudinii: nu în ţara gingaşei Mignon[1] şi nici pe ţărmul lacului Leman se sfîrşise călătoria, ci pe dunele unei păduri; ecoul focurilor trase şi pămîntul săpat pentru groapă nu mai îngăduiau nici o îndoială.

În orice caz, Misia — elevă sîrguincioasă, deşi nu dotată — a profitat îndeajuns de pe urma lecţiilor entuziaste ale doamnei Goldberg pentru a fi în stare să înţeleagă de una singură textul primei ei scrisori de dragoste. Dar, fără a mai aştepta să mă roage încă o dată şi cu o nerăbdare prost ascunsă, m-aın aplecat asupra ei, căci nu dădea drumul hîrtiei, şi am început să citesc:

„Wenn ich Sie sehe so auf dem Stroh liegen . . .“
„Cînd te văd culcată aşa pe paie . . .“

Poemul era lung şi, în măsura în care cunoaşterea limbii îmi îngăduia să judec, stîngaci şi semănînd cu o compunere de adolescent. Pe Puşti îl chema Werner, semnătura însoţită de o uriaşă parafă juvenilă se întindea pe toată partea de jos a paginii. „Cînd te văd culcată aşa pe paie“ — vorbele acestea reveneau ca un re-

[1] Tînăra italiancă din *Wilhelm Meister* de Goethe. (n.t.).

fren — „fiecare bătaie a inimii mă doare și mi-e rușine că aparțin nației mele. Mi-e rușine și te iubesc și te rog să-ți aduci mereu aminte că n-am vrut una ca asta și că sînt gata să-mi dau și ultima picătură de sînge pentru a te duce departe de aici. Așteaptă-mă așa cum și eu te aștept. Cîndva totul va lua sfîrșit și te voi ajuta să uiți și mă vei face și tu să uit. Vom pleca departe amîndoi, spre altă țară, acolo unde soarele n-a văzut niciodată ce-a văzut aici și amîndoi o să fim fericiți. Cînd te privesc culcată pe paie, cred și știu că această zi va veni. Așteaptă-mă așa cum și eu te-aptept. Al tău Werner."

Am sfătuit-o pe Misia să învețe poemul pe de rost — ceea ce era foarte ușor pentru ea — apoi să rupă hîrtia și s-o facă să dispară cu primul prilej cînd se va duce să golească hîrdăul. Sînt convinsă că m-a ascultat, întrucît altfel îl punea in primejdie pe Werner, care semnase cu numele și prenumele lui, ba chiar își dăduse adresa de la Kiel.

În orice caz, de atunci n-am mai văzut hîrtia în mîinile ei. Dar, cînd stătea, potrivit obiceiului său, lîngă fereastră, mișcîndu-și buzele, mi se părea că recită nu numai din Mickiewicz sau Norwid.

Misia, firește, dar și eu, care totuși nu învățam ușor pe dinafară și trebuia mereu să mă uit în hîrțoage, am reținut acel „*Wenn ich Sie sehe so auf dem Stroh liegen*". Versurile mi s-au șters din minte, dar și astăzi revăd acea foaie de hîrtie smulsă dintr-un caiet, strofele acelea cu grijă caligrafiate și semnătura cu litere ascuțite din josul paginii „*Dein Werner*".

IX

Iarna, foarte grea în anul acela, nu plecă decît în ultimul moment. Pe neaşteptate, fără tranziţie, primăvara izbucni. Dar sub arcade, prin colţuri şi unghere, mai dăinui încă multă vreme o zăpadă cenuşie şi îngheţată. În afară de „apeluri", de „vidanjări", de „aburi" şi de ciorbă, mai era un ritual, care, cu etapa lui, marca fiece zi.

— Plimbarea! răsunau zbierăte pe coridor, iar lacătele începeau să zăngănească.

Erau scoşi în acelaşi timp deţinuţii din mai multe celule, în aşa fel ca să formeze un cerc, mergînd unul în spatele altuia jur împrejurul curţii. Dar celula noastră, a deţinutelor politice, îşi făcea plimbarea separat. Zyzia şi Katelbina se aşezau la soare, sprijinite de zid, şi, zornăindu-şi cheile, ne supravegheau ca să stăm cu braţele bine încrucişate la spate şi nu cumva să profităm de prilej pentru a schimba o vorbă cu vreun deţinut de serviciu de la secţia de bărbaţi care trecea pe sub arcade. Dar totuşi mai totdeauna se găsea cineva care să vină şi să lege cu noi două-trei cuvinte sau să ne cheme deoparte o clipă, aşa că rar ne întorceam în celulă cu mîna goală sau fără ca Franek să ne fi strecurat o ţigară sau o porţie de „brichton". Firește, Helena era cea mai dibace dintre noi toate şi mereu ne procura cîte ceva; iar

„în cîrdăşie“ cu Franek, stătea ore întregi, lipită de vizetă, şuşotind şi rîzînd împreună.

Cînd Rawa nu era de serviciu pe coridor sau cînd cine ştie din ce pricină nu putea s-o scoată din celulă pe Helena, venea în grabă, întredeschidea uşa (cînd n-avea cheia, ridica geamul vizetei, care de-abia se mai ţinea în rama ei după atîtea manipulări) şi îi strecura cu ghiotura pachete de ţigări, pe care ea, de altminteri, le împărţea cu noi ca o bună camaradă. Trăgeam fiecare pe rînd din ţigară şi, precum învăţasem, suflam fumul în zid, căci jilăveala îl absorbea. Într-adevăr, mirosul de ţigară în celulă ne-ar fi atras pedepse aspre şi o anchetă: *Wachtmeister*-ul, care nu fuma, era foarte sensibil la o asemenea indisciplină.

Cu toate acestea, Helena nu reuşise să-şi atragă simpatia: femeile acceptau ceea ce ea le dăruia, dar continuau s-o bîrfească şi s-o dispreţuiască, lucru pe care, de altfel, ea nu-l lua în tragic. Din noaptea cînd pentru prima oară se strecurase afară, deschizînd uşa cu precauţii neobişnuite, fără ca zăvorul să scîrţîie, şi lipsise o oră întreagă, limbile o forfecau fără milă. Se înapoiase radioasă, agitată şi ne oferise la toate cîte o bucăţică din pachetul de ciocolată pe care-l adusese. Nimeni n-o refuzase, nici doamna Radomska, nici chiar doamna Dabrowska, care, cît timp lipsise Helena, ne ţinuse un lung discurs despre „tîrfe“ şi „turnătoare“, fără să se scoale de pe hîrdău.

Plimbarea era obligatorie, Zyzia nu putea fi îndu-plecată, dar Katelbina închidea ochii cînd bătrînele doamne se jeluiau că se simt slăbite sau că li s-au umflat picioarele. Cît despre Joanna, eu o sileam să iasă; sarcina ei nu era un pretext valabil, dimpotrivă, tocmai din pricina stării sale nu trebuia să piardă nici un prilej ca să respire aer proaspăt, şi nu numai pentru ea, dar pen-

tru copil: cum o să vină pe lume acest copil, dacă ea își petrece tot timpul stînd chircită pe mormanul de rogojini? Nu mai avea greţuri, dispăruseră la fel de neașteptat cum se instalaseră, dar ea slăbise îngrozitor: îi venea și mai greu decît nouă să se deprindă cu ciorba din închisoare, și cînd, în loc de fiertura de arpacaș, ni se dădea un soi de supă de varză, avea asemenea dureri, încît își ceda regulat porţia doamnei Dabrowska, care, în ciuda digestiei sale anevoioase, vădea o poftă nesăţioasă.

Misia, de asemenea, ar fi preferat să rămînă liniștită în celulă și să se uite pe fereastră, dar nici ei nu-i îngăduiam. Cît despre Lili, n-avea nevoie să fie implorată să iasă, ea profita de plimbare în cunoștință de cauză, inspirînd și expirînd din plin, sugîndu-și pîntecele și ridicînd sus genunchii.

Mergeam în cerc pînă ameţeam, atît de strîmtă era curtea, și ne uitam la vîrfurile castanilor ce se înălţau deasupra zidului din parcul municipal vecin cu închisoarea. De-acolo răzbăteau zgomotele vieţii normale, strigăte și rîsete zglobii, triluri de păsărele. Într-o bună zi, zăpada care stăruia prin unghere se topi și pe răzoarele din mijlocul curţii am descoperit părăluțe firave și panseluțe albăstrii și rebegite.

Dar cînd Puștiul, vreau să spun Werner, apăru pentru prima oară, iarna era în toi și curtea, albă toată de zăpadă.

Ziua nu existau santinele în curte, numai doi gardieni lîngă portal, un neamţ și un polonez. De altfel, aflasem prin Helena că paza germană era o noutate aici și nu fusese instituită decît o dată cu sosirea noastră. Cînd plimbarea cădea în zilele și orele de vizită și cînd se depuneau pachetele, era o adevărată plăcere. Ghișeul portalului se întredeschidea din timp în timp. Grăbeam

pasul — nu ne era îngăduit să întoarcem capul — apoi mergeam foarte încet cînd ne venea rîndul să ne îndreptăm privirile într-acolo; atunci, prin deschizătura ghișeului, puteam zări, o secundă, o mică porțiune din stradă, o stradă normală, și grupuri de oameni care așteptau cu pachete.

Nimeni dintre noi nu primise încă un pachet, ceea ce nu era de mirare, căci n-aveam voie să scriem, și cum ar fi putut să știe ai noștri că ne aflăm aici? Totuși nutream mereu speranța că, în cele din urmă, or să afle, or să ne găsească. Și a întrezări un mic crîmpei de libertate dincolo de portal avea mare însemnătate.

Noaptea, un soldat german cu pușcă și un polonez neînarmat făceau de gardă în curte, plimbîndu-se plictisiți de colo-colo prin fața ferestrei noastre și plesnindu-se cu palmele peste umeri, cum fac birjarii ca să se încălzească.

— Ei, încă două ceasuri!

Polonezul mustăcios, paznic aici încă înainte de război, încerca să închege o conversație.

Cu timpul, nu mai era un dialog între doi surzi.

— *Ja, ja, zwei Stunden noch*[1] — încuviința colegul său german.

Chiar în fața ferestrei, un felinar care nu se stingea pînă în zori, proiecta pe podeaua celulei, peste culcușurile noastre unde zăceam de-a valma, un pătrat de lumină străbătut de crucile negre ale gratiilor.

Nopțile erau cumplite, la fel ca și zilele. Rogojinile se tociseră, sîrmele care întăreau împletitura ne răneau, păturile erau subțiri și n-aveam decît una singură, așa că nu ne puteam hotărî dacă e mai bine să ne învelim cu ea sau s-o punem dedesubt. Numai căpităneasa, din pricina

[1] Da, da, încă două ore (în limba germană în text). (n.t.).

astmului, avea privilegiul să folosească patul, care, în fiecare seară, era desprins din perete şi, de la înălţimea lui, ea ne domina pe toate, cu căciula în cap, cu mîinile împreunate pe piept, semănînd, cu profilul ei ascuţit şi palid, cu un mort dichisit pe catafalc. În fiece dimineaţă se văicărea, căinîndu-se, că nu putuse închide ochii toată noaptea, dar tocmai respiraţia ei răguşită şi şuierătoare ne împiedica adesea să dormim. Doamna Dabrowska, de asemenea, ne trezea de multe ori trîntind capacul hîrdăului, pe care, profitînd că n-avea concurenţă în acele ore, rămînea aşezată uneori jumătate din noapte. Dar, de obicei, dormeam bine; zilele erau lungi şi obositoare; n-aveam nimic de făcut, însă apelul ne obliga să ne sculăm înainte de sosirea zorilor şi, o dată rogojinile rînduite, ne era interzis să le mai aşternem sau să ne aşezăm pe grămadă; numai Joanna călca interdicţia, dar fiindcă era însărcinată, gardienele închideau ochii.

Chiar de dimineaţă, după apel şi cafea, pe care o luam la o masă, aşezate pe două bănci lungi unde nu încăpeam toate, începeam să ne povestim întîmplările petrecute-n vis, mai bogate decît acelea pe care realitatea cotidiană ni le putea aduce. Doamna Radomska, Pythia noastră, înotînd între pereţii rigizi ai corsetului ei, le tălmăcea, dînd la iveală sensul lor adevărat şi profetic.

Oare ce visam atunci? Visam pîine, hrana a cărei lipsă — aşa cum o experimentam pe propria noastră piele — se face simţită în primul rînd, hrana de care ai cea mai grabnică trebuinţă. Dar pîine dacă visai, însemna, pare-se, închisoare, o bucată însemna o lună de închisoare, o pîine mare, un an. O lună ni se părea o perioadă nespus de lungă, nici una dintre noi nu se putea împăca cu ideea să suferim aici un an. Şi astfel, stomacurile înfometate au învăţat să-şi raţionalizeze fan-

tasmele; poate că o cenzură inconştientă îşi asumase această sarcină, deoarece nici una dintre noi n-a mai visat o brutărie întreagă, aşa cum i se întîmplase la început sărmanei doamne Dabrowska.

Şi ce mai visam? Pajişti şi flori erau vise rele. Florile albe însemnau cele mai rele dintre toate, căci ele vesteau doliu, la fel cele roşii, care prevesteau sînge. Dar sîngele era semn bun, primeai veşti de la cineva apropiat, poate o vizită. Împuşcăturile anunţau un eveniment, un eveniment mare şi neaşteptat, dar ce fel era: bun sau rău? În această privinţă, doamna Radomska nu putea să decidă cu siguranţă, dacă alte împrejurări din vis nu aduceau precizări.

Vorbeam despre visele noastre, vorbeam, şi din ce în ce cu mai multă pasiune, despre reţete de bucătărie; dar iată că se ivi un al treilea mod de a ne trece timpul, cînd Helena procură de la Franek cărţi de joc. Nu erau cărţi de joc veritabile, tipărite, ci nişte figuri pe bucăţi de carton, grosolan desenate de deţinuţi. Înainte de a putea să punem mîna pe ele pentru o partidă de „o mie“ sau un bridge, trebuia s-aşteptăm ca doamna Radomska să dea în cărţi spre a răspunde la o întreagă listă de cereri care i se făcuseră. Din fericire nu dădea niciodată mai mult de trei ori: cărţile de joc oboseau repede.

Cărţile de joc erau la fel de elocvente ca şi visele şi vorbeau acelaşi grai. Asul de cupă, asul de carou însemnau veşti bune. Dar asul de treflă era moartea, iar asul de pică, tribunalul, o înştiinţare oficială şi nefastă. Figurile negre, regii şi valeţii de treflă şi pică, deveniseră spaima noastră, „damele“ lor, de asemenea, prevesteau bîrfeli cumplite şi necazuri, aşa că răsuflam uşurate cînd o constelaţie de figuri roşii şi decari veneau să le îmblînzească sau să le neutralizeze influenţa.

Spun noi, fiindcă nu era nici una, fie că respectiva credea sau nu, care nă nu fi apelat măcar o dată la doamna Radomska ca să-i dea în cărți. Chiar eu. Ce-i de mirare? Căci ce alt mijloc aveam pentru a încerca să cunoaștem, să înăbușim presimțirile rele și să omorîm fie și una sau două din aceste ore care creșteau la loc, asemenea capetelor Hidrei, și se înmulțeau în loc să treacă? Timpul era ca un animal rănit: dimineața abia își tîra trupul afară din culcuș și-apoi toată ziua se tîra, leșinat, pierzîndu-și puterile, vlăguindu-se, către nesigura oază a serii și a somnului. Și cîte asemenea zile ne mai așteptau? Încă nu ni se adusese la cunoștință sentința, nimeni nu voia să sufle măcar un cuvînt; nici chiar Rawa, pe care Helena totuși îl întrebase. El spunea că dosarele noastre nu se află în arhivele închisorii împreună cu dosarele celorlalți deținuți și că *Wachtmeister*-ul însuși nu știa nimic în privința noastră sau nu vroia să spună nimic.

Strîngînd din buze și făcînd astfel să se ivească nelipsita-i fragă în formă de inimioară pe chipu-i scofîlcit, doamna Radomska refuzase multă vreme să-i dea în cărți Misiei. Pretexta că bietele cărți „obosiseră", sau că ea obosise, sau că era ba luni, ba miercuri, zile, precum se știe, nu prea propice pentru preziceri. Totuși odată se hotărî și o chemă chiar ea pe tînăra fată, care stătea la locul ei sub fereastră. Ridicîndu-și brațele, pe care pielea atîrna ca niște mîneci largi, începu să amestece cărțile, apoi să le întindă.

— Un, doi, trei, valetul de pică — zise. Personaj oficial. Cinci, șase, șapte, o veste. O întîlnire. Un tînăr oacheș venind de departe. O scrisoare. Oh, copila mea, păi e foarte aproape, privește, vine imediat! Dar alături de el, dama de treflă, trădarea, moartea. Asta-i rău,

Maica ta, Cristoase, e rău! Ferește-te de un tînăr oacheș care vine de departe!

Doamna Lichniakowa, care stătea lîngă ea, răsturnă cărțile ca din greșeală, lovindu-le cu cotul. Și ea o iubea mult pe Misia. Eram furioasă. Cînd dădea în cărți, doamna Radomska încerca totdeauna să prezică măcar realizarea unei dorințe, o întorsătură favorabilă a lucrurilor. Cu ghicitul ei, ne ridica moralul, ea nu cobea niciodată. De ce se preta la un asemenea joc cu Misia? De altminteri, tînărul oacheș venind de departe era o născocire prea grosolană, o aluzie răutăcioasă, un fel ipocrit de a spune unele lucruri.

Și totuși, credeam sau nu în cărți, prevestirea se adeveri noaptea următoare. Am auzit cu toatele cum cineva bate ușor în geam, cu precauție.

Eu dormeam lîngă Misia, am mai spus-o, chiar sub fereastră, ceea ce nu era de fel un loc bun; vîntul sufla în voie și lumina felinarului ne izbea drept în ochi. Din pricina asta nimeni nu voise să ni-l ia. Și totuși, ce de motive de sfadă pentru culcușurile noastre! Bineînțeles, nimeni nu vroia să stea în apropierea hîrdăului. Nimeni nu vroia să stea lîngă zidul din fund, cel mai îmbîbat de umezeală. Și nimeni nu voia să stea nici în fața ușii, unde venea frigul de pe coridor. Deși fiecare dorea să se stabilească definitiv într-un loc, să fie la ea „acasă", discuțiile au durat multă vreme și combinațiile nocturne încă mai variau; nu existau decît trei puncte fixe: noi două sub fereastră, loc pe care-l ocupam de la început, Helena lîngă ușă, fiindcă astfel putea să iasă fără să calce pe careva pe cap, și doamna Dabrowska lîngă hîrdău, loc la care se văzuse nevoită să se resemneze din pricina tabieturilor ei.

Trecuse mult de miezul nopții, și, în zgomotul confuz și regulat al respirațiilor noastre, se deslușeau sforăiturile

nemaipomenite ale căpitănesei. S-ar fi putut foarte bine să n-auzim acele cîteva ciocănituri în geam deasupra capetelor noastre. Poate că Puştiul mai bătuse la fel şi-n alte nopţi la geam? Dar, de data aceasta, am auzit şi, toate trei, Lili, Misia şi eu, ne-am ridicat în capul oaselor din culcuşurile noastre.

Puştiul îngenunchease în zăpadă şi silueta lui acoperea jumătate din gratii. L-am recunoscut imediat sau, mai degrabă, am ghicit îndată că este el. Misia se sculă, îşi puse paltonul pe umeri, se ridică pe vîrfuri pînă la fereastră şi înălţă capul spre el.

Nu-şi vorbeau, de altfel ar fi trebuit să strige ca să se audă, dar imobilitatea lor era mai grăitoare decît vorbele. Am strecurat pătura sub tălpile goale ale Misiei şi am ajutat-o să-şi îmbrace paltonul. Pe urmă m-am culcat din nou şi i-am lăsat singuri. Lili, de cealaltă parte, se întorsese cu spatele, dar ştiam că nu doarme. Ştiam că vede, că era cu neputinţă să nu vadă ceea ce vedeam şi eu.

Partea de sus a ferestrei, dreptunghiul de lumină cu gratiile lui negre, proiecta pe podeaua celulei, ca într-un teatru de umbre, cele două siluete ale lor: profilul aplecat al lui Werner şi al Misiei înălţat spre el jucau pentru noi a scenă mută de iubire. Werner vroia s-o facă pe Misia să înţeleagă ceva prin gesturi; îi arăta degetele, număra: unu, doi, trei — ghiceam că peste trei zile va fi din nou de serviciu în curte. Îşi ducea degetul la gură — şi nu mai era ca la şcoală un avertisment, un consemn de tăcere, ci cu siguranţă un sărut; iar inimile noastre — a mea şi a lui Lili — prinseră să bată mai tare cînd umbra subţire a fetei se desprinse de gratii şi, înălţîndu-se spre buzele lui, îi înapoie sărutul, în schimbul sărutului trimis.

Alte gesturi ale lui Werner mi se părură de neînțeles. El arăta spre fundul celulei, spre ușă, întreba ceva, stăruia. Misia înțelesese și ea, cum am văzut trei nopți mai tîrziu.

Orele treceau, celula dormea, nimeni afară de Lili și mine nu era martor al convorbirii lor mute. Uneori, în dreptunghiul de lumină, apărea silueta gardianului polonez. Îi atingea umărul lui Werner și-i spunea ceva. Dispăreau amîndoi, apoi Werner se reîntorcea în fugă și îngenunchea din nou în fața ferestrei. Își găsise un aliat: gardianul polonez veghea asupra colegului său german îndrăgostit de o deținută.

Eu, de asemenea, vegheam în zona mea: observam trupurile culcate unele lîngă altele; nu cumva vreuna dintre femei se va trezi și-i va surprinde? Doamna Dabrowska putea să se scoale și să se ducă la hîrdău, Joanna să se trezească din pricina unei dureri, Rawa să bată în ușă s-o cheme pe Helena, căpităneasa să fie smulsă din somn de o bruscă sufocare. Nu îndrăzneam nici măcar să-mi închipui ce s-ar fi întîmplat atunci. Dar nu, toate dormeau și le binecuvîntam somnul.

Supraveghind astfel somnul tovarășelor mele, am avut deodată impresia că ne aflăm în celula noastră ca într-un fel de imensă eprubetă neagră, că cineva ne închisese aici, pe toate treizeci și patru, cu scopul de a face o experiență și aștepta, nevăzut, cu o rece curiozitate, consecințele.

Eram atît de deosebite! Dacă soarta nu ne-ar fi adunat laolaltă, nici una dintre noi nu și-ar fi închipuit să poată trăi atît de mult timp și atît de aproape de celelalte. Viața ar fi putut să facă în așa fel ca cele două fete și cu mine să fim împreună: Misia era eleva mea, Lili ar fi putut și ea să fie. Dar chiar între ele două, ce situație contradictorie, ce conflict în germene se și ivise!

Slawek, care le apropia, era totodată ceea ce făcea prietenia între ele cu neputință. Lili o acuza pe Misia de trădare, de a fi nevrednică de propriul ei frate. Amîndouă iubeau, dar nu se puteau destăinui una alteia. Iubirile celor două erau tragice, între ele și iubiții lor existau războiul, gratiile, zidurile; apoi Werner purta o pușcă și, fără îndoială, n-ar fi șovăit să tragă în Slawek dacă i s-ar fi dat ordin. O înțelegeam pe Lili și nu puteam să-i port pică, dar am fost atît de mișcată, din prima clipă, de iubirea dintre Misia și Puști, încît, din instinct, din toată ființa mea, eram totuși de partea lor.

Doamna Lichniakova era singura dintre toate celelalte „obiecte" de experiență închise în această eprubetă care nutrea față de Misia un fel de afecțiune maternă. Lăsase acasă o fiică de aceeași vîrstă și care, spunea ea, semăna mult cu Misia. În afară de asta, în ciuda infirmității ei, părea să aibă un suflet foarte romantic; acolo, la școală, cînd vedea această pereche de îndrăgostiți osîndită, ochii ei mari și albaștri se umezeau pe chipu-i alb și crispat de suferință.

Doamna Lichniakowa nu putea s-o sufere pe doamna Radomska: o socotea neghioabă și foarte superstițioasă, iar cele două femei nu mai conteneau aruncîndu-și una alteia tot soiul de răutăți. Le unea într-o oarecare măsură ura împotriva Helenei și puteau cu atît mai ușor să și-o manifeste, cu cît nici uneia, nici celeilalte nu le plăcea tutunul, și deci nu trebuia să-și aștepte rîndul ca să tragă un fum. Helena era veselă, sănătoasă, bună camaradă și, în realitate, nu stingherea pe nimeni, dar majoritatea celulei o socotea o capră rîioasă, un fel de pacoste suplimentară. Ai fi putut să juri că printre noi nu se află decît femei absolut ireproșabile.

Însă adevărata pacoste picată din cer era căpităneasa. Cotoroanță, veninoasă, era fără îndoială obișnuită să-i

terorizeze pe cei din jur cu astmul şi cu boala ei de inimă şi înţelegea să ne ţină sub papuc şi pe noi. Aveam posibilitatea să deschidem ferestruicile, să aerisim din cînd în cînd celula, să îndepărtăm mirosul hîrdăului, să alungăm măcar pentru scurt timp umiditatea care plutea în încăpere ca o pîclă, dar, înfofolită în blana ei, cu căciula în cap şi cu mănuşile în mînă, căpităneasa ne ameninţa într-una că o să ne îmbolnăvim toate de congestie pulmonară. Doamna Dabrowska, responsabilă cu igiena în şcoli, îi declarase pe faţă război, şi de mai multe ori au fost gata-gata să se încaiere; laşe, noi asistam la ciorovăiala lor fără a interveni, fie că eram adeptele aerisitului sau, dimpotrivă, ale neaerisitului. Apostrofată drept „dihor", căpităneasa riposta cu uşurinţă: cine se ducea cel mai des la hîrdău? Din vina cui se strica aerul în celulă? Astfel, hemoroizii luptau, cu sorţi schimbători de izbîndă, împotriva astmei şi anghinei pectorale.

Joanna era o problemă aparte şi e greu de spus dacă celula îi vroia binele sau răul. Poate îi dăuna prin exces de bunăvoinţă. Fiecare femeie avea propria-i teorie despre ceea ce trebuia să facă pentru a aduce pe lume un un copil sănătos şi naşterea să se desfăşoare normal. Rînd pe rînd, o copleşeau cu sfaturile lor, care însă, prin forţa împrejurărilor, erau anacronice, căci aici nu valorau doi bani, iar biata Joanna, care, şi aşa îşi ducea sarcina destul de greu, care, de felul ei, era o natură neliniştită, ajungea uneori să strige, să bată din picior şi să-şi astupe urechile cînd i se repeta pentru a mia oară că ar fi trebuit să bea zilnic atîta cantitate de lapte, să urmeze cutare regim, în timp ce de pe coridor răzbătea mirosul groaznic de varză fiartă şi de maţe de cal care o făcea să leşine. Profund jignite de o asemenea reacţie, femeile declarau că Joanna, nu numai că e proastă, dar e şi ingrată, că lor puţin le pasă ce-o să se-ntîmple, că ea

singură o să poarte toată vina dacă lucrurile n-au să iasă bine. Şi fără să ţină seamă de nenorocita chircită pe grămadă de rogojini, povesteau exaltate despre naşteri dramatice, despre monştri şi prunci născuţi morţi. Joanna nu avea unde să fugă, să trîntească uşa, punînd o stavilă între ea şi asemenea povestiri. Şi măcar de n-ar fi fost vorba decît de bătăile pe care le îndurase la începutul sarcinii! Doamna Radomska istorisea cum avortase doar pentru că alunecase pe covoru-i persan; nici măcar nu căzuse, ci doar se poticnise, şi uite, atît fusese de ajuns. Şi noi care fusesem silite să sărim pe caldarîm dintr-un camion înalt!

Aşadar, copilul Joannei n-avea nici o şansă să vină pe lume sănătos, normal, Joanna fiind „descalificată" de la bun început din rîndul mamelor.

Aceea care, în combinaţiile chimice ale eprubetei noastre, se deosebea cel mai mult prin personalitatea ei şi o apăra cu aprigă înverşunare era Rita. Acolo, la şcoală, nu-i acordasem o atenţie deosebită. Cu părul cărunt, dar încă tînără, ea avea un profil mai aparte, de ascet sau de profet. Purta în deget o şevalieră de argint cu un cap de mort, amintire de familie datînd de la vreo insurecţie. Era o sfîntă Teresa d'Avila fără extazele amoroase ale acesteia. Rita făcuse senzaţie din prima zi cînd scosese din cutele paltonului său o cărticică legată în piele ce scăpase la percheziţie: o carte de rugăciuni catolică. De îndată ce se isprăvea cu apelul, cafeaua şi golirea hîrdăului, şi după ce Lili îşi făcea gimnastica între hîrdău şi masă, Rita începea să măsoare celula în lung şi-n lat cu paşi mari şi ţepeni de fanatică şi, pagină după pagină, muta panglicuţa roşie ce-i servea drept semn, citind textele în latină şi învăţîndu-le pe de rost. O pore-

clisem preotul, iar doamna Dabrowska zicea că-şi citeşte breviarul[1].

O însoţeam uneori pe Rita în acel du-te-vino între perete şi mormanul de rogojini, între uşă şi masă, şi, datorită ei, mi-au fost dezvăluite frumuseţea şi tulburătoarea actualitate a acestor texte pe care pînă atunci le ignorasem: *„Quare, quare me repulisti et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus? De ce m-ai părăsit şi de ce trebuie să mă afund în mîhnire cînd vrăjmaşul mă persecută? ... Spune doar un cuvînt şi sufletul meu se va tămădui. De profundis clamavi. Din fundul prăpastiei, către tine strig. Doamne ...* Oare toate acestea fuseseră scrise într-adevăr pentru noi cu atîtea veacuri în urmă? Nu bănuisem niciodată că preotul, cînd se apleca deasupra altarului, întorcînd spatele asistenţei şi înghiţind primul şi parcă pe ascuns azima consacrată împărtăşaniei, putea să rostească asemenea cuvinte în şoaptă, că serviciul divin ar putea să fie altceva decît acele „Dominus vobiscum[2]“ şi „Ite missa est[3]“, întonate cu voce tare. Pînă atunci, din tot serviciul divin nu cunoşteam decît corurile şi glasul orgăi.

Rita, adevărat preot în fustă, fălindu-se cu latineasca ei şi cunoscînd într-un grad superior lucrurile, nu lua parte la rugăciunea pe care o rosteam seara toate împreună. Doamna Radomska o spunea pentru noi, aşa cum mai făcuse odată la şcoală. Şi ea scosese, triumfătoare, din cutele paltonului — sau, oroare! poate din corset — nişte mătănii pe care le scăpase de percheziţie. Ceasuri întregi, strunită sever de ea, celula spunea pe nerăsuflate fel şi fel de rugăciuni.

[1] La catoloci, carte conţinînd rugăciuni şi diferite slujbe pe care preotul trebuie să le citească zilnic. (n.t.).

[2] Domnul cu voi. (n.t.),

[3] Mergeţi în pace, slujba s-a sfîrşit. (n.t.).

Iar celelalte? Eram treizeci şi patru în celula prevăzută pentru şase. Celelalte... asta însemna „aluatul" în care se mistuiau sau se regăseau — potrivit simţămintelor mai mult sau mai puţin durabile — simpatii sau antipatii, însemna grămada de trupuri impunîndu-şi unul altuia mirosurile şi nevoile lor, însemna învălmăşeala nopţii cînd trebuia să ajungi la hîrdău fără să calci pe burta sau pe capul cuiva, însemna corul ce răspundea „Sfîntă Născătoare de Dumnezeu" la „Bucură-te, Marie" a doamnei Radomska, însemna coada la ciorbă şi spinările pe care le aveai în faţa ta în timpul plimbării jur împrejurul curţii. Se întîmpla uneori cîte un fapt mai ieşit din comun: o reţetă interesantă pentru varza cu carne, o ceartă, un incident, un strigăt în noapte sub povara unui coşmar. Nu mai mi-amintesc chipurile lor, iar numele au dispărut din minte. Ştiu doar cîte eram, dar n-aş mai putea să le evoc pe toate limpede.

Mai mi-amintesc de una din femei fiindcă avea o comportare ciudată. Se numea Krystyna şi împlinise cam treizeci de ani; cînd am ajuns la închisoare, era încă durdulie şi cu obrajii rumeni şi, lucru mai puţin obişnuit, suferea de un fel de euforie febrilă. Fiindu-i cu neputinţă să-şi stăpînească limba, cuprinsă de o adevărată diaree verbală, ea nu lăsa pe nimeni să vorbească şi comenta cea mai neînsemnată întîmplare cu un optimism supărător. Dar era ceva îngrijorător la mijloc: amintirile ei cu privire la interogatoriile de la şcoală se contraziceau cu ale noastre, şi aceasta într-un mod foarte straniu: şi totuşi era imposibil ca lucrurile să se fi petrecut total diferit cu ea.

Într-o zi se apropie de mine şi, după ce tăcu un timp — ceea ce i se întîmpla rareori — mă întrebă:

— Spune-mi, de cîte ori am fost chemată la etaj?

Mi-era cu neputinţă să-mi amintesc.

— Se poate să nu mă fi chemat niciodată?

O clipă, în ochii ei licări neliniștea, chiar spaima. Cu acest prilej, am băgat de seamă că-i avea puțin bulbucați și strălucitori, ca și cum și-ar fi pus atropină. Cît despre faptul dacă fusese convocată la etaj, nu exista nici cea mai mică îndoială: spinarea și fesele ei stăteau mărturie. Dar ea uitase. Toată luna petrecută la școală i se șterse din minte, în afară de primele zile, pe care le înlănțuia direct cu sosirea noastră în această celulă.

Nu-și mai amintea că fusese interogată, nici despre ce anume, nici ce răspunsese; totuși avea senzația unui gol în viața ei și lucrul acesta o tulbura; umplea acest vid cum putea, fie născocind, fie cu frînturi din istorisirile altora. Dar era incapabilă să-și muncească mintea prea mult și numaidecît începea iar să pălăvrăgească despre orice.

După cîteva zile, sau cîteva săptămîni, nu mai știu exact, Krystyna devenise principala rivală a doamnei Dabrowska în ce privește durata ședințelor pe hîrdău. Orice mînca trecea prin ea cu viteza fulgerului, iar noi credeam că-i dizenterie sau tifos și luam măsuri de precauție ca să nu se molipsim.

Suferea de foame mult mai mult decît noi, lupta să fie prima la coadă și își înșfăca rația de pîine cu o lăcomie de antropoid. Odată, la duș, am văzut că era pe cale să bată recordul doamnei Radomska la slăbit.

Nu mai rămăsese din ea decît un schelet gesticulînd și suportam anevoie vorbăria-i nesfîrșită.

Doamna Dabrowska trecea printre noi drept „doftoriță", deoarece, datorită meseriei sale, avea oarecari cunoștințe despre boli.

— Ai un Basedow — declară într-o zi, văzînd că ochii Krystynei ieș din ce în ce din orbite. Arată-mi gîtul.

Nici urmă de guşă la gît; de altfel, fie c-ar fi fost sau nu un Basedow, aici nu se punea problema să primească îngrijiri. Dar diareea de care suferea atrăsese totuşi atenţia asupra ei. Deoarece se iviseră mai multe cazuri de tifos la secţia bărbaţilor, cu cîteva zile mai înainte fusese dusă ca suspectă la „spital". Aşadar, nu se afla în celulă în acea noapte şi eu eram fericită, căci Krystyna, care suferea şi de insomnie, ar fi văzut întîlnirea dintre Misia şi Puşti; şi era cu neputinţă să ne-aşteptăm la discreţie din partea ei.

Umbra gardianului polonez se profilă din nou pe ecranul nostru; Werner îi trimise Misiei un ultim sărut şi se ridică. Un timp nu i-am mai văzut decît cizmele. Apoi dispăru. Se schimbau santinelele. Misia se reîntoarse tiptil la culcuşul său. Am întins braţul către ea şi, spre marea-mi încurcătură, am simţit cum îşi apasă pe mîna mea buzele scăldate de lacrimi.

X

Anumite inscripții și desene de pe zidurile celulei le făceau pe unele să roșească, iar pe altele să rîdă. Bărbații duși la muncă, trecînd prin fața clădirii femeilor sau agățați de gratii în timpul plimbării noastre, ne făceau anumite semne. Seara, cînd lumina se stingea, glasuri plutind în beznă debitau, la fel de „cuviincios" ca și cum ar fi rostit niște maxime, confidențe ce te făceau să te cutremuri. Campioană era doamna Dabrowska — de altminteri, ea își mărturisea cu plăcere predilecția pentru „scîrnăvii". Expedițiile nocturne ale Helenei pe coridor deveniseră un lucru obișnuit, și cum nu se întorcea niciodată cu mîna goală, în realitate noi profitam, mai ales cele care fumam. Păcălindu-le pe Zyzia și pe Katelbina, dubla pază germană și cea poloneză, Franek găsea totdeauna prilejul să-i spună un cuvînt, să-i strecoare o bucățică de pîine sau un bilet. Închisoarea își avea iubirile, hîrjoanele ei pe șoptite.

Tinerele fete ce vedeau, ce auzeau, ce înțelegeau ele din toate astea? Lili, sub înfățișarea-i aspră de fecioară spartană, mi se părea bine ocrotită. Dar Misia? Toată ziulica rămînea țintuită sub fereastră, cu fusta-i de liceeană acum prea scurtă, deoarece crescuse, cu ciorapii cu fire duse căzîndu-i peste carîmbii cizmelor vișinii murdare. Veșnicele șușoteli în spatele ei, bocănitul cizmelor pe

trotuar, iar acolo, în față, alte ferestre de celule. Dacă se înălța în vîrful picioarelor și privea spre stînga, putea să vadă coroanele castanilor dincolo de zid, unde se zbenguiau stoluri de ciori întărîtate de primăvară.

— Misia, ciorba!

Se apropia lăsînd impresia că ne face o favoare, distrată, cu gamela roșie în mînă.

— Misia, podeaua!

Se ghemuia alături de găleată, își muia mîinile în apa murdară și rece, storcea cîrpa. Femeile, cocoțate pe masă și pe mormanul de rogojini, îi urmăreau fiece mișcare. De îndată ce podeaua se usca — vai de aceea care ar fi îndrăznit să pună piciorul dacă era udă — se întorcea sub fereastră.

— Misia, hîrdăul!

Viața de fiecare zi; așa trecură și cele trei zile care ne despărțeau de întîlnirea fixată de Werner; așa și nicidecum altfel.

Doamna Dabrowska tocmai „oficia" pe hîrdău cînd zăvorul scîrții și ușa se întredeschise binișor, de parcă ar fi fost vorba de o conspirație. Helena se ridică imediat.

— Nu, nu, nu tu — îi spuse Rawa în șoaptă — micuța de colo...

Misia, care se culcase îmbrăcată cu paltonul de blană și încălțată cu cizmele, se și îndreptă spre ușă prin învălmășeala de capete, brațe și picioare. Îndată Helena se dădu la o parte, rîzînd cu rîsul ei răgușit. Nu era geloasă, ba poate chiar îi convenea să aibă, în sfîrșit, o „colegă".

Pare-mi-se că lipsa Misiei se prelungi mai mult decît absențele obișnuite ale Helenei — oare așteptarea era de vină că timpul mi se părea insuportabil de lung? De altfel, nimeni nu dormea; evenimentul lua proporții. Comentariile — care între timp își urmau cursul — îmi răneau urechile și inima. În sfîrșit, la un moment dat,

zăvorul clincheti şi, orbecăind, călăuzită numai de lumina ce venea pe fereastră, bîjbîind printre trupurile îngrămădite laolaltă, Misia se duse la locul său.

— Îmi dai o ţigăruşă? o întrebă fandosindu-se Helena.

— N-am — răspunse Misia.

— Există şi tîrfe dezinteresate — rosti sentenţios doamna Dabrowska.

Am căutat mîna fetei şi i-am strîns-o: dar, inertă de astă dată, mîna ei nu mi-a răspuns.

Comentariile şi ironiile nu încetau de fel şi se înteţiră a doua zi cînd lumina zilei dădu la iveală chipul Misiei, palid şi crispat, cu cearcăne vinete sub ochi. Helena îi da tîrcoale, punîndu-i întrebări; dar Misia tăcea, iar Helena, care pînă atunci nu se certase cu nimeni, începu s-o împroaşte cu insulte pe copila, care, totuşi, se număra printre puţinele persoane ce nu-i arătaseră niciodată nici dispreţ, nici desconsideraţie.

— Mironosiţo! îi strigă ea. Las' că te cunosc eu! Eşti d-alea care se roagă Sfintei Fecioare, dar au pe dracu-n ele!

Pentru Lili, această decădere a Misiei era cu neputinţă de suportat. Sora logodnicului ei înjosită, pusă pe aceeaşi treaptă ca Helena merita cea mai aspră condamnare.

Sărmana Lili! Invizibilul experimentator care ne închise-se în eprubetă o adusese aici şi pe această Helena pentru ca Lili să mai aibă o cruce de dus. Helena fusese arestată din pricina lui Slawek. Deci se cunoşteau. Dar pînă la ce punct? Severa, virtuoasa, neprihănita şi orgolioasa Lili se izbea aici de o problemă pe care lipsa ei totală de experienţă nu-i îngăduia s-o rezolve.

Numai eu şi Lili ştiam cine o chemase pe Misia în toiul nopţii pe coridor, cu cine stătuse împreună cîteva

ore și mi-era teamă ca ea să nu dea totul în vileag; dar femeile își amintiră singure că jandarmul îi făcuse curte Misiei la școală și gurile rele se porniră să înșire vrute și nevrute.

— La d-alde astea trebuie să le pui o pătură în cap și să le bumbăcești pînă s-or umfla din creștet pînă-n tălpi — urla doamna Dabrowska, iritată la culme. Tîrfa nemților, turnătoare!

Șușoteau neîncetat pe seama ei, ochii rămîneau pironiți asupră-i. Dar Misia, sub fereastră, întorcea spatele tuturor, fără să reacționeze în nici un fel, ceea ce le supăra și mai vîrtos.

Stăteam nu prea departe, serios alarmată de situație, și cînd Lili se îndreptă deodată spre ea cu pas hotărît, m-am apropiat ca să împiedic un scandal.

— Slawek o să știe — șuieră veninos Lili.

— Slawek o să știe sigur — replică Misia în șoaptă. Poate chiar știe.

— Cum?

— I-am scris.

— Prin nemoțoiul ăla? Ai înnebunit? Vrei să-l dea pe mîna Gestapoului? I-ai dat nemțoiului adresa lui Slawek?

Misia coborî vocea:

— Toate sîntem condamnate la moarte. Werner o știe. Trebuie să fugim.

I-am astupat cu mîna gura lui Lili, ca să-i înăbuș strigătul. Era prea cumplit. Celula nu putea să afle vestea în chip atît de brutal.

De cîtva timp, prin Rawa, prin Helena, ajunseseră la noi unele zvonuri: urma să fim duse în alte parte. Într-un lagăr de concentrare. Evenimentul era comentat sub toate aspectele. În afară de femeile mai în vîrstă, pentru care munca fizică însemna o diminuare a șanselor de a supraviețui, toate ne bucuram de o asemenea eventualitate.

Lagăr, nimeni nu ştia precis ce înseamnă. Lagărele se aflau undeva în Germania; cu puţin înainte de a fi arestată, mai mulţi dintr-ai noştri fuseseră deportaţi acolo şi familiile începuseră să primească mici cărţi poştale conţinînd cincisprezece rînduri scrise cu creionul în germană: „Sînt sănătos — se scria invariabil. Mă simt bine aici. Trimiteţi-mi pachete". Corbul negru al cenzurei ştampila într-un colţ cartea poştală.

Aşadar, lagărele nu însemnau iadul. Da, exista foamete, pentru că toată lumea cerea în primul rînd hrană. Dar şi aici, în închisoare, răbdam de foame. Cel puţin acolo puteai să te bizui pe pachete. Şi-apoi nu zăceai închis, ca aici, între patru pereţi de celulă. Poate că se muncea la cîmp sau într-o uzină. Nu ne era frică de muncă: aşadar, cu un dram de noroc, poate o să fim trimise la cîmp, deci afară, în aer liber. Aerul proaspăt şi mişcarea preţuiau, firește, mai mult decît jilăveala zidurilor şi imobilitatea forţată. Era mai uşor de suportat, mai sănătos! Ogoarele sau, poate, o pădure, o adevărată lume liberă de care zidurile nu ne-ar mai fi despărţit.

O dată cu venirea primăverii, aveam în aceeaşi măsură nostalgia verdeţei, a pomilor şi a ierbii ca şi a piinii. Primele părăluţe şi pansele de pe răzoarele din curte erau prilej de încîntare pentru noi. Prefacerile de pe crengile castanilor, mugurii care se umflau, care, de la verdele-crud treceau la verde-închis, frunzele deschizîndu-şi deodată mîinile lor boţite cu cinci degete ne înteţeau şi mai vîrtos această foame suplimentară. Ah, ce bucurie însemna lagărul! Numai de ne-ar duce într-un lagăr! repetam noi, şi doamna Radomska citea în cărţile de joc şi-n visele noastre semnele sigure ale unei importante schimbări în bine.

Totul era doar o chestiune de timp, doar cîteva luni pe care aveam să le petrecem în acel lagăr — căci, la

urma urmei, nu eram condamnate să rămînem acolo ani de zile! Şi bărbaţii, care nu fuseseră împuşcaţi la şcoală, oare nu se aflau tot acolo? Poate că o să mergem în acelaşi loc şi o să-i regăsim?

Deci lagărul însemna posibilitatea de a primi pachete, muncă în aer liber, mai multă libertate şi — cine ştie? — poate eventualitatea de a-i revedea pe cei care, ca şi noi, nu fuseseră condamnaţi la moarte.

Aşadar, dezvăluirea pe care tocmai ne-o făcuse Misia mai întîi m-a uimit. Apoi i-am dat pe loc crezare. Cu siguranţă că era adevărat, deoarece venea de la Werner. El n-ar fi înspăimîntat-o inutil pe Misia. De bună seamă că ştia din sursă sigură. Avea un post mai bun decît Rawa ca să poată obţine asemenea informaţii.

Încă îi mai astupam gura lui Lili. Simţeam cum tînăra fată se linişteşte. Încetă să se mai zbată. Acum credea şi ea.

— Nimeni afară de noi nu trebuie să ştie — adăugă Misia.

Recomandare de prisos. Ştiam prea bine, şi Lili, şi eu, că n-aveam dreptul să împărtăşim acest secret şi celorlalte. Era vorba nu numai de siguranţa noastră, de aceea a lui Werner, de succesul eventualei noastre evadări, dar şi de siguranţa lui Slawek, care, undeva, dincolo de aceste ziduri, îşi punea viaţa în pericol pentru noi şi era singura noastră şansă de salvare.

Să evadăm, uşor de zis! Dar cum? Cînd? Pe unde? Zidurile închisorii erau aproape la fel de înalte ca pomii, iar portalul pe care îl întrezăream de departe, din perspectiva curţilor, era ferecat cu drugi de fier şi păzit. Simţeam prea bine că paznicii polonezi ne simpatizau, dar era şi un pluton al jandarmilor noştri, aceia de la şcoală, detaşaţi cu siguranţă aici pentru a exercita o supraveghere suplimentară din pricina noastră.

Deci trebuie că existau alte planuri în privința noastră; nu eram tratate ca ceilalți deținuți, cei mai mulți de drept comun, executînd o pedeapsă pentru un furt sau un omor comis înainte de război. Prezența jandarmilor aici își justifica pe deplin sensul în clipa aceasta, cu prilejul acestei dezvăluiri. Siluetele lor deveniră amenințătoare.

În afară de aceste obstacole exterioare, numai faptul de a putea ieși din celulă cerea imperios o aranjare specială a serviciului de pază pe coridoare. Nu încape îndoială că Rawa ne era favorabil, dar pînă la ce punct? Oare să credem că Slawek reușise să ia legătura cu Rawa, să-l convingă sau să-l cumpere, și că pînă la urmă acesta acceptase să deschidă ușa celulei? Dar el nu făcea de pază decît pe coridor. Pentru a ieși din clădirea noastră, pentru a ajunge în prima curte, trebuia să străbați un alt coridor lung, unde se afla alt gardian, apoi, înainte de a ajunge la portal, trebuia s-o apuci pe o mică galerie pe sub arcade, apoi să traversezi curtea unde ne plimbam, și pe urmă încă o curte; iar în această curte făceau de pază un gardian polonez și un jandarm german. Admițînd că germanul o să fie Puștiul, rămînea polonezul, cu care, de asemenea, ar fi trebuit să se ia legătura, să fie convins sau cumpărat. Și numai atunci se punea problema portalului.

Nu, nu era cu putință. Era o utopie. Pentru a face lucrurile cum trebuie, ar fi însemnat ca toți gardienii polonezi din închisoare să fugă împreună cu noi. Deoarece ar fi urmat represaliile. Toți aceștia, oameni căsătoriți și capi de familie, pașnici funcționari dinainte de război, care-și făceau meseria ca niște plantoane cumsecade într-o primărie, care erau buni cu noi, din pricina noastră aveau să fie arestați, chinuți și, cine știe? împușcați.

Aceste gînduri ne treceau prin cap, mie și lui Lili. Tă-

ceam, strîns înlănțuite una de alta, în spatele mormanului de rogojini. Ce răspuns la temerile noastre, Misia spuse simplu:

— Werner o să ne-ajute.

Ne-am despărțit ca să n-atragem atenția celorlalte, care ne și aruncau priviri neliniștite, bănuind vreun secret.

Primul semn al ajutorului eficace dat de Werner: pe neașteptate Misiei, lui Lili, doamnei Radomska, mie și Helenei ni se distribuiră pachete. Toate erau la fel și proveneau cu siguranță din aceeași sursă. Lili strînse din dinți cînd văzu la Helena exact aceleași lucruri ca la ea: o periuță de dinți, pastă de dinți, un săpun, un cubuleț de miere sintetică și altul de margarină. Cîteva zile mai tîrziu, toate femeile din celulă, fără excepție, primiră un pachet; pentru acelea care nu mai aveau familie — ca Joanna, al cărei bărbat fusese arestat o dată cu ea — expeditorul era Crucea Roșie.

Pachetele făcură ca optimismul să curgă în valuri. În primul rînd, familiile noastre ne regăsiseră. Poate că fuseră anunțate oficial. Asta însemna deci că ne tratau mai bine, că ne acordau aceleași drepturi ca celorlalți deținuți. Poate că o să avem dreptul să primim și vizite. Poate că nici nu mai era vorba să ne deporteze, poate că or să ne elibereze. Cînd? În ce ordine?

Neobosite, cărțile de joc ne răspundeau, visele la fel. Am început să visăm case și pajiști, bucăți de pîine — dar o singură bucată într-un vis — și flori, flori colorate, firește, niciodată albe. Deci numai prevestiri bune. De altfel, Pythia noastră modifica cheia viselor în funcție de evoluția favorabilă a situației. Numai noi trei, legate printr-un jurămînt mut, nu luam parte la euforia generală.

Apăsînd pe tubul cu pasta de dinți, Misia simți ceva

tare înăuntru. Era un bilețel înfășurat și ocrotit de o foiță de cositor. Lili, pălind de gelozie o clipă, făcu la fel și găsi și ea un bilet de la Slawek. Le supravegheam pe Helena și pe doamna Radomska, dar nu părea să li se fi întîmplat ceva asemănător: de altminteri, nici mie.

Slawek, cu un scris foarte mărunt, dar foarte citeț, ne felicita pentru că am înnodat acest contact, ne încuraja să fim „dîrze", ne cerea să nu ne pierdem speranța și ne informa că va continua să comunice cu noi prin aceeași „persoană de încredere". Misia era în al șaptelea cer. Lili a fost obligată, vrînd-nevrînd, să-i dea dreptate. Încetă să-i mai facă mutre și se strădui chiar să șteargă impresia purtării sale anterioare.

De atunci stăteam toate trei îndelung sub fereastră, după grămada de rogojini, discutînd în șoaptă despre eventuala noastră evadare. Misia ne mărturisise că are încredere în Puști; cît despre Slawek, crezusem totdeauna orbește în el.

Slawek avea un temperament de șef. Chiar la liceu, băiețandru, fiind, se bucura în fața colegilor lui de autoritate datorită superiorității lui morale și intelectuale; crescuse prea repede și, în realitate, era mai șubred decît alții și nu se remarcase niciodată pe stadion; refuzase să se înroleze în asociațiile de tip „Ura, trăiască Patria", dovedind astfel o surprinzătoare independență de gîndire pentru vîrsta lui. Cînd, după septembrie '39, veni într-o seară la mine — locuiam încă în vechiul meu apartament — și-mi propuse să intru într-un grup de rezistență pe care-l crease și-l conducea chiar el, era de pe atunci un om matur. Putea fi luat foarte ușor drept un neamț, fiind un blond frumos, și, în uniformă, ai fi putut să juri că-i unul dintre acei cuceritori germanici care tocmai să năpustiseră asupra țării noastre, în triumf-

ful tancurilor şi al motoarelor. De altminteri, datorită doamnei Goldberg, vorbea perfect limba acestora.

Într-o zi, pe strada principală a oraşului nostru, am rămas încremenită de uimire. Cu aroganţa specifică ocupantului, în uniforma Wermacht-ului, un alter-ego al lui Slawek îmi ieşi în întîmpinare. Automat, m-am apropiat de bordura trotuarului spre a-i face loc să treacă.

Nu-mi aruncă nici măcar o privire, dar în colţul gurii îi tremură un rîs stăpînit cînd trecu pe lîngă mine, ceea ce mă făcu să cred că putea prea bine să fie Slawek însuşi. N-am dormit toată noaptea, pradă unor groaznice bănuieli. Oare să fi trădat? Asemenea trădări erau foarte rare, dar totuşi aveam un exemplu. Părinţii unuia din foştii mei elevi, un cuplu germano-polonez, se înscriseseră — mai mult din obligaţie decît din convingere — în Volksliste[1]. Se cuvenea să aibă foarte mari avantaje. În realitate, băiatul a fost înrolat în armată şi trimis undeva. A venit la mine în uniformă pentru a-şi lua rămas bun şi a se justifica. N-am ştiut să fiu indulgentă.

— Există pădurea — i-am spus eu.

— Cum adică, pădurea?

Lăsîndu-l să vadă ceea ce gîndeam, m-a cuprins brusc frica. Nu venise să-mi ceară un sfat, vroia numai să-i încuviinţez hotărîrea, să admit că n-avea altă alegere. Cum să-i explic că alţi băieţi de vîrsta lui se ascundeau în păduri şi se pregăteau acolo pentru luptă, şi că mi-era uşor, cu ajutorul lui Slawek, să-i procur şi lui acte false de identitate?

— Eşti mare — i-am spus — ştii ce faci . . .

Nu era chipeş ca Slawek: uniforma nu-i venea bine; de fapt, şi pentru el era tot o uniformă a duşmanului.

[1] E vorba de înscrierea în grupul etnic de origină germană. (n.t.).

Mai era încă la vîrsta cînd părinții hotărăsc ce să facă. Era un fiu bun, îi lipsea, poate, numai imaginația, poate n-avea voință. N-ar fi trebuit să-l condamn.

Stăteam amîndoi stingheriți lîngă ușă; s-a lăsat o lungă tăcere.

— La revedere, doamnă — spuse el, în sfîrșit, cu o neașteptată inflexiune a vocii sale de adolescent.

Rămase cu mîna în aer.

— De ce nu *Heil Hitler?* l-am ironizat eu, cu o cruzime prea ușuratică.

Se răsuci pe călcîie și ieși trîntind ușa.

Mult timp amintirea acestei scene m-a tulburat. Eu, educatoarea, eu, domnișoară Dominika cea atît de „dreaptă" și care „cunoștea atît de bine viața", n-ar fi trebuit să mă port astfel. N-aș fi dăunat nici destinului patriei, nici mie întinzînd mîna acestui băiat, care avea nevoie de acest lucru mai mult ca de orice altceva. Dar era prea tîrziu; l-am auzit coborînd repede scara, împiedicîndu-se, cu bocancii lui noi de soldat.

Portăreasa, alarmată, veni imediat.

— Ce s-a întîmplat la dumneavoastră?! O percheziție? O rechiziție?

— Nu, nimic. Cineva care a greșit adresa.

Un dram de loialitate față de băiat m-a oprit să spun că era polonez, elevul meu, n-am vrut ca numele lui să fie supus oprobiului public.

Cu Slawek putea să fie o istorie asemănătoare, dar era oare cu putință? M-am liniștit repede: a doua zi, el bătea la ușa mea, îmbrăcat civil. Izbucni în rîs:

— *Heil Hitler!* spuse ridicînd brațul. Ei, v-am păcălit straşnic! Dar nu-i așa că sînt un german frumos? Nici maică-mea nu m-ar fi recunoscut, dumneavoastră însă da, imediat. Ba chiar mi-a fost teamă să nu-mi vorbiți.

Avea nevoie să se deghizeze astfel pentru unele treburi ale Rezistenței; știam de existența acelei uniforme germane, ascunse undeva, și că Slawek o îmbrăca la nevoie. Oare avea s-o folosească și acum? Îl vom vedea oare ivindu-se într-o noapte și făcînd de pază aici în curte?

Totul părea cu putință din partea celui mai viteaz dintre Kmicic-ii și Konrad-ii mei, din partea acelui Slawek, care altădată se eschivase de la ceremoniile oficiale — sărbătorile noastre naționale, 3 mai și 11 noiembrie — vădind neliniștitoare tendințe de a lua în zeflemea lucrurile sacre, dar care, din prima iarnă a ocupației, își risca nepăsător viața și libertatea pentru a apăra idealurile de care înainte făcuse atît de puțin caz.

Surprinsesem aceeași metamorfoză la Zygmunt. Dar el, Slawek, nu scăzuse în ochii mei, dimpotrivă. El era conducătorul căruia eu îi dădeam ascultare, ale cărui calități de organizator, ingeniozitate și, în același timp, prudență și simț practic le admiram. Cea mai bună dovadă în această privință era faptul că nu-l prinseseră și că nu putuseră dovedi nimic nici împotriva noastră, care totuși eram arestate din cauza lui, iar germanii continuau să se piardă în tot soiul de ipoteze.

Dacă cineva putea să ne scoată de aici, să ne scape, apoi acela era Slawek. El singur. Slawek și Werner. În afară de faptul că era îndrăgostit de Misia și că scria versuri proaste, nu știam nimic despre Werner. Dar fiindcă iubea, prin însăși dragostea lui se afla de partea noastră și putea să influențeze întreaga acțiune în chip hotărîtor.

Zilele treceau, martie se perinda și sărbătorile Paștelui se apropiau, primul nostru Paște în închisoare.

Datorită Ritei, am trăit Săptămîna Mare respectînd întocmai desfășurarea ei cronologică și liturgică. Doamna

Radomska şi corsetul său îşi croiră graţios drum pentru a-i face loc la masă. Dar Rita prefera să străbată celula în lung şi-n lat şi astfel, tot umblînd de colo-colo şi mutînd semnul în cartea-i de rugăciuni, ne citea din Epistolele Apostolilor şi din Evanghelii.

„Doamne, nu îndepărta de la mine ajutorul tău; ai grijă şi mă ocroteşte. Scapă-mă din gura leului şi salvează-mă de coarnele inorogilor. O, Doamne Dumnezeul meu, priveşte-mă, de ce m-ai părăsit?“

Urmăream pas cu pas, cuvînt cu cuvînt, evoluţia dramei.

„Timpul meu se apropie, zicea Isus. Fiul omului va fi predat spre a fi răstignit...“ „Părinte, ia de la mine paharul acesta.“ Şi-apoi mica frază emoţionantă privitor la cele douăsprezece legiuni de îngeri, pe care tatăl le-ar fi trimis dacă fiul i le-ar fi cerut. Apoi toate fazele procesului de la Anna pînă la Caiafa. În sfîrşit, judecata, condamnarea şi executarea.

Douăsprezece legiuni de îngeri n-ar fi fost prea mult ca să ne scoată de aici, ca să îndepărteze acest pahar de buzele noastre. N-aveam decît doi tineri, însufleţiţi de cele mai bune intenţii, dar ce puteau ei să facă împotriva gratiilor, a zidurilor, a gardienilor şi a războiului? Eram cuprinse cînd de nădejde, cînd de îndoială, trăind rînd pe rînd clipele propriului nostru calvar.

Un alt pasaj, de asemenea, m-a izbit: *Libera nos, Domine* „Scapă-ne, Doamne, de toate relele trecute, prezente şi viitoare“. Înţelegeam „prezente şi viitoare“, dar de ce „trecute“? Oare va trebui, într-adevăr, cînd vor fi trecut, să te rogi pentru că ai scăpat de relele cărora le-ai supravieţuit? Păi atunci nu s-ar mai isprăvi niciodată cu ele! Mi-am jurat că, dacă voi scăpa, dacă toate acestea vor deveni trecut, să mă descătuşez eu însămi de asemenea rele fără a-l însărcina pe Dumnezeu. Voi uita tot, nu

voi vrea nici măcar să-mi amintesc, nici să-mi repet într-una, orice ar fi. Scapă-mă, Doamne, dacă vrei, dacă poți, dacă exişti, de ceea ce este, de ceea ce ne ameninţă. Trecutul va fi numai şi numai treaba mea, n-am să te supăr cu asta.

Duminica Paştelui sosi, radioasă, primăvăratică. Ciorile croncăneau de bucurie în castanii din parc, printre cuiburile lor suspendate în nori şi azur. În fundul coridorului nostru, în clădirea femeilor, se pregătea pe o masă de brad un altar improvizat. Capela închisorii era mult prea mică pentru a încăpea acolo toată lumea şi preotul trebuia să vină aici să oficieze o liturghie numai pentru femei.

Cele mai evlavioase dintre doamnele noastre, doamna Radomska şi căpităneasa, posteau de o săptămînă, adică lăsau eroic pe fundul strachinilor cîteva bucăţele de maţe de cal din raţia lor de ciorbă. O să se ţină seama în ceruri. Doamna Dabrowska, cu o lipsă de scrupule eretică, înghiţea pe nerăsuflate toate aceste resturi. Cele mai multe dintre noi se pregăteau, dacă nu pentru spovedanie — Rawa nu ne dădea prea multe speranţe în această privinţă nouă, deţinutelor politice — cel puţin pentru împărtăşanie, iar spre a fi demne să o primim, doamna Radomska, preotul nostru, ne făcu un fel de examen de conştiinţă în public şi, cu de la sine putere, acordă întregii celule dezlegarea de păcate. Totuşi fără a impune vreun canon.

— Maica ta Cristoase! izbucni ea. Numai să-ncerce vreun popă să-mi dea mie un canon! Păi ispăşim aici păcate cu vîrf şi îndesat, cîte n-o să mai putem săvîrşi vreodată...

— Afară de unele dintre noi — zvîrli doamna Dabrowska, arătînd cu o privire elocventă spre Misia şi spre Helena.

Episodul Magdalenei spălînd picioarele lui Cristos cu uleiuri de preț și ștergîndu-i-le cu părul ei îmblînzi totuși atitudinea celulei față de cele două păcătoase notorii. De altminteri, timpul trecea ștergînd din amintire căderea Misiei; cît despre Helena, ea rămînea neschimbată, trebuia să ne resemnăm și să n-așteptăm nimic din partea ei. Puștiul nu se mai arătă nici în curte, nici pe coridor; alți jandarmi păzeau noaptea. Dimpotrivă, Rawa ne făcu tuturor o surpriză plăcută.

În noaptea de vineri spre sîmbătă în Săptămîna Mare, noaptea patimilor, „noaptea neagră", el o chemă pe Helena pe coridor. N-o să-i meargă de data asta! Magdalenă sau nu, asemenea lucruri să se petreacă în vinerea sfîntă, Maica ta Cristoase, trebuie să nu te temi cîtuși de puțin de Dumnezeu!

Dar ea se înapoie, împovărată mai mult ca oricînd de daruri și, chicotind, începu să împartă fiecăreia, cu o bucurie într-adevăr sinceră, un ou de Paște pictat și o bucată de cîrnat tradițional. De asemenea, adusese o crenguță de salcie și un ditai mănunchi de violete. Asta schimba tot.

Nu mai sufeream nici așa rău de foame; pachetele soseau destul de regulat și, în ciuda faptului că erau neîndestulătoare, ce-i drept, situația nu mai părea dramatică în această privință. Dar ouăle de Paște! Crenguța! Violetele! Misia agăță rămurica în spatele etajerei și își sacrifică gamela ei roșie pentru a pune floricelele în apă; nu le scotea decît atunci cînd își sorbea ciorba în grabă. Aceste lucruri mărunte care dovedeau că cineva își amintește de noi, că ne iubește ne umpleau sufletul de optimism, de duioșie. Rawa înfruntase primejdii, trecînd pentru noi prin fraudă cele treizeci și patru de ouă. Știam că la poartă, înainte de a-și lua în primire serviciul, gardienii polonezi erau minuțios percheziționați. Totuși el o

făcuse, riscase, şi cînd îşi termină serviciul, trezi toată clădirea înainte de apel, intonînd cu vocea lui de bas: „Înalţă-te, zi triumfală!".

În oraş, clopotele se dezlănţuiau. Lumea era frumoasă, oamenii buni, închisoarea un vis urît care avea să se sfîrşească, la fel ca războiul. O să înviem! În dimineaţa de Paşte, soarele bătea în fereastră, iar pe coridor era un du-te-vino neobişnuit: ştiam că sînt pregătirile pentru liturghie; această atmosferă de sărbătoare ne tulbură. Ne spălasem şi ne pusesem rufe curate din pachete. Datorită prafurilor pe care expeditorii noştri ni le trimiteau — surprinzător de avizaţi — lupta împotriva păduchilor era cîştigată. Misia rînduise ouăle primite pe marginea etajerei, obţinînd un şir multicolor. Aşteptam liturghia pentru a ciocni oulele noastre de Paşte şi doamna Radomska ne punea să rostim rugăciunile cuvenite, depănînd mătăniile ei.

În sfîrşit, de pe coridor răzbătură scrişnetele zăvoarelor şi paşii deţinuţilor scoşi din celule. Stăteam lîngă uşă, aşteptînd să ne vină rîndul, ca pentru golirea hîrdăului. Dar clinchetul snopului de chei trecu mai departe; erau scoase femeile din celălalt capăt al coridorului, iar celula noastră rămînea zăvorîtă. Doar ochiul rotund şi inexpresiv al Zyziei se aţinti o clipă asupră-ne prin vizetă.

Doamna Radomska îşi frîngea mîinile:

— Maica ta Cristoase, ne-au uitat!

Era cu neputinţă, nu puteam lăsa să se întîmple una ca asta. Ca la un semn, ne-am repezit toate şi am început să batem cu pumnii-n uşă, chemînd gardiana de serviciu, ca atunci cînd Krystyna îşi pierduse cunoştinţa.

Se iscă forfotă pe coridor, discuţii purtate în şoaptă. În sfîrşit, după o bucată de vreme, Zyzia întredeschise uşa, blocînd trecerea.

— Pentru voi, nu există autorizație — ne spuse. Pentru politici, comisarul a interzis... Dar dacă stați liniștite și nimeni nu iese din celulă, nici măcar un pas afară, e limpede?... vă las ușa deschisă.

Am cedat locul în fața ușii crăpate doamnei Radomska și căpitănesei, care căzuse în genunchi. Din depărtare, amplificat de ecoul bolților, auzeam glasul preotului care slujea și răspunsurile corului alcătuit din deținuți aflați acolo cu autorizație specială. „Înalță-te, zi triumfală!" intonă preotul. Privilegiatele de pe coridor reluară cîntecul de Paște, și noi, o dată cu ele. Asta a fost tot. Nici vorbă de împărtășanie pentru noi: doamna Radomska n-avea totuși harul să sfințească pîinea noastră cazonă. Tăie în bucăți oulele binecuvîntate și ni le împărți. Aveau un gust amar.

Dintr-o dată, situația noastră nu ni s-a mai părut atît de favorabilă, nu ne tratau nici măcar ca pe deținutele de drept comun, care, ele, cel puțin, își cunoșteau sentințele.

— Ce să-i faci? se consola doamna Dabrowska. Au instrucțiuni și trebuie să le respecte.

Minimaliza problema. De bună seamă, liturghia și împărtășania nu reprezentau mare lucru pentru ea. De altminteri, se lăuda că este „roșie", ca toți cei de la primărie din orașul nostru.

Deși apa a fost schimbată ori de cîte ori s-a golit hîrdăul, violetele s-au ofilit repede. Cojile pictate ale oulelor sfîrșiră în hîrdău. De la primul Paște petrecut în închisoare nu ne rămase decît crenguța prinsă într-o crăpătură a etajerei. Tot așa o lăsasem pe a mea acasă, sub medalionul Fecioarei din Wilno.

XI

Într-o zi, în timpul plimbării de după-amiază, Franek îmi strecură o bucățică de hîrtie. Am ținut-o strîns în pumn pînă m-am întors în celulă. De ce mi-o dăduse mie în loc să i-o fi dat mai degrabă Misiei sau lui Lili? Se strecurase în fugă ca un șoarece în jurul cercului și dispăruse: fără îndoială, mă aflam mai la îndemîna lui. Zyzia se încălzea la soare rezemată de zid, dar era pe jumătate oarbă. De altminteri, nimeni nu observase nimic, nici chiar fetele.

În chip vădit, soarta îmi hărăzea rolul de intermediară.

Primăvara era în deplina ei splendoare; din parc veneau miresme de pămînt reavăn, castanii înfloreau. Era ziua cînd se primeau pachete și portița portalului se întredeschidea neîncetat; altă dată aș fi dorit ca plimbarea să se prelungească pentru a putea să mai arunc o privire spre pîlcul de oameni liberi de cealaltă parte a porții, dar acum mă grăbeam să intru în celulă ca să aflu ce scrie în bilet.

Era un mesaj scurt și autoritar al lui Slawek: „Fiți gata! Totul e pregătit. Nu dormiți în noaptea de joi spre vineri".

Ne-am sfătuit febril sub fereastră, în spatele rogojinilor. Mai întîi — cam pierdusem noțiunea timpului — trebuia să ne asigurăm că era într-adevăr marți. Celorlalte ce să le spunem? Cum să le pregătim? Slawek pomenea

de toate treizeci şi patru, sau numai de noi trei, în plus poate Helena şi doamna Radomska, care se împrieteniseră mai mult cu el? Şi Krystina, care se afla acum la infirmerie? Oare trebuia s-o facem să se întoarcă în celulă în noaptea aceea? Dar cum? Era, într-adevăr, cu neputinţă. Ne consolam gîndindu-ne că poate se va amîna execuţia bolnavilor.

Nu, în nici un caz nu puteam să fugim singure. N-aveam dreptul. Werner spusese limpede: „Toate sînteţi condamnate la moarte, toate treizeci şi patru". Cea mai înaltă instanţă a lor venise să ne judece la şcoală, iar acest tribunal nu dădea decît două sentinţe: achitarea — şi în acest caz urma imediat punerea în libertate — sau condamnarea la moarte pentru înaltă trădare. Nimic altceva. Ori nici una din noi nu fusese pusă în libertate; aşadar, însemna moartea; nici o îndoială în această privinţă şi Werner îi explicase limpede Misiei. Şi dacă nu fusesem executate imediat, ca unii dintre bărbaţi şi două dintre tovarăşele noastre, era un capriciu din partea lor sau se datora unei dificultăţi de ordin tehnic. Sau credeau că am putea să le fim de folos la confruntările cu cei care nu fuseseră încă arestaţi. Cît despre bărbaţi, dacă doi sau trei fuseseră puşi în libertate la şcoală, ceilalţi erau duşi undeva ca şi noi; Werner nu ştia în ce loc, însă, mai curînd sau mai tîrziu, şi pe ei îi aştepta moartea.

Ne venea greu să deliberăm şi se ridicau nenumărate probleme, mai cu seamă că nu puteam să ne şuşotim prea mult în colţul nostru. În sfîrşit, am ajuns la concluzia că nu trebuia să spunem tot adevărul celor din celulă. Joi seara, după apel şi golirea hîrdăului, una din noi, şi era mai bine să fiu eu, va anunţa că în noaptea aceea o să fim transportate într-un lagăr, că ştiam asta din sursă sigură de la cineva din închisoare, că deci tre-

buia să ne culcăm îmbrăcate şi să ne prefacem că dormim (dar, mai ales, să n-adormim) şi să fim gata, căci în asemenea cazuri, de cele mai multe ori abia dacă ai timp să te-mbraci şi să-ţi iei lucrurile.

Nădăjduiam toate trei că pînă joi seara Werner o să vină la fereastră să ne spună ceva mai mult, Lili însăşi sugerase — neputîndu-se abţine de data asta — că ar fi bine să fixăm dinainte cîteva amănunte cu el; dar curtea era neîncetat străbătută în lung şi-n lat de alţi jandarmi cu cască, printre care ni se părea uneori că recunoaştem pe vechii gardieri de la şcoală. Firește, nici unul nu se apropia de fereastra noastră.

Între timp, ca din întîmplare, am adus vorba despre plecarea într-un lagăr; momentul se apropia — ziceam noi — Franek îi şoptise un cuvîntel uneia dintre noi şi chiar Katelbina ne dăduse de înţeles. Mai mult decît Zyzia, Katelbina ne arăta simpatie, ne acorda favoruri, ne prelungea plimbările pe vreme frumoasă şi era generoasă cu „raţiile“ noastre de ciorbă. Cînd făcea de serviciu pe coridor şi striga „Apelul“! sau „Golirea hîrdăului!“, glasul ei răsuna voios, nu ca un ordin, vestea parcă ceva plăcut, pe cînd vocea Zyziei, firește posacă, bombănea şi ne sicîia. De asemenea, Katelbina, din proprie iniţiativă, ne ridica din cînd în cînd moralul.

— „Soarele se-nalţă . . . “ — spunea ea.

— „Sikorski e mai aproape“ — răspundeam noi.

O formulă ce data de pe vremea cînd eram libere. Dar, cine ştie? Poate pe front lucrurile se schimbaseră. Poate că războiul luase, în sfîrşit, un curs mai favorabil.

Ştiam că încă nu era totul pierdut, că exista Anglia şi că acolo armata noastră se reorganiza. Ziarele clandestine pe care le redactam împreună cu Slawek erau pline de veşti optimiste. Batalioanele duşmane străbăteau cu aroganţă străzile oraşului nostru, cîntînd: *Und*

wir fahren gegen En-ge-land[1]*!*, dar noi, noi știam bine că o să-și rupă dinții în această insulă și că n-o s-o lichideze așa de ușor ca pe Franța.

Căderea Parisului fusese pentru noi un șoc îngrozitor, mai îngrozitor chiar decît căderea Varșoviei. Tocmai mă întorceam de la țară, avînd în sacoșă un pui pe care o țărancă binevoise să mi-l vîndă, fiindcă una din elevele mele îi era vară. O zi splendidă, un amurg trandafiriu lumina cerul. Văzînd de departe un grup de oameni înconjurat de jandarmi, m-am alarmat.

Era o razie?

Nu, nu se vedeau nicăieri camioane. Dar în difuzoarele instalate la răspîntii o voce de bărbat striga în poloneză știrea voioasă, iar jandarmii îi sileau pe trecători să asculte. Parisul fusese cucerit. Armata germană defila pe Champs-Elysées, pe sub Arcul de Triumf.

Oamenii plîngeau și, fără să le pese de palme și de lovituri cu patul puștii, plecau nevoind să audă, sau rămîneau încremeniți ca niște stane de piatră. Apoi un bărbat și-a scos șapca, toți l-au imitat și am rămas tăcuți ca în fața unui mormînt deschis.

Însemna sfîrșitul, dezastrul, condamnarea la moarte a noastră a tuturor. Cum era cu putință? Franța cea mare și bogată împărtășea soarta noastră, ba chiar se supusese mai repede decît noi, care am vrut să ținem piept blindatelor cu lăncile ulanilor noștri? De altfel, nu ne supusesem, nimeni nu semnase nici armistițiul, nici capitularea generală, nici un guvern nu trata cu dușmanul, și acolo... Era oare cu putință, așa cum striga vocea din difuzor, ca tinerele franceze să arunce flori coloanelor în marș? Acest amănunt era o minciună, o viclenie propagandistică pentru a încerca să ne zdrobească definitiv.

[1] Mergem împotriva Angliei (în limba germană în text). (n.t.).

Împreună cu Slawek, ne-am făcut destul sînge rău ca să găsim tonul potrivit, ca să descoperim un nou filon optimist care să ne îngăduie să vieţuim şi să supravieţuim pentru a ne îndrepta speranţa într-o nouă direcţie. Franţa căzuse. Exista însă Anglia, iar în Anglia, ai noştri, Sikorski se afla acolo. Şi „Soarele ne-nalţă, Sikorski e mai aproape...“

Dar la orizont, soarele cobora în loc să urce: a doua iarnă de război începea. Totuşi formula îşi păstra întreaga-i magie. După iarnă o să vină primăvara şi, o dată cu ea, dezastrul germanilor, eliberarea. Şi chiar atunci, în toiul iernii, am fost arestate. Dar astăzi soarele se înălţa din ce în ce mai sus pe cer, zi de zi, primăvara triumfa, şi dacă Katelbina ne lansa acest apel, însemna că ceva urma să se întîmple.

Chiar dacă mai aveau timp să ne deporteze, n-o să fie pentru multă vreme. Ei, şi ce? O să cunoaştem un nou colţişor de lume, după care, foarte curînd, o să fim repatriate cu toate onorurile.

Iată despre ce discutam în jurul mesei şi vegheam asupra acestui foc, îl înteţeam...

Dintre noi, numai Rita trecuse graniţa: fusese la Viena şi la Dresda. O ascultam ca pe un oracol. Ce oraşe frumoase! Ce multe monumente vechi! Şi cît de amabili oamenii! Cunoscuse cîţiva mai îndeaproape, îşi amintea de adresele lor. Erau cunoştinţe de-ale soţului ei, un istoric de artă, care înainte de război plecase acolo să studieze. Dacă aşa stăteau lucrurile, n-aveam de ce să ne considerăm pierdute, ea putea să ne călăuzească, să ne arate muzee, să ne slujească de „cicero“, după cum zicea.

— Însă nu ştiu dacă asta o să intereseze pe toate doamnele — adăugă ea, cu tonul înţepat al celei care se consideră ca făcînd parte dintr-o elită.

În afară de tinerele fete, de doamna Lichniakowa cea

șchioapă și de mine, la toate celelalte Rita se uita, de fapt, plină de dispreț.

Eroare. Toate erau interesate, chiar și acelea care, ca Helena sau ca doamna Dabrowska, nu puseseră în viața lor piciorul într-un muzeu și nu fuseseră la teatru decît pentru a asculta operete, chiar și acelea care nu citiseră nimic altceva în afară de romane-foileton și cartea lor de rugăciuni. Într-atît ne lăsam legănate de vise, încît ajunsesem să ne considerăm favorizate de soartă, și deportarea în lagăr ni se părea un fel de excursie turistică gratuită, de care multe dintre noi, dacă n-ar fi fost fericita întîmplare a arestării, nu ne-am fi bucurat niciodată de o asemenea pleașcă.

Cărțile de joc nu mai „oboseau" atît de repede și, cînd erau întinse, confirmau matematic prevederile. Unu, doi, trei — o călătorie. Unu, doi, trei, doi ași, unul de pică, altul de caro — o schimbare în bine, realizarea dorințelor. Și numaidecît urma asul de cupă — casa, familia. Deci reîntoarcerea, salvarea și libertatea.

Cît privește casele, cum arăta căminul fiecăreia, discuțiile nu se mai sfîrșeau. Pe măsură ce trecea timpul și nostalgia noastră sporea, casele noastre se înfrumușețau, erau din nou încălzite, se îmbogățeau cu mobile și covoare. Mesele erau ticsite de bunătăți, soții perfecți, copiii îngeri, căsniciile din ce în ce mai fericite, familiile tot mai unite și mai cu vază. De asemenea, amintirile ultimelor zile, din ultimii ani se estompau din ce în ce spre a face loc celor mai vechi; soții redeveneau logodnici; aflam în ce chip una dintre noi făcuse cunoștință cu omul său, cum acesta se îndrăgostise de ea și o peții se.

Prindea contur în trecut tot ceea ce ne lipsea acum, și cu cît acest trecut era mai îndepărtat, cu atît îl reconstituiam mai lesne, potrivit cu nevoile noastre prezente. Grădinile, plimbările, prînzurile, romanele de dra-

goste, călătoriile — chiar pelerinajul anual la Czestochowa al doamnei Radomska — dacă evocam atît de stăruitor asemenea lucruri, totul se datora faptului că eram închise, despărțite de ai noștri și înfometate. La fel ne „modelam" viitorul: făceam planuri de călătorii, ne făgăduiam să nu mai fim niciodată zgîrcite la băutură sau la mîncare, luam hotărîrea să ne îmbrăcăm bine, să nu ne mai refuzăm nimic. Uitasem burțile și cheliile soților noștri, uitasem că întîrziau cu plăcere la cafenea în fața unui păhărel cu votcă și că uneori ne înșelau. Ne pregăteam să regăsim la ieșirea din închisoare pe adoratorii noștri dinainte de căsătorie.

Numai doamna Dabrowska nu-și dădea frîu liber fanteziei și ne povestea cu cruzime și cu lux de amănunte cum răposatul ei soț o bătea, o trăgea de păr, își bea toată leafa, cum ea, la rîndu-i, îl croia vîrtos cu vătraiul și cît fusese de fericită cînd murise în urma unui chef strașnic.

— Ce pacoste! spunea. Dar cum e turcul și pistolul! O altă femeie mai slabă de înger ar fi devenit o martiră, eu însă îl băgam în sperieți chiar cînd nu era beat. Ehei, nu mai mă prinde nimeni în mrejele căsătoriei! Și totuși n-am dus lipsă de amatori. Treacă-meargă, pentru distracție, cu multă plăcere, nu costă nimic și ține puțin. Dar să se instaleze la mine, să-l mai și servesc la masă, asta nu. Să fiu obligată să-i mai trag și cizmele individului cînd o să vină cherchelit?! De ce? Ca să-l aud sforăind și tușind în urechea mea toată noaptea?

Și teoria pretendenților respinși defila în fața noastră cu un lux de amănunte intime.

Cît despre mine îmi vedeam viitorul într-o școală, cu elevi vioi și bine dotați, cu colegi simpatici, cu ceaiuri sîmbăta, cu un Zygmunt sau chiar cu un Karol. În plus, Karol căpăta acum pentru mine o însemnătate pe care i-o refuzasem totdeauna. Curioasă, mă întrebam: „S-a

căsătorit? E liber? O să-l regăsesc? Oare o să reluăm ce a fost între noi?" Firește, trupul meu, de obicei atît de puțin prezent, atît de docil, începea să se neliniștească.

Numai Joanna nu știa prea bine ce viitor să-și clădească, cu ce crîmpeie din trecut să-și construiască viitorul cuib. Pîntecele i se rotunjea, se umfla, dar copilul tot nu mișca, deși, după părerea cucoanelor noastre, ar fi trebuit să miște de mult. Dacă o să-l nască mort? Dacă tratamentele crude la care fusese supusă, loviturile, emoțiile îi dăunaseră? Dacă o să fie un monstru? Și, chiar dacă totul ar fi mers strună, ce-o să facă cu el în lagăr? Ce-o să se întîmple cu micuțul cînd ea o să se ducă la muncă? Cum o să-l îmbrace? Cucoanele noastre spuneau că ar fi trebuit să aibă de pe acum un trusou pentru noul-născut, să fie gata să completeze scutecele și cămășuțele.

Dacă Joanna ar fi avut pe cineva în oraș, ar fi găsit cu siguranță în pachetele ei lînă și andrele. Dar instituția de binefacere care le expedia nu știa nimic de ea. Cerusem Misiei să-l înștiințeze pe Slawek, cu prima ocazie, că aveam printre noi o femeie însărcinată și să se țină seama de trebuințele ei.

În sfîrșit, mult așteptata joi seara sosi. Dimineața, cînd eram de corvoadă pentru a goli hîrdăul, Rawa tuși cu tîlc în timp ce noi treceam și, prefăcîndu-se că-și vorbește sieși, spuse: „Curaj!" Așadar, nu mai încăpea îndoială, știa, lua parte la acțiune. Și Pușțiul? Cu siguranță avea să fie de gardă la noapte.

Vrînd-nevrînd, am așteptat pînă la golirea ultimului hîrdău, pînă la apelul de seară. Îndată ce femeile au început să-și pregătească rogojinile, le-am vorbit, dar nu prea tare, ca nu cumva să m-audă cineva de pe coridor.

— Doamnele mele, știu din sursă aproape sigură că-n noaptea asta o să fim duse într-un lagăr. Atenție, păs-

trați-vă calmul. Nimeni nu trebuie să bănuie că am fost prevenite. Pregătiți-vă ca de obicei pentru noapte, dar să n-adormiți. Și, mai ales, nu vă dezbrăcați. Sînt în stare — pare-se că au mai făcut-o — să ia oamenii despuiați.

Surpriza n-a fost prea mare și confuzia a durat puțin. Pregătisem bine terenul și experiența dobîndită la școală ușura lucrurile. Nimeni nu voia să meargă în lagăr, în pielea goală sau desculț.

— Maica Ta Cristoase! exclamă doar doamna Radomska. Ce vă spuneam eu? Am văzut de mult în cărțile mele de joc. Și împușcăturile pe care le-am visat aseară? Ei bine, poftim vestea!

În celulă nu se stinsese încă lumina — întrerupătoarele se aflau pe coridor — și toate ne și culcasem, cu pătura trasă pînă sub bărbie. Doamna Radomska nu-și scosese corsetul, care nu se mai înălța lîngă ea ca o armură goală de cavaler medieval, așa cum se întîmpla în fiece seară. Nu-i mai făcea cine știe ce serviciu, căci nu mai avea nici ce să susțină, nici ce să conțină, dar ea declara cu un rest de cochetărie că o strîngea și-l îmbrăca în fiecare dimineață cu un întreg ceremonial.

Se înstăpîni așteptarea. Dreptunghiul ferestrei se așternuse pe podea. Uneori cizme îl străbăteau tiptil. O țineam pe Misia de mînă, n-o lăsam să privească afară. Undeva, pe coridor, zăngăneau chei. Închisoarea dormea ca de obicei. Căpităneasa, pe catafalcul ei, cu mănuși și căciulă, cu mîinile încrucișate pe piept, se războia cu horcăiturile-i astmatice.

Din oraș se auzeau dangăte de orologiu, dar ne era greu să aflăm cît e ceasul după ele, unele fiind în întîrziere, altele înainte sau vestind orele după fantezia lor. Dar miezul nopții trecuse cu siguranță și nu se întîmpla nimic, nu auzeam pe nimeni venind la noi pe coridor.

Numai Misia, Lili și cu mine știam că ușa celulei rămăsese deschisă. După apelul de seară, zăvorul fusese mînuit de mai multe ori, cu vicleșug, iar cheia răsucită în broască tot de cîteva ori. Ochiul lui Rawa se încadrase o clipă în vizetă, apoi micul oblon căzuse la loc. Totuși nu puteam să plecăm înainte de a ni se face semn; inițiativa nu ne aparținea.

Cînd, la un moment dat, doamna Radomska începu să-și spună rugăciunile în șoaptă, i-am fost recunoscătoare. Îi răspundeam cît mai încet cu putință. Între două *Ave Maria* ciuleam urechile. Dar cele trei mistere ale rozariului se perindară și închisoarea continua să doarmă, ca și cum noaptea aceasta nu trebuia să se deosebească întru nimic de celelalte. După rozariu, doamna Radomska își isprăvi stocul de rugăciuni: invocația adresată sfîntului Thadeus Iuda, care, ca văr al lui Cristos, se bucură de favoruri speciale și este salvatorul situațiilor disperate, Tatăl Nostru, Crezul în versiunea sa simplificată și populară, pentru a sfîrși cu acea frumoasă rugăciune, operă anonimă nefigurînd în cărțile de rugăciune, care imploră pe Dumnezeu să-și amintească de noi, așa cum își amintește de crinii cîmpului și de păsările cerului și să ia sub aripile ocrotitoare ale sfintei sale providențe firava noastră slăbiciune.

— „Și cu neclintită credință că răul și binele sînt aceleași dovezi ale iubirii tale“... — tocmai spunea doamna Radomska, cînd deodată, afară, dincolo de fereastră, dincolo de ziduri, răsunară împușcături. Doamne Isuse, război! exclamă ea prostește.

Se auzi tropot de cizme în curte. O siluetă neagră se aplecă o clipă înaintea ferestrei făcînd gesturi disperate și dispăru imediat. Era Puștiul. În același timp, cineva, cu siguranță Rawa, alergă cu pași grei pe coridor, trase zăvorul și răsuci cheia în broască.

Eram din nou închise, pierdute. Slawek nu reuşise.

Ne-am sculat toate şi ne-am grăbit să ne uităm pe fereastră. Curtea era pustie. Undeva în beznă, spre portal, lătratul unei mitraliere acoperi glasurile răzleţe ale puştilor. Pe urmă se aşternu liniştea.

Deodată, în gloata pe care o alcătuiam, am văzut două siluete încăierîndu-se.

— Din cauza ta! striga Lili. Tu l-ai trădat! Tu l-ai vîndut! Din cauza ta şi a neamţului tău blestemat. Tu l-ai atras în cursă!

M-am repezit să le despart. Lili o apucase pe Misia de păr, o zgîria, o muşca cu o furie oarbă. Misia era ca moartă, îşi acoperise faţa cu palmele, nu se apăra.

Toate au înţeles pe dată despre ce era vorba şi ce se plănuise.

— Sub pătură! Băgaţi-i capul sub pătură! urlă isteric doamna Dabrowska. De mult ar fi trebuit să-i venim de hac!

— *Ruhe*[1]*!* strigă Rawa pe coridor.

Şi bătu cu pumnul în uşă. Reacţia a fost imediată. El nu ni se adresa niciodată în germană. Ne-am întors fiecare la locul nostru şi ne-am culcat, ca mai înainte, fără să ne scoatem paltoanele.

— Fapta ta e nesăbuită şi primejdioasă — i-am şoptit lui Lili.

Nu putea s-adoarmă; trîntină pe rogojina ei, îşi muşca pumnii. De cealaltă parte, lîngă mine, Misia zăcea ca moartă. I-am mîngîiat obrazul, dar mi-am retras repede mîna simţind ceva vîscos: sînge. Aşa cum am putut, pe întuneric, i l-am şters. Din fericire aveam o batistă curată.

— Trăieşte! Trăieşte! strigă pe neaşteptate Joanna

[1] Linişte (în limba germană în text). (n.t.).

și începu să țopăie și să danseze în mijlocul celulei, călcînd peste noi. Trăiește!

Avea o înfățișare triumfătoare și rîdea printre lacrimi.

— E nebună! Încă una care și-a pierdut mințile! exclamă doamna Dabrowska.

— Uite, vedeți și dumneavoastră, trăiește!

Joanna îngenunche lîngă mine și îmi apăsă mîna pe pîntecele ei. Sub pielea întinsă am simțit ceva, de parcă ar fi fost un pește bătînd apa cu coada, ceva ca un gest schițat cu teamă. Copilul Joannei trăia; mișcase pentru prima oară; împușcăturile îl treziseră.

Joanna se agita neobosită și vorbea într-una; pentru ea exista un lucru cu mult mai important decît tot ce se întîmpla și mi-a fost greu s-o conving să se culce din nou și să tacă.

Am stat așa întinse pînă dimineață, fără să putem închide ochii, ciulind urechea, străduindu-ne să ghicim după forfota de dincolo de portal ceea ce se întîmplase. Slawek fusese prins? Îl omorîseră? Cineva trădase? Planul întîmpinase un obstacol neprevăzut?

În sfîrșit, se ivi dimineața cenușie și-am văzut fața învinețită a Misiei; din buza-i sfîșiată mai curgea sînge, încleindu-i blana gri de gît.

În zori, Rawa veni ca de obicei și strigă: „Apelul", „Golirea hîrdăului!", dar nici nu se uită la noi cînd trecurăm prin fața cabinei gardienilor. Duceam hîrdăul cu Misia; m-am oprit și l-am pus jos, pretextînd că vreau să mă odihnesc puțin. Ostentativ, el ne întoarse spatele, prefăcîndu-se că socotește și desparte cheile de pe inel.

Nu era nimic de făcut. Trebuia să așteptăm. În orice caz, tot o să aflăm într-o zi sau alta ce se întîmplase în noaptea aceea de joi spre vineri.

XII

Ostracizarea care de la ultimele evenimente o lovise pe Misia ne atinse, de asemenea, într-o oarecare măsură, şi pe noi două: pe Lili şi pe mine. Toate ne purtau pică pentru că nu le împărtăşisem secretul nostru. Ştiau că se pregătea ceva, că „complotam" în spatele lor şi nu ne puteau ierta „uşurinţa", după cum spuneau. Cum îndrăzneam să le hotărîm noi soarta, să pregătim o evadare fără să le cerem sfatul şi fără să ne sinchisim de consimţămîntul lor? Şi ce-o să se întîmple acum? Transferarea noastră într-un lagăr ar putea fi amînată? O să ni se deschidă un nou proces? Doamna Dabrowska declară că se spală pe mîini în această privinţă.

— N-am suflat un cuvînt cînd mă „dezmorţeau" acolo, dar acum o să mă duc prima, dacă se-ntîmplă ceva, şi-o să spun cine-i dumneaei. Încă de cînd eram închise la şcoală se înhăitase cu soldaţii. Noi, noi nu ştim nimic, n-avem nici un amestec.

Eram convinsă că o să se ţină de cuvînt dacă autorităţilor închisorii o să le vină-n minte să facă o legătură între celula noastră şi atacul din timpul nopţii; tremuram pentru Misia, pentru Lili, pentru mine şi pentru Werner. Şi Slawek? Ce mult mă temeam şi pentru el! Reuşise oare să scape din nou? Norocul cu care se mîndrea i-o fi rămas credincios? În ce ne priveşte, soar-

ta noastră era acum definitiv pecetluită. După un asemenea eşec, nimeni nu va mai încerca vreodată să ne ajute să evadăm. Ne aştepta moartea. Nu mai era decît o chestiune de zile, poate de ore. Căci eram pierdute, eu o ştiam.

Lucru ciudat, mă agăţam de viaţă, aşa cum nu mi se întîmplase niciodată. Mă revoltam împotriva morţii. Şi totuşi o chemasem, o dorisem, şi nu numai o singură dată. La şcoală, cînd m-au închis, nădăjduiam că trupul o să mi se şubrezească, că o să leşin şi n-o să mă mai trezesc niciodată. De cîţiva ani aveam oarecari necazuri cu inima; noaptea, mă trezeam şi o simţeam horcăind, oprindu-se ca şi cum o mînă o strîngea, o înăbuşea; de bună seamă, moartea era ceva asemănător. La şcoală, inima mea avea cel mai minunat prilej ca să mă scutească de a mai fi chemată la etaj. Dar n-a vrut să m-asculte, n-am leşinat niciodată, nu m-a cruţat de nimic. Şi cu mulţi ani în urmă, uneori cînd eram pe deplin fericită, dorinţa de a muri fusese pentru mine nu posibilitatea de a fugi, ci dorinţa supremei desăvîrşiri. În timpul plimbărilor cu Zygmunt, mi se întîmpla să trăiesc asemenea momente cînd cerul era atît de albastru, pomii atît de grăitori, lumea atît de frumoasă în lumina asfinţitului, încît trebuia să le fixez pe vecie într-un fel oarecare: să adorm acolo pentru totdeauna. Moartea mi se părea atunci o concluzie firească a vieţii; nu doream nimic dincolo de această clipă; aici, pe această pajişte, pe malul acestui pîrîu umbrit de arini, aici unde simţeam iarba jilavă sub mine, moartea trebuia să vină; şi eu închideam ochii. Ceva mă gîdila pe obraz. Voiam să îndepărtez insecta nesuferită. Era Zygmunt care mă necăjea în glumă cu un fir de iarbă.

— Te trezesc ca să-ţi pară viaţa roză — glumea el.

Și, într-adevăr, cerul deasupra noastră, din azuriu devenise roz.

La fel, unele momente petrecute alături de Karol — cînd, datorită lui, fiind cu el, și totuși singură, simțeam că plutesc pe culmi și în același timp că mă prăbușesc în prăpastie — .semănau aidoma cu moartea, erau impregnate de ea. Nu, pînă azi moartea nu m-a înspăimîntat. Nu speram nimic de la ea, nu-mi închipuiam nici cerul, nici iadul, aveam încredere în mine. Acum, de îndată ce se auzea larmă neobișnuită pe coridor, îndată ce pașii se opreau în fața celulei, mă răsuceam de durere și doamna Dabrowska se vedea silită să-mi cedeze locul pe hîrdău.

Habar n-aveam cum o să se întîmple. Poate o să vină ca la școală să ne strige pe nume? Unde o să aibă loc? În spatele zidului închisorii? Sau o să ne încarce într-un camion ca să ne execute într-o pădure sau pe o dună, ca pe Halina sau ca pe doamna Goldberg?

Sfîșiată de spaimă, de această veșnică frămîntare lăuntrică, nu-i eram de mare ajutor Misiei. Nimeni nu-i adresa un cuvînt; pentru ciorbă, trebuia să stea la sfîrșitul cozii; nu i se mai cerea nici măcar să spele podeaua, ca și cînd ar fi devenit nedemnă de acest „privilegiu". Stătea sub fereastră, mișcîndu-și într-una buzele.

— Werner n-a trădat, doamnă, o știți foarte bine.

A fost singura frază care a rostit-o în fața mea cu privire la evadare.

. Da, știam nu era vorba nici de cursă, nici de trădare; numai un concurs nefericit de împrejurări le tăiase calea în ultima clipă.

Două zile mai tîrziu, ziua cînd se primeau pachete, toate femeile au primit, în afară de noi cinci, cărora ne trimitea Slawek. Asta însemna că fusese prins sau ucis. Nimeni nu ne spunea nimic, nu-l mai vedeam pe Rawa,

Katelbina se purta mult mai aspru cu noi şi chiar Franek fugea de noi cînd ne apropiam, de parcă am fi fost ciumaţi.

Toate acestea erau de rău augur, de foarte rău augur.

— Mie nu mi-e frică de muncă — zicea doamna Dabrowska, cocoţată pe hîrdău. Ba chiar o să-mi prindă bine, cu blestemaţii ăştia de hemoroizi. În orice caz, n-or să mă facă ei să muncesc pe brînci, ca pe vremea răposatului. Ştiu să scot cartofi din pămînt şi nici uzina nu mă înspăimîntă. Ah, trăiască lagărul! Între ăşti patru pereţi poţi să înnebuneşti, nu alta!

Îmi astupam urechile. Nu mai suportam să aud asemenea visuri despre „mutarea" noastră; noi trei — Misia, Lili şi eu — ştiam că n-o să ne ducă prea departe. Şi totuşi speranţa înălţa stupid capul în inima noastră şi acest produs al imaginaţiei omeneşti avea, firește, mai multe capete decît Hidra din legendă. Poate că Puştiul se înşela? Cum era oare cu putinţă ca un jandarm de rînd, aflat aici doar datorită războiului şi care, în mod normal, ar fi trebuit să reglementeze circulaţia la Kiel sau la Hamburg, sau să-i înhaţe pe soldaţii în permisie care se cherchelisră, cum oare acest ageamiu putea să ştie ceva despre tribunale şi sentinţe sau să aibă acces la dosarele noastre?

Nu mai pălăvrăgeam, toate eram îngrozite, preocupate. Degeaba doamna Radomska se făiea că împuşcăturile îi fuseră întocmai prezise — cărţile de joc şi visele îşi pierduseră autoritatea. Ne închideam fiecare în noi înşine, în propria noastră lume şi ne închipuiam viitorul dincolo de zidurile închisorii după modelul trecutului.

În acele zile mi s-a întîmplat să trăiesc atît de intens unele scene imaginare, încît realitatea cea mai reală n-ar fi putut să-mi mobilizeze cu mai multă forţă toate simţurile — gura, mîinile, nasul şi urechile. Visînd cu

ochii deschişi, întindem braţele şi mîna mea găsea ceafa lui Karol, degetele se crispau în părul lui. Era un Karol corectat de Zygmunt, un Zygmunt corectat de Karol, era o fiinţă vie, puternică, apropiată, îi simţeam apa de colonie, gustul buzelor. O răsuflare îmi atingea obrazul, ochii mei se oglindeau în ochii lui. Mă cufundam în viaţă, şi această viaţă nu putea să-mi fie luată, eram încă tînără, sănătoasă, inima-mi bătea normal ca niciodată, nu horcăia, nu mă durea, putea să funcţioneze încă mulţi ani. Apoi, tresărind, deveneam conştientă, mă simţeam din nou topită în „aluatul" comun al trupurilor noastre, în celula noastră veşnic cenuşie, unde plutea o pîclă jilavă. Ce era adevărat? Ce era vis? Şi-apoi din nou, o clipă mai tîrziu, mergeam pe o pajişte, alergam după fluturi cu Zygmunt sau mă pregăteam să mă duc la teatru şi înfulecam ceva în grabă la lumina lămpii cu abajur portocaliu.

Astfel, fiecare dintre noi era obsedată, preocupată. Ghiceam după privirile noastre absente, după tăcerea, după izolarea în care toate ne retrăgeam.

Celula era plină de soţi nevăzuţi, de iubiţi, de logodnici. Unele dintre noi schimbau adeseori în gînd rufele pe care le spălau, cu scutece de copii care de mult deveniseră femei în toată firea sau bărbaţi cu mustaţă. Golbina, o cumătră cu părul cărunt şi cu un aer grijuliu, tocmai isprăvise, mulţumită nevoie mare, să-şi spele rufele. Necazul ei cel mai mare era că, atunci cînd o arestaseră, lăsase acasă o albie plină cu rufe muiate, care, de bună seamă, mucegăiseră şi aveau să putrezească.

Din toată celula, numai Joanna nu se refugia în imaginaţie; cu mîinile mereu pe pîntece, înregistra mişcările din ce în ce mai hotărîte şi stăruitoare ale pruncului său.

În cea de a treia noapte, cineva bătu uşor în geam

și aproape imediat zăvorul lunecă și cheia se răsuci fără zgomot în broască.

— Nu tu, micuța — spuse Rawa, împingînd-o pe Helena.

— Niciodată!

Lili se agățase de tînăra fată.

— Asta niciodată! N-o s-o iei de la început!

Murmure amenințătoare se auziră în celulă. Era gata-gata să izbucnească scandalul; o să înceapă toate să strige, să facă larmă; Rawa avea să fie compromis și, de asemenea, noi toate.

— Mă duc eu cu ea! E în interesul tuturor. Tăceți și potoliți-vă, de nu, o să fie rău pentru toată lumea — am spus fără să-mi dau seama de ce luasem imediat această hotărîre.

Rawa șovăi o clipă, clătină din cap, dar pînă la urmă ne lăsă pe amîndouă să ieșim.

Își duse degetul la buze.

Cu pași furișați ne-am strecurat de-a lungul coridorului boltit, prin fața ușilor zăvorîte ale celulelor.

Puștiul aștepta în camera de gardă, la capătul coridorului. Cînd ne văzu pe amîndouă venind cu Rawa, făcu un pas vrînd să se tragă înapoi, dar Misia îl liniști imediat: de altfel, recunoscu probabil în mine pe vecina Misiei de la școală, pe cea căreia îi încredințase scrisoarea.

Am rămas pe coridor cu Rawa, iar Puștiul închise ușa camerei. Rawa era neliniștit, se uita la ceas în fiece clipă.

— A fost prins? i-am șoptit eu.

Îmi aruncă o privire ciudată.

— Omorît? Rănit? mai-mai că am strigat.

— A fost rănit — zise Rawa — dar i-a mai rămas un glonț pentru el.

Își scoase șapca.

— Cine a trădat?

— N-a trădat nimeni. Și n-au prins pe nimeni. Nu știu nimic. Totuși adăugă: Se îndoiesc de ceva. O să fie schimbări în închisoare.

— *Meine Frau*[1]! ...

Șoaptele Puștiului răzbăteau prin ușă. „E căsătorit?" m-a fulgerat un gînd neghiob.

— Dacă l-ar fi prins viu! ... Dumnezeu să ne păzească! ... Dacă l-ar fi prins viu, s-ar fi zis cu noi.

Și își trecu muchia palmei peste gît.

— Slawek n-ar fi vorbit — am protestat.

Mă privi cu milă.

— Da' naivă mai ești matale, micuța mea doamnă! Ce-ți închipui? Au ei mijloacele lor să dezlege limbile! Și-atunci eu, și pe urmă el, și-apoi un altul ... Arătă spre ușă și zîmbi mulțumit. La început, nemțoii mergeau pînă la capăt. Toți flăcăii noștri purtau uniformă, aveau acte de identitate în regulă, ordinul de misiune purta ștampilele reglementare, totul la marele fix, ce mai încoa' și-ncolo. Dar deodată ceva li s-a părut suspect. A fost o chestie prost scrisă, sau nu știu ce, și atunci nervii l-au lăsat pe un flăcău și a deschis focul. Iată. Dar ei tot nu știu pe cine au acolo, la morgă ...

Deci Slawek se afla cu noi, între aceste ziduri, la morga închisorii ... Rawa continua să-și țină șapca în mînă. Mi-am amintit deodată că doamna Goldberg îi reproșa lui Slawek un singur lucru: disprețul său pentru ortografie.

— Și noi? Ce-o să se întîmple cu noi? l-am întrebat pe Rawa, uitîndu-mă țintă în ochii lui.

Își întoarse repede privirea.

[1] Soția mea (în limba germană în text). (n.t.).

— Ce-o vrea Domnul — zise. Totul e în mîna lui.

Știa. Așadar, moartea. Am tăcut amîndoi îndelung. Se uită din nou la ceas și făcu un gest cu mîna:

— Bun... ei bine, cu atît mai rău, le mai dau cinci minute. Frumoasă-i tinerețea, nu-și dă seama de nimic...

Mi-am încleștat atît de tare pumnii, că mi-au trosnit încheieturile. Dincolo de ușă se auzeau zgomote care nu lăsau nici o îndoială asupra naturii lor. Werner și Misia își spuneau adio așa cum își spun îndrăgostiții. „E bine — mă gîndeam. E tot ce le rămîne..."

Și am văzut aievea trupurile lor tinere strîngîndu-se unul lîngă celălalt cu disperare în mîna Domnului, așa cum spusese Rawa, și nu mai erau nimic altceva decît două furnici înlănțuite, ba chiar și mai puțin, în această mînă uriașă ce se închidea încet pentru a-i zdrobi.

El, Werner, o să trăiască. Ce putea să i se întîmple? O să trăiască și o să uite, o să se însoare cu o fată germană, o să aibă copii și n-o să-și mai mărturisească nici sieși această poveste romantică de război care făcea din el un trădător și care s-ar fi putut sfîrși mult mai grav pentru el. Avea conștiința împăcată, se străduise din răsputeri s-o scape pe Misia; nu mințise cînd îi scrisese în poem că este gata să-și dea ultima picătură de sînge pentru ea. Eșuase. Ce să-i faci! Nu vor mai merge împreună „spre altă țară, acolo unde soarele n-a văzut niciodată ce-a văzut aici".

Gîndurile mele își urmau cursul: s-ar fi zis că mă pregăteam să discut și să comentez cu cineva povestea Misiei; în același timp, neliniștea lui Rawa punea stăpînire pe mine și ciuleam urechea să aud dacă nu se apropie careva pe coridor; Rawa se uită la ceas.

— Gata acum — zise el. O să treacă rondul de noapte.

Lovi de cîteva ori încetişor în uşă.

Ne-am întors din nou, fără să rostim un cuvînt, în bezna celulei. Rawa trase zăvorul şi răsuci cheia după noi. O tăcere ostilă şi totodată plină de curiozitate ne întîmpină. Ne-am culcat una lîngă alta. Dar am rămas mult timp aşa, fără să închidem ochii.

Nu-mi reproşam nimic, de altminteri nu reproşam niciodată nimic nimănui şi, în sfîrşit, aveam prilejul să-mi aplic mie dreptatea mea. Şi eu aveam dreptul să-mi iau rămas bun pentru totdeauna de la iubire şi de la viaţă şi, deşi acest rămas bun era de mai puţină însemnătate, nimeni nu-mi putea lua acest drept, nici nu putea să mi-l conteste, nimeni nu putea să-mi poarte pică, nici chiar Misia, presupunînd că ar fi ghicit cine eram în realitate.

XIII

Se ivi dimineața, limpede și luminoasă, ai fi zis o dimineață de mai. După golirea hîrdăului și după apel, Misia se duse sub fereastră și își înălță fața către soare. Era frumoasă, frumoasă cum nu fusese niciodată; s-ar fi zis că nu primea lumină, ci că lumina iradia din ea, că un izvor de bucurie și de iubire țîșnea din ființa ei. Departe, tare departe în văzduh, mărginit de ziduri, ochiul blînd al cerului albastru ne contempla.

Nu îndrăzneam să mă apropii de ea, o priveam pe furiș. După această noapte, îmi simțeam capul greu, ca după o indigestie spirituală. Dar ea ne chemă repede, pe Lili și pe mine, și ne întinse în palmă două mici pilule.

— Trebuie să le înghițiți. Chiar azi, numaidecît. Werner mi-a spus. Pilulele astea dau febră, simptome de tifos; iar de la infirmerie n-o să vă ia.

— Și tu? am întrebat-o, întinzînd repede mîna.

— Eu am și luat-o pe a mea.

Dar mai înainte de a putea lua drogul, Lili o lovi brutal pe Misia peste mînă și zdrobi sub tălpi pilulele ca pe niște gîndaci.

— Spînzură-te cu pilulele tale cu tot! Cum, mai crezi în el? Ești o idioată, tu...

— Erau de la Slawek. I le-a dat lui Werner în caz că n-ar fi reuşit...

— Dar Slawek? Ce-i cu Slawek? strigă Lili, disperată.

— Fratele meu e mort. Ar fi putut trăi. Dar n-a vrut să cadă în mîinile lor. N-a vrut să-i pună pe alţii în primejdie. Adăugă privind-o pe Lili drept în ochi: N-a vrut să-l piardă pe Werner. Nu-i vina lui Werner...

Lili îşi plecă fruntea şi, terminînd de zdrobit pilulele cu vîrful pantofului, zise:

— Oricum, tot n-aş fi luat-o. Dacă Slawek n-a vrut să trăiască, la ce bun s-o fac eu?...

— Dar domnişoara Dominika?! Nu înţelegi că era şi pentru domnişoara Dominika? N-aveai dreptul să faci ce-ai făcut!

Îmi ziceam că acum Misia o s-o lovească pe Lili, într-atît nu mai semăna cu ea însăşi, într-atît o schimbase mînia. Dar în loc s-o lovească, Misia adăugă cu o cruzime ce-i era cu desăvîrşire străină:

— Oricum, consolează-te. S-a gîndit întîi la tine. N-a putut să procure mai mult de două pilule. La tine s-a gîndit, nu la Helena.

Dar pe loc şi-a regretat vorbele şi, uluită, le-am văzut pe cele două duşmance strîngîndu-se în braţe cu disperare şi plîngînd, în sfîrşit, împreună.

În clipa aceea o dispreţuiam pe Lili; acum eu aş fi vrut s-o bat, s-o insult, s-o rănesc. Praful alb care se risipise pe podeaua jilavă ar fi putut să mă scape: cine ştie? Era poate singurul mijloc; poate aş fi avut febră ca la tifos şi nu m-ar fi luat. Şi chiar dacă m-ar fi amînat, tot cîştigam ceva: o săptămînă, o zi, orice clipă era bună. Totuşi m-am stăpînit; obişnuiam să-mi ascund simţămintele. Cine ar fi crezut despre mine că sînt altcum

decît „dreaptă"? Dar, cu o invidie rău ascunsă, am întrebat-o pe Misia:

— Dar tu? Îi simți efectul? Ai febră?

Mă privi zîmbindu-mi ciudat; dintre noi două, ea mi se păru deodată cea mai în vîrstă, cea mai înțeleaptă, de parcă se maturizase datorită unei experiențe pe care tocmai o trăise și care mie nu mi-era îngăduit s-o concep.

— N-a avut decît două. Slawek nu și-a putut procura decît două pilule...

Le-am părăsit pe cele două fete și m-am dus în grabă să mă așez pe bancă; tocmai era un loc liber lîngă doamna Radomska, care-și muiase degetul în gură pentru a întinde cărțile de joc.

— As de treflă — spuse ea — încruntînd sprîncenele și strîngîndu-și buzele în formă de inimioară zmeurie. Cineva apropiat a venit și s-a dus. Un', doi, trei, riga de pică. Un personaj oficial. Judecată. Dar zecele de caro și zecele de cupă lîngă el: dorințe realizate, o călătorie, o schimbare.

Helena, căreia i se prezicea astfel viitorul, se frămînta pe bancă, foarte emoționată; vîrful limbii trandafirii se ivea ca de obicei între dinții albi.

Totul trebuia să se înfăptuiască imediat; o constelație de cărți de joc, ca acele indicatoare ale unui orologiu, arăta iminența, grăbea timpul. Mă copleșea simțămîntul că ceva suspendat deasupra capetelor noastre stă gata să coboare, și că, dintr-o clipă în alta, o să izbucnească, o să se prăvălească asupră-ne.

În închisoare, ziua își urma cursul obișnuit. „Golirea hîrdăului", mugea Zyzia pe coridor. Își zăngănea cheile, deschidea și închidea ușile. Pe neașteptate, ușa celulei noastre se deschise și Krystyna, îmbrîncită fără milă,

mai degrabă prăvălindu-se din prag decît intrînd pe uşă, se trezi în mijlocul celulei, clătinîndu-se pe picioare.

Era un cadavru viu, cu ochii ieşiţi din orbite ca un rac şi nici n-am fi putut s-o recunoaştem dacă n-am fi ştiut că, într-adevăr, este ea. Am înconjurat-o şi am început agitate s-o întrebăm: de ce s-a întors de la infirmerie? Doctorul hotărîse? Ce-i spusese?

Ştiam că asemenea întrebări sînt inutile. Aşadar, era adevărat, pe deplin adevărat: se hotărîse pentru astăzi. Pilulele lui Slawek n-ar fi folosit la mare lucru: m-ar fi luat şi de la infirmerie; n-aveam nimic de regretat. Krystyna se întinsese pe grămada de rogojini, lîngă Joanna, nu mai avea putere să vorbească şi le îndepărtă pe cele curioase, cu picioarele-i slăbănoage. Pînă la urmă au lăsat-o în pace; zăcea pe spate, ca şi căpităneasa, cu gura deschisă; avea o respiraţie sacadată, şuierătoare.

Ne-am întors la locurile noastre, care sub fereastră, care pe hîrdău, care în preajma cărţilor de joc. Rita îşi deschise cărticica şi, umblînd de colo-colo, începu să citească. Lili şi Misia îşi vorbeau în şoaptă.

Pe urmă totul se petrecu foarte repede. Deodată Werner apăru la fereastră, venind în goană. Purta cască şi avea puşcă. Se lăsă în genunchi, privi înăuntru şi o văzu pe Misia în faţa lui.

— *Nein! Nein!* striga. *Das kann nicht sein! Meine Frau! Das ist doch meine Frau*[1]*!*

Plecă în fugă, cu puşca îndreptată înainte ca pentru atac.

Se iscă o larmă de nedescris, paşi grăbiţi tropotiră undeva lîngă portal, o împuşcătură răsună în apropie-

[1] Nu! Nu! Nu e cu putinţă! Soţia mea! Dar e soţia mea! (în limba germană în text). (n.t.).

re de ghereta principală, pe urmă alta, şi apoi, ca în noaptea aceea, o rafală scurtă de mitralieră.

Se înstăpîni din nou liniştea. Şi-atunci am auzit paşii plutonului care se apropia. Mergeau repede, aproape că alergau; traversară curtea; paşii lor răsunară pe coridor şi uşa celulei se deschise. Rawa, palid ca un mort, se făcu nevăzut. *Wachtmeister*-ul german nu mai era personajul cel mai de seamă; el stătea „drepţi". Cineva purtînd cască ţinea lista; n-avea chip omenesc; iar în spatele lui, căşti şi puşti se înşiraseră de-a lungul zidului. O voce de arhanghel, străină, începu să ne strige numele. Doamna Dabrowska se ridică foarte grăbită de pe hîrdău, dar, în loc să pună capacul deasupra, îl ţinea în faţa ei ca pe un scut.

Cele al căror nume fusese strigat ieşeau numaidecît, ca hipnotizate. Lili se numără printre primele; Helena o urmă îndată. Apoi Rita. Plecînd, puse semnul roşu la pagina unde rămăsese şi lăsă cartea de rugăciuni pe masă. Căpităneasa păşi în faţă, purtînd mănuşi şi căciulă. O urmă Golbina, cea care-şi lăsase acasă rufele nespălate; ieşeau toate, unele după altele. „Aluatul" nostru se scurgea picătură cu picătură prin uşa larg deschisă şi dispărea pe coridor.

Krystyna se tîrî de pe grămada de rogojini; n-avea putere să meargă; un braţ în uniformă o apucă, o împinse şi-i făcu vînt afară. Cînd veni rîndul Joannei, *Wachmeister*-ul, cu o umilinţă servilă, şopti ceva la urechea celui care striga numele.

— *Na ja* — îi răspunse şi o împinse pe Joanna înapoi în celulă.

Apoi împături cu grijă lista şi o puse în buzunarul uniformei, numărînd din ochi pe cele care rămîneau. Urlă un ordin. Uşa se închise cu zgomot ca de tunet.

Celula deveni brusc, în chip neaşteptat, spaţioasă şi

pustie. Din treizeci şi patru rămăsesem nouă. Din cele implicate în acţiunea lui Slawek, trei: Misia, eu şi doamna Radomska.

Ciuleam mereu urechea. Paşii se depărtau pe coridor, zgomotul lor se stingea; poarta pe unde se ieşea din clădirea femeilor zăngăni. Am alergat la fereastră. Înconjurate din toate părţile de uniforme, puşti, căşti, ele alergau, se grăbeau poticnindu-se. În urma lor, doi soldaţi o duceau tîrîş pe Krystyna; picioarele i se tîrau pe pietre.

— Maica Ta Cristoase! strigă doamna Radomska şi, căzînd în genunchi, începu, ca la şcoală, să recite de-a valma rugăciuni pentru sufletele lor şi pentru izbăvirea noastră.

Totuşi n-am auzit împuşcături. Închisoarea parcă se tupilase.

Ne-am pomenit deodată pierdute în spaţiul larg al celulei noastre întocmai ca doamna Radomska în corsetul său. Veni amiaza. Zyzia ne distribui ciorba, în grabă şi temătoare, ca unor ciini turbaţi. În ziua aceea n-am fost scoase la plimbare. Am rămas pe bancă, unde acum încăpeam toate comod, şi număram minutele ce se scurgeau.

Seara, Franek ne împărţi ciorba; Katelbina era de serviciu. Intră o clipă în celulă, închizînd uşa după ea.

— Ei bine, voi aveţi noroc — ne spuse. Celelalte: *kaputt!*

Împingîndu-ne, Misia păşi în faţă:

— Şi Werner? Soldatul acela german?...

— A înnebunit... naiba ştie ce i s-o fi năzărit şi ăluia?! S-a năpustit asupra lor cu puşca. Totuşi era unul de-ai lor, dar l-au doborît ca pe un ciine... Iar acum, dacă aş fi în locul vostru — adăugă ea cu tîlc — mi-aş face bocceaua.

Zăvorî repede uşa după ea.

Wachtmeister-ul veni în pas alergător să facă apelul de seară. Ne numără distrat, fără să ne privească-n faţă. Şi numaidecît lumina se stinse în celulă.

Ca şi noaptea trecută, ne-am culcat cu paltoanele pe noi şi cu încălţămintea sub pătură şi am legat în basmale bogăţiile primite în pachete — tricourile şi periuţele de dinţi. În oraş, ca de obicei, orologiile băteau alandala, amestecînd orele. Dreptughiul ferestrei se profila pe podea; uneori cizmele santinelelor se desenau în spaţiul acela de-o palmă.

Pierdute la noi distanţe una de alta, zăceam, fiecare la locul ei obişnuit, cu ochii deschişi, aşteptînd. Fără voia mea, o bucurie umilitoare se cuibărise în mine. Supravieţuisem. Poate voi supravieţui pînă la capăt. Poate că Puştiul se înşelase; poate că nu se dăduse aceeaşi sentinţă pentru toate? Dacă, într-adevăr, am fost toate condamnate la moarte, de ce nu ne-au luat pe toate o dată, de ce ne luau pe rînd? Acum cu siguranţă ne aştepta lagărul, era o şansă, viaţa. Voi supravieţui, mă voi reface.

Lîngă mine, Misia respira lin. Mi-era tare milă de ea, dar totodată mă puneam în locul ei şi, cu o uşurinţă surprinzătoare, o consolam de nenorocirea întîmplată. Lucrurile se inversaseră: nu lui Werner îi fusese dat să supravieţuiască, ci ei. Acum ea era aceea care avea să uite, în mintea ei va reveni chipul lui întunecat, uneori un fragment din poem, şi tot ea, avînd un soţ şi copii, va fi cuprinsă cînd şi cînd, în chip platonic, de nostalgia acelor meleaguri nefigurînd pe nici o hartă, unde ar fi trebuit să plece şi să trăiască fericiţi împreună. Un suspin, un gînd, apoi nimic... Totul stă în mîna Domnului, spusese Rawa, şi era adevărat. Fiecare cu soarta lui, zicea doamna Radomska şi, de asemenea, era adevărat.

Adevărurile cele mai simple, cele mai grosolan cioplite se dovedeau juste; era de prisos să încerci să aprofundezi lucrurile, indiferent care anume, hăul se căsca numai-decît.

Motorul unui camion începu să uruie. Cînd uşa s-a deschis, noi şi eram în picioare, gata, strîngînd în mîini boccelele. Nu ne-au mai strigat după listă, ne-au luat cu japca pe toate cîte mai rămăsesem. Pe culoar ne-aşteptau doar doi jandarmi cu puşti. Au sărit după noi în camion şi au tras prelata. Am trecut pragul portalului şi am intrat pe stradă. Camionul hurducăi o vreme pe caldarîmul oraşului, apoi o luă pe şosea.

Călătoream în mare lux, căci fiecare dintre noi avea locul său şi stătea jos; jandarmii se aşezară la capătul băncilor, cu puşca între genunchi. Am recunoscut îndată pe unul dintre ei. Era Rudi.

Întîmplarea a făcut ca Misia să stea lîngă el şi tînărul o privea pe furiş. Ea îşi descheie nasturii de la paltonul de blană, căci deodată începu să fie cald; fusta, care-i rămăsese scurtă, îi dezgolea genunchii, dar Misia şi-i acoperi cu bocceaua, cu manşonul gri şi cu căciula. Nu se întorcea spre el şi nici nu privea, ca noi, prin crăpăturile prelatei, ci stătea cu ochii aţintiţi înainte, ochii ei care vedeau altceva. Da, ar mai fi trebuit puţin pentru ca Werner să stea acum lîngă ea în locul lui Rudi, pentru ca povestea lor să aibă o urmare, o şansă. Dacă el nu s-ar fi lăsat cuprins de panică, dacă ar fi putut să se uite pe listă şi să vadă că numele Misiei nu figura acolo! Dacă...

La un moment dat, Rudi îşi privi colegul şi, văzînd că acesta se plictiseşte şi se uită, ca şi noi, prin crăpătura prelatei, îi întinse Misiei un pachet de ţigări. Apoi, cu o bruscă hotărîre, scoase încă un pachet din buzunar şi atinse braţul colegului său:

— *Rauchen ist doch nicht verboten*[1]!

Cum celălalt nu-i răspunse, socoti tăcerea lui drept o încuviințare, și pachetul de țigări trecu din mînă în mînă. În afară de doamna Radomska, toate am profitat, căci de abia așteptam să fumăm. Rudi își scoase bricheta și aprinse întîi țigara Misiei. Ea îi mulțumi cu un surîs.

Fumam împreună, înghițind fumul; ne făcea bine; aprindeam țigară după țigară, și colegul lui Rudi ridică puțin prelata ca să intre aer. Drumul defila, cîmpii și păduri înverzite fugeau de noi. Uneori ne opream într-un oraș sau la o răspîntie; Rudi și celălalt jandarm se sculau în picioare și nu îngăduiau celor de afară să se uite în camion. Nu ne vorbeau, rămîneau rigizi, îți dădeai seama că se suspectau reciproc. Helena ne lipsea. Ei bine, da, ea ar fi știut să-i domesticească imediat.

Se înserа cînd camionul trecu pe sub o boltă, apoi se opri. Jandarmii săriră primii jos, pe urmă ne ordonară să coborîm. Rudi ne întinse mîna. Aproape că o luă în brațe pe Joanna, care-și ținea pîntecele ca pe o comoară cînd îi veni rîndul să sară de pe scărița camionului.

Ne-am uitat în jur. Nu era un lagăr. Ne aflam la altă închisoare.

[1] Doar nu-i interzis fumatul (în limba germană în text). (n.t.).

XIV

Schimbarea survenită avea în acelaşi timp şi o parte mai bună, şi una mai rea. Nu izbuteam să ne punem de acord în această privinţă.

Închisoarea fusese clădită înainte de război, pe o colină dominînd o vale largă unde curgea un rîu. Ferestrele celulei noastre nu mai erau pe jumătate sub pămînt, ci la parterul înălţat, uitîndu-se peste zid, aşa că privirile nu ne mai erau stăvilite ca înainte şi aveam iluzia spaţiului.

În afară de un *Volksdeutsche* comisar şi doi *Wachtmeister*-i germani, gardienii erau toţi polonezi. Jandarmii noştri s-au reîntors cu camionul care ne adusese, astfel că, în sfîrşit, eram tratate ca ceilalţi; nu se mai dubla garda închisorii pentru noi. Semn bun. Comisarul, un mic păianjen negricios, făcea apelul, însoţit de directorul polonez, un colos înalt cît un turn, alături de care mergea cu paşi mici şi umili, dorind în mod vădit să nu se amestece în nimic. *Wachtmeister*-ii se iveau din cînd în cînd şi inspectau toate celulele, nu numai pe a noastră; la sosirea lor, ne încolonam, iar ei ne priveau nepăsători şi nu ne întrebau nimic. Control de rutină. Aveau mult de furcă în clădirea bărbaţilor, unde instauraseră teroarea.

Gardienii polonezi, bărbați și femei, ne-au reperat numaidecît și ne-au arătat o bunăvoință deosebită. Au făcut să ne parvină știri și au acceptat să expedieze pentru noi scrisori prin fraudă; probabil că au grăbit lucrurile, deoarece, o săptămînă mai tîrziu, toate cele nouă deținute din celula noastră am primit cîte un pachet.

Dar primele clipe au fost foarte grele. Gardiana de serviciu, un fel de Zyzia sau Katelbina, de altfel semănînd puțin cu amîndouă, a deschis o ușă și ne-a împins într-o celulă.

Era ticsită. Ne-au primit ochi răuvoitori, chipuri ostile.

Aici era mai multă lumină, mai curat, mai uscat decît în subterana noastră de la mînăstire. Acolo, cînd am intrat în celulă, a trebuit să ne obișnuim, „să digerăm" jilăveala pereților, mirosurile, cutiile de conserve pentru ciorbă cu găurile astupate cu cîrpe. Dar ne aflam între noi, eram un tot, un grup. Aici, rămășițele noastre înfruntau de la început o societate închisă, pentru care sosirea noastră însemna mai puțin loc de dormit, mult mai greu să te miști. Înfățișarea nu ne favoriza. Ne aflam într-o celulă de drept comun. Deci noua „eprubetă" conținea elemente și mai eterogene, și mai ireductibile.

O tînără bucălată, cu o coadă de culoarea paiului căzîndu-i pe umăr, făcu prima un pas spre noi, în vreme ce rămăsesem acolo, nehotărîte, strîngînd în mîini boccelele.

— Hai femeilor, mai înghesuiți-vă puțin. Doar nu duceți lipsă de loc, nu? Oamenii nu-s porci și nici închisoarea grajd. Pînă la urmă, o să-ncăpem toate...

Și dînd din coate pentru noi, ne împinse ca pe niște oi pînă în colțul ei.

Era Romanka, prima noastră prietenă, care s-a ataşat îndată de noi şi ne-a rămas credincioasă pînă la sfîrşit.

Încet, aşa cum ochii se obişnuiesc puţin cîte puţin cu întunericul dintr-o cameră, aşa ne-am deprins şi noi să vedem în acest nou „aluat" în care fusesem încorporate.

Cea mai veche din celulă, care domina cu personalitatea ei, era o hoaţă din Kielce, pe nume Zosia Broszek, condamnată de optsprezece ori. Dacă ea n-ar fi sărit în ajutorul Romankei, ar fi trebuit s-aşteptăm mult şi bine locurile ce ne reveniră lîngă perete. Dar Zosia avea ifose intelectuale şi-i plăcea să se exprime într-un fel ales. Aşadar, luă „doamnele" sub ocrotirea ei.

Îi lipseau cîţiva dinţi din faţă şi era de pe acum plină de riduri şi îmbătrînită, dar cochetă, la fel ca Helena noastră cea de altădată; se spunea în şoaptă că are un iubit, un omolog al lui Franek, un oarecare tînăr Staszek, de serviciu pe coridoare. Zosia miza pe o amnistie şi se gîndea că, după ce va fi pusă în libertate, să se asocieze cu el şi să-l facă un bun „profesionist", visînd pentru căminul lor un viitor minunat, dăruit din belşug cu diamante şi blănuri. Cînd Staszek se afla pe coridor, cînta pentru el romanţe din repertoriul închisorilor, pieptănîndu-şi şi dichisindu-şi firavele-i bucle.

— Aşa cum are cîinele la fund . . .

Comparaţia îi aparţinea Antoskăi.

Antoska reprezenta pleava acestei lumi de hoţi în care Zosia era aristocraţia. Antoska fura orice, procedînd oricum, fără ambiţie, şi Zosia o dispreţuia pe faţă. Unde mai pui că Antoska nu fusese condamnată nici măcar pentru furt, ci fiindcă-şi sugrumase pruncul pe care-l născuse în cimitirul din Konskie. Deci mai curînd trebuia să facă parte din rîndul „ucigaşelor". În rîndul acestora se număra Irka, poreclită Orfelina, o fată probabil dezechilibrată, care-şi omorîse tatăl şi mama cu securea, pre-

cum și Ciacina, o țărancă, însă care ne inspira la toate puțină frică. Bunicul ei se încăpățîna să nu moară și refuza să cedeze urmașilor pămîntul. Atunci . . .

Cu pupilele ca niște boabe de piper, ochii Ciacinei străluceau dur pe fața-i rotundă cînd, stînd la coadă, supraveghea ca rațiile de pîine să fie egale. Vorbea puțin, mereu cu gîndul la strîngerea recoltei, la ferma lăsată în plata Domnului; dar într-o zi Zosia reuși să-i dezlege limba și Ciacina povesti cum se petrecuseră lucrurile, cu toate amănuntele, vorbind din ce în ce mai pătimaș.

Se afla pe ogor cu bunicul; secerau cu coasa; bătrînul, ca de obicei, se prefăcea că lucrează; de fapt, trăgea chiulul și mînca mai mult decît merita. La amiază, cînd soarele dogorea strașnic, bătrînul se tolăni în voie și începu să mănînce primul din cartofi și să bea zer. Atunci ea văzu negru în fața ochilor și se năpusti asupra lui cu coasa ascuțită ca un briciu. Totul se petrecuse într-o clipită. Dar îi era cu neputință să explice de ce, tot cu coasa, îi tăiase mădularul și-l călcase în picioare pe miriște.

. . . . . .

Zosia scuipă, dezgustată:

— De cînd există Polonia, niciodată un om cumsecade n-a stat la zdup cu asemenea pramatii...

Romanka noastră fusese închisă aici din pricina „banditilor". Era greu să știi dacă, într-adevăr, logodnicul ei făcea parte dintr-un grup de răufăcători sau de rezistență. În orice caz, fusese vorba de arme și acuzația adusă Romankăi era la fel de gravă ca și a noastră; ca și noi, fata nu aflase la ce anume o condamna sentința. Țiganca oarbă de asemenea nu știa cît timp avea să stea

în pușcărie, nici pentru ce venise acolo. Își petrecea timpul, chircită pe șalu-i negru, presărat cu punctișoare albe. Romanka ne spusese doar că nu trebuie să ne apropiem prea mult de ea, căci micile noduri albe de pe șalul ei, de mărimea unu bob de orez, sînt păduchi. De altfel, chiar din prima noapte ne-au năpădit și pe noi.

Țiganca era ținta glumelor și a poznelor răutăcioase, mai ales din partea Zosiei, căreia grozav îi plăcea să organizeze asemenea „coride". Odată îi luă bătrînei bocceaua mică pe care aceasta o legăna neîncetat. Oarba fu cuprinsă de o disperare fără imagini.

— Cer îndurare Domnului și domnilor voastre, aici prezente! strigă ea, căzînd în genunchi. Să-și frîngă brațele și picioarele cea care mi-a luat pruncul! Să crape! Viermii să-i mănînce ochii! Să...

Și împroșcînd cele mai îngrozitoare blesteme, începu să plîngă. Lacrimile îi curgeau șiroaie peste zbîrcituri, unde murdăria prinsese coajă. Zosia se lovi cu tîlc peste frunte.

Joanna ceru să i se înapoieze oarbei bocceaua:

— Ce ne pasă nouă? N-are decît s-o legene dacă așa-i place...

Oarecum jignită că nu stîrnise interes, Zosia înapoie legătura de cîrpe țigăncii. Aceasta o smulse furioasă și începu s-o joace pe genunchi, murmurînd un cîntec de leagăn sălbatic.

Frumusețea Fajgăi, cu chipu-i de regină din Saba, o întrecea pe a Misiei și pe a Romankăi. Fusese arestată pentru că părăsise ghetoul, un ghetou înființat într-un sat din împrejurimi. Se arăta foarte mulțumită; prefera să stea cu noi în închisoare decît cu ai ei în ghetou și, veselă ca un cintezoi, o tachina pe Romanka, care era de vîrsta ei.

— În loc să rîzi, Fajga — îi spunea Zosia — mai bine te-ai gîndi ce-o să fie după toate cîte le-ai făcut...

— Şi ce! Doar n-o să stau tolănită şi să mă legăn ca această... vai, pardon! ca doamna ţigancă şi să rumeg tot răul pe care l-am făcut. Văd că trebuie să repet: am plecat din ghetou, am mers niţel prin zăpadă... am plecat din ghetou, am mers niţel prin zăpadă...

Într-adevăr, asta era toată vina ei.

Grupul nostru de nouă se aciuase într-un colţ. Noaptea, aşezam rogojinile pe podea; erau la fel ca la mînăstire, cu deosebire că aici n-aveam una de persoană, aşa că ne înghesuiam cum puteam. Acum dormeam între Misia şi Joanna, lîngă doamnele Radomska şi Dabroska. Celelalte patru nu mai erau „ingrediente" anonime ale „aluatului"; ne cunoşteam mai bine. Era vorba de doamna Sawicka şi de fata ei Renia; de Anka, soţia unui brigadier silvic, micuţă, tristă şi tăcută; şi de Lena, soţia unui doctor, cu purtări pretenţioase de mic-burgheză.

Doamna Sawicka, la fel ca la mînăstire, stătea deoparte şi vorbea mereu în şoaptă cu fiica sa, dojenind-o neîncetat şi neîngăduindu-i să fie prietenă cu noi. Renia nu mai era o copilă, dar maică-sa o ţinea din scurt şi fata nu izbutea să scape de tutela ei. Era ceva comic şi totodată vrednic de milă în maternitatea despotică şi devoratoare a uneia, şi-n supunerea abulică a celeilalte. Doamna Sawicka tremura pentru fecioria fiicei sale, la care ţinea grozav; de aceea îi astupa urechile şi o trăgea deoparte cînd femeile începeau, ca de obicei, să pălăvrăgească despre „băieţi", pălăvrăgeli mult mai îndrăzneţe şi mai pitoreşti decît cele auzite la mînăstire.

Lena era un personaj cu totul şters. Lipsită de apartamentul, de soţul şi pretinsa ei înaltă poziţie socială, nu mai reprezenta nimic şi nu ştia decît să ridice graţios degetul mic atunci cînd îşi bea cafeaua de ghindă. Dimpo-

trivă, tristeţea Ankăi ascundea o adevărată dramă. Ea şi soţul ei fuseseră arestaţi în zori, ca noi toate; casa lor din pădure se afla într-o regiune pustie, departe de orice locuinţă, şi copilaşul ei de cîteva luni rămăsese singur în leagăn. O neliniştе animalică o mistuia. Îi fusese cu neputinţă să afle dacă cineva, în cele din urmă, se îngrijea de prunc.

M-am împrietenit cu Joanna. Misia se închisese cu desăvîrşire în ea însăşi; nu făcea de loc aluzie nici la Werner, nici la Slawek. Ca şi la mînăstire, îşi reluase locul la fereastră şi rămînea acolo ceasuri în şir, privind valea, rîul şi linia sinuoasă a pădurilor în zare.

Chipul el frumos atrase repede atenţia unui gardian polonez, de serviciu lîngă fereastră. Era, ca şi Rawa, marele nostru prieten şi aliat de la bun început; de altminteri, făcea parte dintr-o organizaţie clandestină; aici, ai noştri făceau de gardă purtînd arme.

Într-o zi, înfipt la capătul unei ţevi de puşcă, un mac roşu se cocoţă pînă la fereastră: Goreczny îşi manifesta astfel simţămintele faţă de Misia.

Tînăra păli, se trase un pas înapoi în celulă. Dar îndată femeile, Antoska, Irka, Zosia, Fajga, alergară spre ea şi începură să se strîmbe şi să-i facă semne lui Goreczny. Antoska, excitată, îşi ridică fusta. Goreczny îşi luă tălpăşiţa cu macul lui cu tot, ca un iepure gonit. Într-adevăr, scenele romantice sub balcoane erau cu totul deplasate aici.

Dimpotrivă, plimbările erau o adevărată plăcere. Aveam loc să mergem, nu ne învîrteam în cerc pînă ameţeam, iar aerul mirosea a iarbă de pajişti încinsă de soare. Sus de tot, undeva în imensitatea cerului, piuiau nagîţii. Dincolo de ziduri, copiii le scotoceau cuiburile.

— Orătănie, unde te-ai ouat? strigau ei,

— Ti-ti-ti-ta... ti-ti-ti-ta... — răspundea piuitul ceresc al unei păsări.

Gardiana cocheta cu Goreczny fără să-i pese de noi. Mergeam leneşe, îmbătate de aer. Aici nu mai era nevoie s-o silim pe Joanna să se plimbe. Pîntecele începea să-i fie povară, dar se simţea mai bine; copilul trăia, creştea, uneori ea gemea cînd pruncul o lovea în inimă, dar era fericită. În pachetele care-i soseau acum, cineva completa trusoul noului-născut; Joanna se uita la cămăşuţe, număra scutecele, păzindu-le cum putea de păduchi.

Într-o zi, Goreczny, care, din prudenţă, nu ne vorbea decît arareori, deoarece se temea de deţinuţii de drept comun, alergă spre grupul nostru pe cînd ne plimbam şi, uitînd de orice, începu să strige:

— Război! Război cu ruşii!

În timpul nopţii am auzit bubuitul tunurilor. Frontul era foarte aproape.

În celulă domnea euforia; deţinuţii de drept comun ne împărtăşeau bucuria; şi lor războiul le făgăduia libertatea, amnistia, reducerea pedepselor; zi şi noapte, geamurile se cutremurau în ramele lor. Comisarul făcea apelul mai timid ca de obicei; Zosia îi dezvăluia cu un surîs obraznic starea de spirit a deţinutelor din celulă.

— S-a zis cu voi! îi spunea. Ruşii o să-i vină de hac rahatului vostru de Hitler, cît ai zice peşte!

Doamna Radomska, care îşi ascunsese cu grijă cărţile de joc, oficia cu ele pe nerăsuflatele. Imediat după cafeaua de dimineaţă, i se curăţa masa. Cărţile de joc erau categorice; aşii arătau constelaţii favorabile, o schimbare decisivă era iminentă. Nici visele nu şomau. Bunăoară, doamna Radomska tocmai visase perdele. Perdele albe vai! Spălate de curînd, apretate, le agăţa la fereastră. Dar prevestirea răului devenea propice; în continuarea

visului, perdelele se deşirau de sus în jos. Nici că se putea ceva mai clar.

Acum geamurile se zgîlţiiau atît de tare, încît încetam să mai vorbim, ascultîndu-le zbîrnîitul obsedant. Dar bubuitul lor slăbi, se depărtă şi auzirăm din nou numai strigătele stridente ale nagîţilor care încercau să îndepărteze ereţii de cuiburile lor ascunse în iarbă.

— Au plecat — ne spuse într-o zi Goreczny, cu un gest larg al braţului. Au plecat spre est. Dar cu cît o pornesc mai repede într-o direcţie, cu atît mai repede or să vină îndărăt, su ruşii pe urmele lor. Rusia este imensă, o să-i soarbă ca o mlaştină.

Dar era foarte greu să ne luăm adio de la această speranţă de salvare care fluturase prin preajma zidurilor închisorii. Spaţiile necunoscute ale aşteptării se deschideau din nou în faţa noastră.

În zilele acelea m-am gîndit adesea la doamna Goldberg. Cît de fericită ar fi fost de această nouă întorsătură a războiului! Din grupul nostru de colegi, ea singură era membră de partid şi fusese obligată să ascundă acest lucru; dar noi, prietenele ei, o ştiam foarte bine.

Doamna Radomska rostea rugăciuni, încercînd să cîştige bunăvoinţa sfîntului Thadeus Iuda, iar Armata Roşie era acum inclusă în invocările către Ajutorul Veşnic. Îi răspundeam în cor, noi, „doamnele politice"; hoaţele şi ucigaşele ni se alăturau, ba chiar şi Fajga noastră. Dar doamna Dabrowska, oricît de sceptică şi de necredincioasă ar fi fost, luă apărarea religiei catolice.

— Ia spune, micuţă Raşela — o interpelă ea cu vehemenţă — ce-nseamnă sclifoselile astea? N-ai de gînd să termini cu maimuţărelile şi să laşi semnul crucii în pace? Cine, mă rog, l-a răstignit pe Isus?

Degeaba se jura Fajga că, fără doar şi poate, nu era ea de vină, că, afară de faptul că bătătorise niţel zăpada

dincolo de ghetou, n-avea nici o fărădelege pe conștiință; totul a fost în zadar. Așa că m-am simțit obligată să intervin în favoarea ei pe lîngă doamna Radomska, și tînăra continuă să se roage cu noi — nu fără a mărturisi din cînd în cînd, cu o vădită satisfacție, că s-ar bucura mult „să vadă ce mutră ar face taică-său".

Amintirea Ritei, a Helenei, a lui Lili mă obseda adesea.

Trupul tînăr al lui Lili, trupul exuberant al Helenei, acela ascetic și sever al Ritei se topeau laolaltă acum, se transformau în magma originară, hrăneau armatele subterane ale ființelor noi. Oare locul unde zăceau fusese măcar marcat prin vreun semn oarecare? Sau poate, așa cum făcuseră pentru Halina și pentru doamna Goldberg, acoperiseră groapa, netezind apoi nisipul deasupra cu lopata? Mă gîndeam că am rămas una din puținele care putea s-o identifice pe Lili după medalionul ei, pe Rita după șevaliera cu cap de mort, iar pe Helena, după pieptenele-i spaniol. Numai dacă nu cumva le-or fi smuls aceste obiecte înainte (sau după)...

Ne închiseseră împreună în „eprubetă", dar pînă la urmă experiența nu dăduse nici un rezultat: observatorul o suspendase la fel de neașteptat cum hotărîse s-o facă.

Și Puștiul? Unde și cum îl înmormîntaseră? Oare îi scoseseră măcar casca ce-l strîngea atît de tare?

Aveam cărticica de rugăciuni a Ritei; mi-o însușisem ca și cum îmi revenea de drept. De altfel, nimeni nu mi-o disputase; doamna Radomska pretindea că are litere prea mici; și-apoi mătăniile și cărțile ei de joc îi ajungeau. Am lăsat panglicuța roșie la pagina unde rămăsase Rita cînd ieșise din celulă. Era la rugăciunea pregătitoare pentru a treisprezecea duminică după Rusalii: „Doamne, ține seamă de legămîntul pe care l-ai încheiat cu noi și

nu părăsi sufletele sărmanilor tăi cînd le va suna ceasul...“

Acum eu eram poreclită „preotul“; mă plimbam în lung și-n lat prin celulă, cum făcea Rita, și învățam pe de rost rugăciunile în latină cu traducerea lor în polonezâ. Asta mă ajuta să-mi omor vremea.

Pentru deținuții de drept comun, timpul de recluziune se micșora zi de zi. Pentru noi, zilele scădeau față de ceea ce trebuia să ni se întîmple — și ceea ce rămînea necunoscut. Joanna se îndrepta spre o altă fatalitate: în octombrie urma să nască.

XV

Tifosul făcea ravagii în secția bărbaților. Lipindu-ne obrajii de gratii, puteam zări în depărtare o porțiune de trotuar ce ducea la gheretă și un colț din portal. Pe acolo intrau și ieșeau gardienii noștri în uniformele lor verzi, deținuții, cu bonetele rotunde pe cap și sapa pe umăr, care se duceau să lucreze afară, și cei doi *Wachtmeister*-i, care țineau cîini de lesă și care, ei înșiși cîini, alergau pe lîngă oameni, plesnindu-i cu cravașa peste spate. În unele zile defilau coșurile cu pachete și boccelele cu rufe trimise la dezinfecție. Alteori „trecea" registrul închisorii; de bună seamă, destinele noastre erau consemnate acolo, iar Staszek, plantonul de pe coridor, îl purta ca pe o biblie, în timp ce comisarul mergea în urma lui cu pași mărunți. Dar din ce în ce mai des vedeam deținuții ducînd, doi cîte doi, niște poveri lungi în saci de ciment. Erau cadavre.

Ce neghiobie să murim acum de tifos! Ironia soartei ar fi fost prea mare. Duceam în celulă o luptă fără speranță împotriva păduchilor. Degeaba dădeam în fiecare săptămînă boarfele la dezinfectat, chiar și broboada țigăncii, și pruncul ei din cîrpe, pe care Zosia i-l smulgea cu forța; veșmintele se întorceau jilave, mirosind urît, iar păduchii nu păreau să fi suferit prea mult de pe

urma tratamentului. Petreceam zile întregi despăduchindu-ne una pe alta, inspectîndu-ne cusăturile.

Totul ne îndreptățea să credem că Joanna o să nască în închisoare; ne temeam de infirmerie pentru ea și copil; oamenii mureau acolo ca muștele și nici una dintre noi nu mai îndrăznea să ceară să fie trimisă la infirmerie; chiar doamna Dabrowska, pentru hemoroizii ei, sau Zosia, cu durerile-i cumplite de dinți. Dar într-o zi cînd comisarul veni anume la noi ca s-o caute pe Joanna și s-o ducă la un spital în afara închisorii, toate zece (căci Romanka făcea parte acum din grupul nostru) am sărit în sus de bucurie.

Era un semn bun pentru Joanna, precum și un semn bun pentru noi. Va fi probabil pusă în libertate după naștere, nu se va mai întoarce printre noi. Puțin mai tîrziu, Goreczny ne-a spus că ea avusese o naștere normală și că născuse un copil foarte sănătos, un băiat. Stătea într-o rezervă la spital fără să fie păzită; directorul spitalului răspundea cu propriu-i cap dacă ar fi fugit, de asemenea dacă ar fi intrat în legătură cu cei dinafară. Altminteri, Rezistența ar fi răpit-o fără nici o greutate, cu pruncul ei cu tot. Dar Joanna nu voia să audă vorbindu-i-se de fugă, trăgea mari speranțe și socotea că n-are dreptul să facă pe careva să plătească atît de scump libertatea ei, care părea să fie o chestiune de zile sau săptămîni. Asemenea lucruri se mai întîmplaseră: ținuseră femei în închisoare cîtă vreme fuseseră însărcinate, dar după naștere, le puseseră în libertate.

Așadar, din treizeci și șase rămăsesem doar opt, plus Romanka, însă pentru prima oară plecarea uneia dintre noi era un eveniment fericit. Poate că, eliberînd pe altele, autoritățile o să-și amintească de noi cu acest prilej, poate că ispășisem o mare parte din pedeapsă? Aniversarea arestării noastre se apropia. „Un an niciodată, doi

is pentru frate-tău, iar tu, tu o să stai trei ani pe hîrdău" — spunea Zosia, citînd un proverb al ocnaşilor. Dar nouă, un an ni se părea prea de ajuns.

Într-o zi Misia întoarse spre noi o faţă consternată. Văzuse pe cineva intrînd pe sub portal, nu ieşind, ca de obicei. Am aflat curînd de la gardiană că era Joanna cu copilul ei.

Tadzio avea atunci cam o săptămînă. Comisarul le dădu o mică celulă aparte, pe care o evacuă în grabă. Joanna îi ceru îngăduinţa să stăm cu ea — Misia, Romanka şi eu. Ne-am strîns lucrurile în boccele pe care apoi le-am lăsat în grija doamnei Dabrowska, de teamă să nu ducem păduchi copilului.

Prima zi, în noua celulă, a fost îngrozitoare. Era o firidă situată într-un unghiu al clădirii; vîntul de octombrie se sfărîma de zidul închisorii cu un ţipăt sinistru; jilăveala se prelingea pe pereţi ca la mînăstire. În afară de Romanka, nici una dintre noi nu îngrijise pînă atunci sugaci, dar toate ne dădeam seama că un copil nu trebuie să se învineţească de frig.

Noaptea coborî foarte repede şi pe coridor se stinse lumina, ca de obicei. De cînd începuse noul război, se stingeau şi felinarele de teama bombardamentelor. Ploaia bătea în geamuri, nici o licărire nu răzbătea prin fereastră ca să ne ajute să ne recunoaştem în întuneric. Joanna îşi adusese de la spital, drept singura-i avere, doar şase scutece, deoarece nu i îngăduise să-ţi împacheteze în linişte lucrurile. Ne-am înfăşurat spatele şi pîntecele cu scutecele ca să le uscăm la căldura trupului nostru. Mîncînd ciorbă de varză, pe Joanna o apucaseră crampele; se încovoia de durere, iar copilul, care „băuse răul" o dată cu laptele supt, se sufoca de plîns.

Aveam impresia că noaptea nu se mai sfîrşeşte. Celula era destinată să adăpostească doi deţinuţi; pe unul

din paturile de fier desprins din zid am întins-o pe tînăra mamă, pe celălalt pe Tadzio, iar noi ne-am culcat jos, pe paie. Într-o oarecare măsură eram mai la largul nostru decît în celula cea mare. Dar Romanka şi Misia se sculau mereu să vadă dacă pruncul n-a căzut din pat, dacă nu s-a dezvelit sau nu s-a înăbuşit sub pătura închisorii, pusă în patru peste el.

Şi baia? Ştiam că sugarii trebuie mereu să fie îmbăiaţi şi primeniţi.

Joanna era slăbită şi foarte abătută. Cu siguranţă că acum regreta faptul că nu profitase de împrejurare ca să fugă din spital, că disprețuise o asemenea şansă pentru ea şi copil. Din fericire, a doua zi dimineaţă, Romanka luă asupră-i situaţia Joannei şi, la ora apelului, îl apostrofă pe comisar.

Micul *Volksdeusche*, care se temea de orice, se temu şi de noi. Am început să strigăm ţinîndu-i Romankăi isonul, cerînd un tratament special pentru copil. Era oare cu putinţă ca pruncul să fie considerat criminal? Nu trecu nici o oră, şi comisarul veni însoţit de cei doi *Wachtmeister*-i, care erau superiorii lui. Se uitară la noi cîteva clipe din pragul uşii, plesnindu-şi scurt cu cravaşa cizmele strălucitoare.

Noaptea următoare a fost şi mai cumplită. Tadzio tuşea, se sufoca, se zvîrcolea. Dar a doua zi am fost duse într-o celulă din centrul clădirii, care fusese anume curăţită. Am primit saltele de paie şi pături curate. Pe urmă, coincidenţă, radiatoarele au început să se încălzească. Joannei i se îngădui să primească din oraş lapte şi hrană; de altminteri, i se trimise atît de mult, încît am profitat şi noi. Cei din spital, înştiinţaţi de Goreczny, au expediat pe cale oficială alte scutece şi restul trusoului. Totodată, Staszek, plantonul de pe coridor, a fost trimis la noi cu hîrtie neagră şi ne-a încropit un fel

de jaluzea. Lumina n-a mai fost stinsă în celulă decît la cererea noastră.

Nu mai încape vorbă că pentru Joanna, ca şi pentru noi trei, de altfel, această perioadă a fost una din cele mai fericite — şi mă refer nu numai la timpul petrecut în închisoare — dar poate din toată viaţa noastră. Mai ales Romanka şi Misia radiau de bucurie; îl alintau neîncetat pe Tadzio, îl plimbau în braţe, trei paşi înainte, trei paşi înapoi — căci nu era mai mult loc pentru a face stînga-n împrejur — şi vegheau geloase ca acest privilegiu să revină cînd uneia, cînd celeilalte.

Misia se transformase cu desăvîrşire; n-o mai recunoşteam. Nici pomeneală să mai stea pironită la fereastră, nici pomeneală să se mai închidă în ea. Nu se mai ţinea deoparte, şi cînd îngrijea copilul, chipul ei devenea tandru. Mă surprindeam privind-o bănuitor ca doamna Dabrowska. Dacă era însarcinată? Nimic imposibil. Căci de unde găsise aşa deodată gesturi atît de materne o fată care n-avea nici fraţi, nici surori mai mici ca ea? Dar respingeam această supoziţie: ce inutilă complicaţie ar fi fost!

Sau, dimpotrivă. Poate că Misia dorea să păstreze astfel amintirea lui Werner, să-l facă să trăiască intens în ea?

Romanka cînta cît o ţinea gura pentru Tadzio cîntece „banditeşti", că răsuna toată închisoarea. Misia îi şoptea, plină de gravitate, poeme din repertoriul ei. După care, bineînţeles, nu mai era nimic de făcut: copilul se obişnuise să fie legănat mereu, aşa că trebuia să prelungim „şedinţele" pînă noaptea tîrziu, altfel plîngea.

Eram bine hrănite. Stăteam la căldură, eram curate. Nu mai aveam păduchi, nu mai miroseam urît. Ne simţeam bine şi în siguranţă lîngă Tadzio; era ca şi cum acest copil ne ocrotea prin prezenţa lui, prin existenţa lui, ca şi cum el ne proteja de fapt, el, pe care noi nu-l

puteam proteja. Dar eu simțeam o tainică distanță despărțindu-mă de micul Tadzio — ceva poate pur fiziologic — și nu stăruiam să-l țin în brațe; fetele credeau că doresc să le fac lor plăcere, că datorită bunătății mele renunț la asta. Dar încercam un sentiment care friza dezgustul; da, simțeam un fel de dezgust pentru această mică larvă care se mișca stîngace, pentru această viață la începuturile ei care se încăpățîna în strădaniile și încercările-i neistovit repetate de a-și găsi drumul spre conștiință. De-abia deschisese ochii: ce vedea? Ducea tot la guriță: strîngea în pumnișor biberonul, un colț de scutec, degetele lui, degetele fetelor încîntate, sînul vînăt al mamei, de unde laptele țîșnea în picături grase; sugea, gusta, deprindea lumea cu de-amănuntul, cu toată suprafața trupului său, cu toate mărunțaiele lui.

Pe atunci, problema cea mai gravă pentru Joanna era: cu cine seamănă Tadzio? Cu ea sau cu taică-său? Se uita îndelung la el, ne lua arbitrii, ne făcea judecători, deși cele două fete nu-l văzuseră niciodată pe soțul ei; cît despre mine, mi-aduceam vag aminte despre el: un funcționar municipal de care avusesem odată nevoie pentru completarea unor acte. Ne întrebam ce i-ar fi făcut mai multă plăcere Joannei: să-i spunem că țîncul are ochii lui taică-su — care probabil murise — sau era mai bine, pentru a-l lega mai strîns de maică-sa, s-o convingem că are leit ochii ei? În realitate, Tadzio nu semăna acum cu nimeni, sau mai degrabă semăna cu toată lumea; omulețul cu trăsături schimbătoare era copilul tuturor oamenilor, era norocul tuturor de a se realiza din nou și de a supraviețui. Dar oare supraviețuirea aceasta era într-adevăr atît de necesară ca s-o dorim atît de mult, să ne încăpățînăm atît de mult s-o vrem?

Odată am fost nevoită să țin pruncul în brațe, cînd Joanna și fetele s-au dus la duș. Eram singură cu el.

Privirile ni s-au întîlnit, ochii lui tulburi de nou-născut avînd o culoare nedefinită, cu globurile oculare nesigure din pricina mușchilor încă slabi, i-au întîlnit pe ai mei, care știau și văzuseră atît de multe. O taină înfiorătoare se ațintea spre mine prin privirea lui, înțelepciune ce nu dispăruse încă pe deplin dintr-o altă lume, o solitudine. Cutele grase de pe gît șiroind de năduşeală miroseau a acru, saliva îi curgea din gură. Copilul acesta avea un milion de ani.

Deodată Tadzio se uită îngrozitor de cruciș și începu să urle pînă se învineți. Mai să-mi scape din mîini, atît de tare se încorda. Dar chiar atunci ușa se deschise; cele două „dădace" ale lui veneau în goană; l-au legănat și l-au liniștit care mai de care. De atunci au aranjat în așa fel ca să nu mai mă lase niciodată singură cu el în celulă; ñ-aveam talent să mă ocup de un prunc, declarară ele mulțumite. Nu știau în ce măsură mi se potrivea. Aș fi vrut să fiu orice, dar mamă nu.

Tadzio devenise răsfățatul întregii închisori, ca un fel de mascotă a ei. Comisarul nu ne mai cerea stăruitor să facem drepți în fața lui la apel. Îl primeam nepăsătoare, ca pe un vizitator inoportun și neglijabil, iar Romanka, fără a înceta să se ocupe de Tadzio, anunța: „Celula numărul cinci. Patru deținute și jumătate". Ne vizitau și *Wachtmeister*-ii; chiar ei care băteau deținuții cu cravașa și aţîțau cîinii asupra lor, aici zîmbeau, se interesau de micuț cum îi merge, dacă n-avem nevoie de ceva și se făceau că nu simt fumul de țigară (aveam țigări cu nemiluita), fum pe care nici măcar nu ne mai osteneam să-l pufăim în zid.

Romanka, Misia, Joanna și eu formam acum o familie, iar celula — cu Tadzio culcat pe un cearșaf alb și acoperit cu o pătură albastră, mai ales noaptea cînd închisoarea se cufunda în beznă și numai la noi ardea lumina

— era casa. Tadzio se îngrăşa, creştea; laptele Joannei, hrănită cu lucruri bune pe care gardianul, cu sufletul la gură, i le aducea, calde încă, îndată ce le primea la poartă, îi pria. Iarna se apropia, afară era lapoviţă, iar pădurile de pe coline, dincolo de rîu, în zori se înveşmîntau în chiciură. Cu puţin înainte de Crăciun, o lună înainte de aniversarea arestării noastre, cei doi *Wachtmeister*-i, în decursul unei vizite obişnuite, au întrebat-o la plecare pe Joanna în glumă unde locuieşte familia ei şi dacă se simte destul de zdravănă să facă o călătorie.

Joanna le-a dat adresa unei mătuşi, pe care o regăsise între timp şi care-i trimitea scrisori călduroase prin Goreczny. După ce-au închis uşa, o explozie de bucurie izbucni în celula noastră.

Adresa familiei sale, o călătorie! . . . Asta spunea bine ceea ce voia să spună. Misia, „Frumoasa din Pădurea adormită", de la o vreme era şi mai înflăcărată decît noi, şi scoţîndu-şi una din cizmele vişinii, începu să bată în zidul ce ne despărţea de celula cea mare, unde se afla restul grupului nostru. Romanka izbi în uşă cu unul din saboţii ei.

Închisoarea era în culmea fericirii: Staszek, Goreczny, gardiana, toţi veniră în goană şi se bucurară cu noi; o felicitau pe Joanna şi-l priveau cu admiraţie pe micuţul Tadzio, care era în stare să provoace asemenea miracole. Pînă la urmă, neştiind cum să sărbătorim aceste clipe, în lipsă de votcă, am băut toate — chiar şi Joanna, care totuşi alăpta — cîte o linguriţă de alcool medicinal. Ne-am cherchelit. Cînd Tadzio îşi căsca niţel guriţa schiţînd un zîmbet, Joanna spunea că s-a „pilit" şi el.

Multă vreme, pînă noaptea tîrziu, am discutat despre noua întorsătură a lucrurilor: apropiata reîntoarcere la viaţă a Joannei. Ne făgăduia să nu ne uite, să ne scrie prin Goreczny, să ne trimită cărţi, Misiei poeme, mie „trilogia" lui Sienkiewicz, pe care doream de mult s-o recitesc. Romanka voia să aibă o cărţulie de rugăciuni.

Trecură cîteva zile. Joanna se pregătise de plecare. În sfîrşit, chiar în ajunul Crăciunului, au luat-o pe ea şi pe Tadzio. Eram convinse că vor fi puşi imediat în libertate, dar Goreczny veni să ne dezamăgească: fuseseră duşi din nou la spitalul oraşului.

Firește, nu era decît o etapă şi nu le-am mai dus grija. Ne simţeam pierdute şi triste, cu atît mai mult cu cît, în loc să ne lase să petrecem sărbătorile între noi, în micuţa noastră celulă curată, ne-au trecut din nou în cea mare.

Dar cele întîmplate lui Tadzio şi Joannei ne-au făcut totuşi să considerăm nitel mai plăcut acest prim Crăciun petrecut în închisoare. Anul trecut la ora asta sărbătoream ajunul Crăciunului cu Zygmunt şi cu Magda, în cercul de lumină al lămpii portocalii, care atît de brusc încetase să mă mai încălzească. Sau poate chiar eu, provocînd soarta, o stinsesem din nesăbuinţă? Aici nu mai putea fi vorba de liturghie în capelă, dar nici măcar pe coridor; cei doi *Wachtmeister*-i ne-o interziseră şi, deşi comisarul, fără îndoială, ar fi îngăduit, ordinele lor rămaseră neînduplecate. Dar Goreczny ne strecură un pachet cu azimă, iar doamna Radomska îl împărţi ceremonios fără s-o excludă pe Fajga. Ne mai aduse şi o strachină plină cu gogoşi calde din care s-a înfruptat toată lumea. Seara, după stingerea luminii, am cîntat cîntece de Crăciun, adaptînd textele la situaţia noastră: „Cristos s-a născut şi a venit să să ne viziteze" devenea: „Cristos s-a născut şi a venit să ne elibereze" şi, rima fiind încurajatoare, părea că lucrul acesta ar fi posibil şi că aceasta ar fi adevărată făgăduinţă.

Totuşi, într-o zi ceţoasă de ianuarie, cînd toată valea acoperită de zăpadă avea o înfăţişare gravă. Joanna păşi din nou singură pe sub portalul închisorii. O siliseră să-l lase pe Tadzio la spital.

Au venit zile și mai rele, întristarea ne copleși. Nu izbuteam s-o consolăm pe Joanna, se jeluia ca țiganca bărbă. Sînii umflați de lapte o făceau să sufere, iar doamna Dabrowska prezise, sumbră, că va avea un abces. Într-o zi, Joanna mă chemă: stătea chircită pe grămada de rogojini, ca pe vremea cînd era însărcinată.

— Nu îndrăznesc să vă rog decît pe dumneavoastră ... mi-e îngrozitor de rău ...

Nu știam ce să fac. Sînii Joannei ardeau ca niște ugere gata să plesnească. Îmi venea să vomit, simțind în gură gustul prea dulce al laptelui de femeie. Și totuși nu puteam s-o supăr pe Joanna, trebuia să-i fac acest serviciu.

Anka cea tăcută se oferi.

— Lăsați-mă pe mine — îmi spuse.

Era ciudat să-i vezi chipul slab și plin de zbîrcituri în locul mutrișoarei bucălate a lui Tadzio, așa că toate ne-am întors privirea. Dar Joanna n-a avut abces și sînii au început curînd să-i sece.

Întoarcerea Joannei, singură, avea un tîlc. Iar începură să circule zvonuri — ca la mînăstire — că o să fim transportate într-un lagăr. Goreczny le confirmă. Nu putea să ne spună cînd, dar deportarea în Germania era iminentă.

Misia se retrase din nou în cochilia ei, ca un melc speriat; din nou se postă în fața ferestrei prin care, oricum, nu putea să vadă nimic: chiciura și aburul răsuflării noastre o făceau opacă.

Ce simțea? Ce gîndea? Își mai amintea de Werner? Nu spunea nimic; iar eu n-o întrebam. Aveam o stare de spirit ciudată: totul mi se părea foarte îndepărtat, rămas undeva în urma mea, lipsit de importanță și palid în memorie, ca și cum îmi supraviețuiam mie însămi. Un asemenea sentiment de-sfîrșit, de capitol închis îl mai trăisem odată înainte de a mă întoarce de la Zygmunt

și Magda, acum un an. Dar, de atunci, multe împrejurări mă captivaseră, multe „picături" mă absorbiseră, multe simțăminte și emoții îmi stăpîniseră inima și trupul. Pînă la moartea Puștiului, pînă la executarea celorlalte la mînăstire, mă cufundam neîncetat în trecut; Zygmunt, Magda, Karol — cei de ieri veneau să populeze clipa de azi în închisoare; povestea Misiei și a lui Werner era a mea. Toți mi-erau încă dragi, da, dar acum se îndepărtaseră mult, foarte mult și renunțasem la prezența lor în mine renunțînd la mine însămi.

Deplasarea frontului spre est ne îndepărtase și speranța. Nu mai aveam *ieri*, nu mai aveam *mîine* și *azi* n-avea importanță.

Priveam ca un spectator dezinteresat ceea ce se petrecea în celulă. Nu mai eram închisă într-o „eprubetă", ci într-o cușcă de maimuțe, și nimic nu mă mai scîrbea, nimic nu mă mai scandaliza. De mult încetasem să mă mai mir. Nu mai doream, atît de intens ca altădată, să-mi schimb trupul și destinul cu al altora; chiar Romanka, echivalentul tineresc al Helenei, această vînjoasă cariatidă roză și aurie, nu mă făcea să regret că nu sînt frumoasă. Țiganca oarbă și copilul ei care mirosea urît, bestialitatea Ciacinei și Irkăi, primitivismul Antoskăi, fandoselile Zosiei, veșnicele „ședințe" ale doamnei Dabrowska pe hîrdău și expresia ei de extaz cînd obținea un „rezultat", rigiditatea doamnei Radomska în „gogoașa" corsetului său, încăierările, păduchii, toate deveniseră un spectacol care nu mă privea, așa cum nu mă priveau altădată istoriile lui Zygmunt despre insecte. Chiar visele, visele care răbufneau din străfundul mărunțaielor, împerecherea și unirea picăturilor de ploaie, încetaseră să-mi mai dea tîrcoale. Dormeam greu, nu-mi aminteam nimic cînd mă trezeam și nu mai aveam ce supune spre tălmăcire doamnei Radomska.

Visele mele erau, desigur, prelungirea reveriilor în stare de veghe — nemişcare, calm, semiexistenţă — o după-amiază în grădina ultimei mele locuinţe; o după-amiază senină, dar dincolo de anotimpuri, asexuată, fără frunziş, fără flori, fără culori, sub ochiul foarte îndepărtat şi foarte blînd al cerului; o abulie totală — absenţa — moartea.

Nu că aş fi dorit moartea. Pur şi simplu nu mă temeam de ea. Nu mi-era frică să mor. Mi-era frică de momentul cînd mi se va pune o lopată în mînă şi mi se va ordona să-mi sap groapa, în timp ce ochii lacomi ai ţevilor de puşcă îmi vor pîndi ceafa. Mi-era frică de tot ce se va petrece atunci în trup, de revolta inimei şi a măruntaielor. Oare cum se descurcase Helena, încălţată în pantofii ei cu tocuri înalte, cu părul ce-i crescuse atît de mult în închisoare, încît prietenu-i spaniol nu mai izbutea să-l ţină? Şi căpităneasa oarbă, care se sufoca? Şi Rita, care cu siguranţă nu ţinuse niciodată o lopată în mînă? Cea care, firește, s-a purtat cel mai demn, care a ştiut să facă faţă împrejurărilor, a fost desigur Lili; ea a săpat repede şi bine groapa, ba chiar a săpat şi pentru altele; nu şi-a pierdut demnitatea, nu s-a pierdut cu firea. Dar celelalte? Oare frica le-a paralizat şi le-a redus pînă-ntr-atît la rolul de automate docile, încît n-au mai fost în stare să reacţioneze şi au murit, în ciuda vrerii lor, în mod eroic? Sau au strigat, s-au zbătut, au cerut îndurare? O vedeam pe Helena îmbrăţişînd cizmele soldaţilor, tîrîndu-şi părul prin noroi, dăruindu-şi trupul pentru un minut de viaţă.

Era poate mai bine pentru Lili că se întîmplase aşa. Slawek murise. Era greu să ţi-o închipui aici, printre „ucigaşe", cu Ciacina, Antoska şi Irka. Ea, fecioara neprihănită şi severă, cît de mult ar fi jignit-o familiarita-

tea vulgară a unei Zosia! Poate chiar nici n-ar fi știut să și-o apropie pe Romanka noastră!

Mie, nimic nu-mi mai pricinuia nimic, și nimeni; puteam la fel de bine să fiu aici sau în altă parte, fiindcă, oricum, eram distrusă, apatică, cu resemnarea mea, în vidul vag al unei după-amiezi în grădină, singură și dorind singurătatea, aidoma ultimei picături de ploaie care pune o ventuză pe geam, prea grea ca s-o ducă vîntul, prea ușoară ca să lunece singură, și pe care timpul o aspiră și o micșorează, pînă cînd dispare fără regret.

Cărțulia Ritei îmi devenise, ca mătăniile pentru doamna Radomska, o unealtă spre a combate instinctiv lungimea orelor. Întorceam paginile, și literele, cuvintele și frazele mi se perindau pe sub ochi ca boabele mătăniilor printre degete, nu înțelegeam nimic, nu simțeam nimic, era o limbă străină. Uneori sesizam pe neașteptate o imagine: „Curățește-mi inima și gura, Dumnezeule Atotputernic, Tu care ai curățit gura profetului Isaia cu un cărbune aprins . . .“ Meditam o clipă la această frază, o morfoleam în gură: nu ardea, nici un tăciune nu-mi dezlega limba cum o dezlegase pe a profetului. De altfel, cui să-i vorbesc și la ce bun? Cui o să-i pese de lucrurile astea, chiar dacă aș supraviețui, chiar dacă aș vrea într-o zi să depun mărturie?

„Păzește-ne, Doamne, de o moarte crîncenă și neașteptată“ — se rugau femeile. Ce mai gogoriță! Păzește-ne mai curînd de frică și de umilința de a suferi îndelung moartea; dăruiește-ne moartea imediată, instantanee, iată mila și îndurarea!

În ochii altora nu mă schimbasem de loc și, fără să știu cum, devenisem din nou și aici o autoritate, o domnișoară Dominika „dreaptă“ și „înțelegînd“ viața; Zoșia însăși îmi dădea ascultare; un cuvînt de al meu era de ajuns

să scoată ghearele Ciacinei din părul ciufulit al Antoşkăi cînd se luau la bătaie pentru un supliment de ciorbă.

Uneori, plimbîndu-mă de colo-colo prin celulă, în mînă cu cărticica mea, mă opream lîngă Joanna, care-şi petrecerea posacă toată ziua pe grămada de rogojini. Îi atingeam capul, chipul, cu un amestec de gingăşie şi dezgust. Pîntecele ei se ascuţea; după naştere, nu-şi mai regăsise forma: se părea că acolo mocneşte ceva, se hrăneşte, se pregăteşte să trăiască sorbindu-i vlaga. Dar nici Joanna n-avea neapărat nevoie de mine. De altminteri, cine ar fi putut-o ajuta? Îşi petrecea aproape tot timpul şuşotind cu Anka, care stătea chircită lîngă rogojini. O nelinişte comună le unea, aceeaşi lîncezeală primitivă după bucăţica din pîntecele lor care le fusese smulsă. Dar, în ciuda aparenţelor, Joanna se afla într-o situaţie mai bună decît Anka. Goreczny o încunoştiinţă că mătuşa ei se instalase la spital, că tot oraşul se ocupa de Tadzio, că micuţului nu-i lipsea nimic, că-l ţineau acolo, încredinţaţi fiind că-n felul acesta i se crea o situţie favorabilă mamei, că, în cele din urmă, autorităţile îşi vor schimba hotărîrea şi că cererea de eliberare, pe care mătuşa o adresase lui Hitler în persoană, în numele ei şi al lui Tadzio, va fi soluţionată favorabil.

Astfel trecură ianuarie şi februarie. Apoi primăvara se anunţă foarte de timpuriu; pajiştile dominînd rîul şi pădurile de pe coline începură să se acopere cu o pîclă gălbuie: făgăduiala mugurilor. Goreczny ne furniza ştiri din presa clandestină: mergea bine pe frontul din Africa, unde se băteau ai noştri, Germania era bombardată, iarna era învingătoare pe frontul de Est. Soarele se înalţa din ce în ce mai mult la orizont. „Soarele se-nalţă, Sikorski e mai aproape“...

Vremea deveni minunată, plimbările erau dorite. Ziua de 2 martie 1942 — n-am să uit niciodată această

zi — începuse în celulă ca de obicei. Femeile care încăpuseră la masă priveau pe una din ele făcînd o pasienţă cu nişte cărţi adevărate — o pereche de cărţi nou-nouţe ne fusese dăruită de Goreczny — doamna Radomska avea, în sfîrşit, la dispoziţie numai pentru ea vechiul pachet de cărţi de la mînăstire. Joanna se lungise pe grămada de rogojini. Anka stătea lîngă ea. Doamna Dabrowska ocupa hîrdăul. Romanka glumea cu Fajga. Ţiganca oarbă îşi legăna copilul închipuit. Ciacina se gîndea la cine ştie ce, iar boabele de piper ale pupilelor îi străluceau. Cele două Sawicki se aşezaseră într-un colţ; mama îşi despăduchia fata, care sta cu capul pe genunchii ei. Eu străbăteam celula în lung şi-n lat, cu cartea Ritei în mînă. Misia stătea în faţa ferestrei.

Se făcuse frig, caloriferul fusese oprit în ajun, iar eu aruncasem pe umerii Misiei tricoul albastru pe care-l primisem în ultimul pachet. De altfel, îi venea mai bine decît mie. Misia îmi mulţumise ca de obicei, înclinînd capul, fără să spună un cuvînt. Ce-i drept, de mult nu mai stătusem de vorbă împreună, dar tot ea îmi era cea mai dragă.

În clipa aceea, pe scara de lemn pe unde se ieşea din clădirea femeilor, răsună un tropăit de cizme. „Apelul" — strigă Goreczny, cu voce strangulată. N-am avut timp să ascundem tot ce nu era îngăduit: nici cărţulia mea, nici cărţile de joc. Aerul era îmbîcsit de fum de ţigară. Nici măcar nu ne-am aliniat. Uşa celulei s-a deschis larg. Cei doi *Wachtmeister*-i au intrat cu zgomot; în urma lor apăru silueta pipernicită a comisarului. De-a lungul zidului, pe coridor, cordonul binecunoscut al căştilor şi puştilor rămase neclintit.

Instinctiv, am pus semn la pagină cu panglica roşie şi am lăsat cărticica pe masă, în spatele meu.

Prima strigată a fost doamna Radomska.

— Maica Ta Cristoase! a exclamat ea, făcînd un gest larg cu braţele.

Ieşi. Cărţile de joc pe care le întinsese pentru ultima oară şi pe care, probabil, încercase să le ascundă degrabă în corset, se risipiră în urma ei.

Apoi a fost strigată doamna Sawicki. Ea se opri în prag şi îşi privi fata, cu o înspăimîntătoare licărire de speranţă în ochi. Renia tremura: pentru prima oară în viaţa ei nu-şi urmă mamam, cu paşi mărunţi, ca un automat. Dar îndată vocea de arhangel citi al treilea nume:

— Teresa Sawicki!

Apoi au strigat-o pe Joanna. Ea se clătină pe picioare şi îşi apăsă mîinile pe pîntece. Unul din *Wachtmeister*-i o susţinu aproape tandru, luînd-o de braţ şi ajutînd-o să treacă pragul. Apoi ieşi Lena, cu pasul ei de mică regină provincială.

Urmă Misia. i ea se întoarse, căutîndu-mă cu privirea, spunîndu-mi adio. Sau poate mă chema s-o urmez?

Ultimele care au plecat au fost Fajga şi Romanka.

Uşa se închise cu zgomot; cheile şi zăvorul scîrţîiră. Ne-am repezit la fereastră. Am zărit în depărtare silueta Misiei, cu tricoul meu albastru pe umeri. Plutonul de execuţie le înconjura din toate părţile. Mergeau repede, aproape că alergau.

Lector: ALEXANDRINA CIMPĂU
Tehnoredactor: CORNEL CRISTESCU

Apărut: 1973.
Tiraj: 12 200 ex. broşate+1 800 ex. legate
Coli de tipar: 12.
Comanda nr.: 456.

Tiparul executat sub comanda nr. 505 la Întreprinderea poligrafică „Crişana" Oradea str. Moscovei nr. 5.
Republica Socialistă România

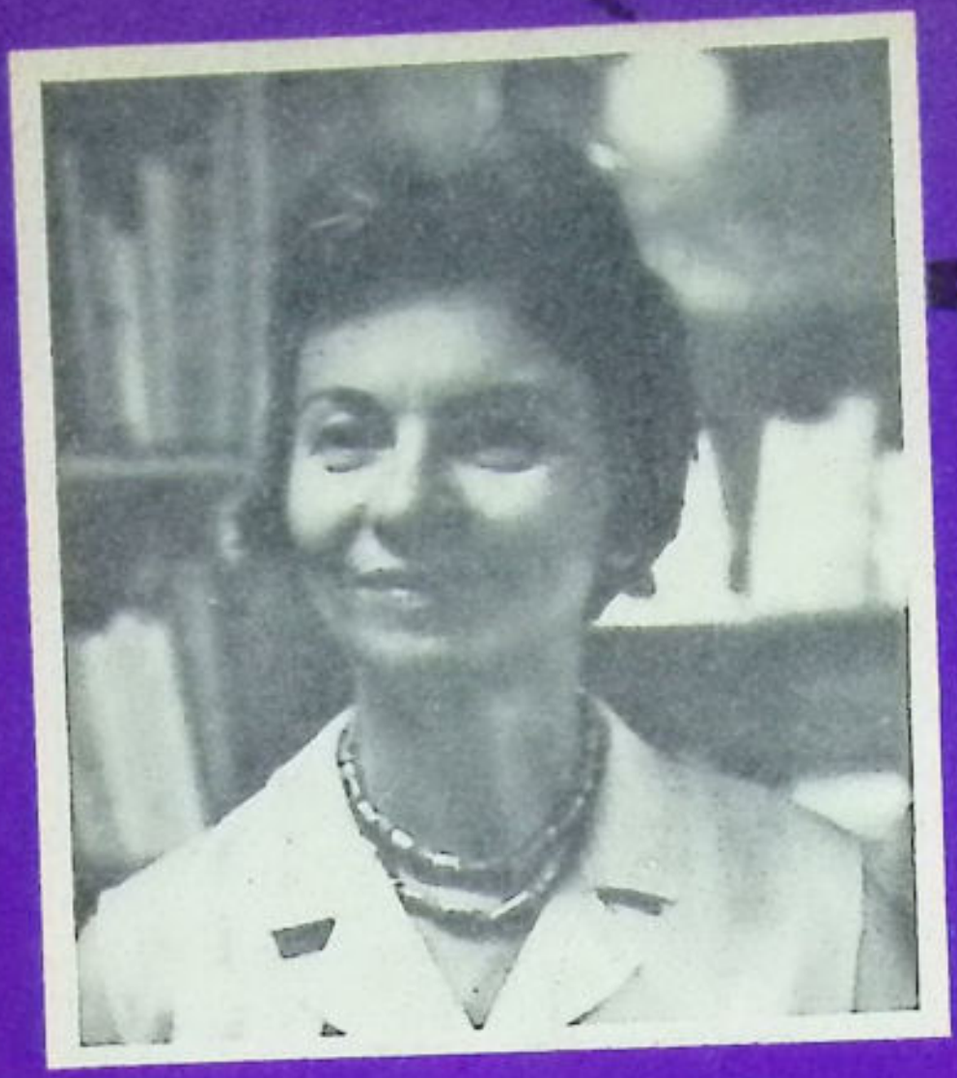

Născută la Radom, în Polonia, deportată chiar de la începutul războiului (1940), autoarea romanului Tricoul albastru și-a petrecut mai bine de patru ani în diferite lagăre de concentrare și închisori. Eliberată în 1945, ea s-a stabilit în Franța, unde și-a luat licența în filologie romanică și unde, în prezent, împreună cu soțul ei, dirijează o galerie de artă la Paris.

În tot acest răstimp, Zofia Romanowicz nu și-a uitat țara de baștină, scriind atît în limba polonă cît și în franceză. Poetă și prozatoare, autoare de poeme, nuvele și romane, Zofia Romanowicz este astăzi cunoscută mai ales prin romanele: Baska și Barbara (apărut la Varșovia în mai multe ediții succesive în 1956, 1957, 1958), Trecerea Mării Roșii (tipărit în Franța în 1961, în Polonia în 1963, în Anglia 1962, în versiune germană în 1962), Tricoul albastru (apărut la Paris și la Varșovia în mai multe ediții succesive